د علم التجوید لومړنی درسي کتاب

جمال القرآن [کامل]

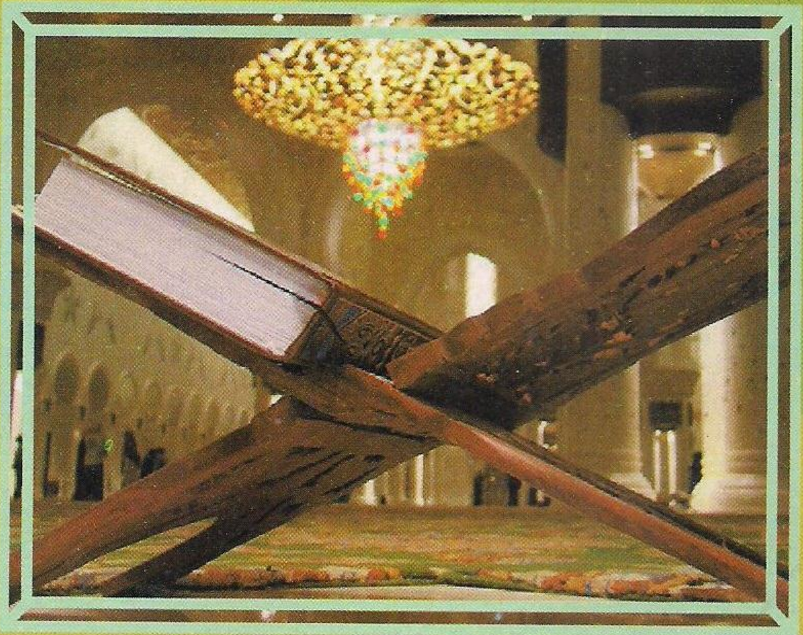

Ketabton.com

تالیف لطیف:

حکیم الامت حضرت مولانا حافظ مقري

شاه محمد اشرف علي تهانوي رح

حواشي جدیده، تشریح او پښتو ژباړه:

قاري شبیراحمد

د تعلیم الاسلام راډیو ویب پاڼې له خوا:

www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا ﴾ (سورة المزمل، آیت: ۴)

جمال القرآن [كامل]

تاليف لطيف:

حكيم الامت حضرت مولانا حافظ مقري

شاه محمد اشرف علي تهانوي رحمه الله

حواشي جديده، تشريح او پښتو ژباړه:

قاري شبير احمد

د تعليم الاسلام راډيو ويب پاڼې له خوا:
www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې کتاب ټول حقوق د خپرندويې ټولنې سره خوندي دي!

د کتاب پېژند پاڼه:

❖ د کتاب نوم : ....جمال القرآن [کامل]
❖ تالیف : ....حکیم الامت حضرت مولانا حافظ مقري شاه محمد اشرف علي تهانوي رحمه الله
❖ ژباړن : .... قاري شبیر احمد
❖ کمپوز او ډیزاین : ....پوهه خپرندویه ټولنه / کندهار
❖ خپروونکی : ....پوهه خپرندویه ټولنه / کندهار
❖ د چاپ شمېر : ....(۵۰۰۰)
❖ د چاپ کال : ....۱۳۹۲ هجري لمریز کال
❖ د چاپ وار : ....څلورم ځل
❖ د خپروني لړ : ....(۶)
❖ اړیکه : ۰۷۰۷۲۶۲۰۶۵
❖ ایمیل : ....ppa_۲۰۱۱@live.com
Shabir_ah۱۹۹۳@yahoo.com.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مضامينو فهرست

شمیره	لړلیک	مخ

۱.	څلورم چاپ	۶
۲.	تقریظ استاد القرآئت و التجوید	۷
۳.	د ژباړن سریزه	۸
۴.	د مؤلف لنډه پېژندنه	۹
۵.	د مصنف سریزه	۱۲
۶.	اوله روښنایي	۱۴
۷.	د اولي روښنايي متعلق بيان	۱۵
۸.	دوهمه روښنايي	۲۱
۹.	درېيمه روښنايي	۲۴
۱۰.	څلورمه روښنايي	۲۶
۱۱.	د غاښو او ژبي نقشه	۳۰
۱۲.	د حروفو د مخارجو اجمالي نقشه	۳۹
۱۳.	پنځمه روښنايي	۴۰
۱۴.	د حروفو د صفاتو اجمالي نقشه	۵۶
۱۵.	شپږمه روښنايي	۵۸
۱۶.	اوومه روښنايي (د لام په قاعدو کي)	۶۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷. اتمه روښنايي (د را په قاعدو کي) ۶۱
۱۸. نهمه روښنايي (د ميم ساکن او مشدد په قاعدو کي) ۷۰
۱۹. لسمه روښنايي (د نون ساکن او مشدد په قاعدو کي) ۷۴
۲۰. يوولسمه روښنايي (د الف، واؤ او ياء په قاعدو کي) ۸۰
۲۱. دوولسمه روښنايي (د همزه په قاعدو کي) ۹۲
۲۲. ديارلسمه روښنايي (د وقف کولو يعني پر يوې کلمې باندي...) ۹۴
۲۳. څوارلسمه روښنايي (د مختلفو ضروري فايدو په بيان کي) ۱۰۳
۲۴. خاتمه ۱۱۲

Download From: Aghalibrary.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم چاپ

اَحۡمَدُکَ یَا مَنۡ اَنۡزَلۡتَ الۡقُرۡآنَ، عَلٰی نَبِیِّکَ الۡفُرۡقَانَ، وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی نَبِیِّ الۡخَیۡرِ الۡوَرَاءِ، وَعَلٰی اٰلِہٖ الۡاَتۡقِیَاءِ وَاَصۡحَابِہٖ النِّقَاءِ، وَمَنۡ تَبِعَھُمۡ بِاِحۡسَانٍ اِلٰی یَوۡمِ الۡبَلَاءِ، وَبَعۡدُ:

درنو لوستونکو!

لکه څنګه چي تاسي پوهېږي چي "جمال القرآن کامل" د پوهي خپرندويي ټولني خوا په ۱۳۹۱ لمريز کال کي خپور سو او د لوستونکو له خوا يې ښه هر کلی وسو. په همدې موده کي درې ځلي چاپ سوی او دا يې هم څلورم ځل دي چي چاپ ته سپارل کېږي. لکه څنګه چي په تېرو چاپو کي د ځينو فني تېروتنو د شتون له امله خپرندويه ټولنه اړه سول چي "جمال القرآن کامل" بيا کمپوز او اصلاح کړي تر څو يې خپل مسؤليت سرته رسولی وي او ټولني ته يې لا ښه خدمت کړی وي. د لوستونکو څخه هم هيله کوو چي د همدې کتاب په هر څپرکي کي چي کومه تېروتنه ومومي هغه که چاپي او تخنيکي وي او که علمي وي د مهربانۍ له مخي دي خپرندويي ټولني ته خبر ورکړي، تر څو خپرندويه ټولنه يې په راتلونکو چاپو کي سمون وکړي.

درنو لوستونکو ته يو بل زيری لا دا هم ورکوو چي ډېر ژر به د علم تجويد درې نور درسي کتابونه (فوائد مکيه، المقدمة الجزرية، القول السديد) خپاره سي او تر تاسو به يې در ورسوو. د ټولو لوستونکو څخه هيله کوو چي د دې ستر مسؤليت له پاره موږ په خپلو دعاوو کي هېر نه کړي.

د ژباړن سره او يا د خپرندويي ټولني سره د خپل سالم نظر په شريکولو سره تاسو کولای سي چي تاسي هم په دې چوپړ کي برخه واخلي، د خپل نظر د څرګندولو له پاره پر ګرځنده شمېره او يا برېښناليک باندي اړيکه نيولای سي.

په همدې هيله

ستاسو ورور شبير احمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقريظ استاد القرآئت و التجويد الحاج قاري مولوي عبدالهادي "ابو الانعام" دامت بركاته

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَ كَفٰى، وَالصَّلٰوةُ وَ السَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِ الرُّسُلِ، وَ خَاتَمَ الْاَنْبِيَآءِ، وَ عَلٰى اٰلِهِ الْمُجْتَبٰى، وَ اَصْحَابِهِ الْاَتْقِيَاءِ وَ الْاَصْفِيَاءِ، اَلَّذِيْنَ هُمْ نُجُوْمُ الْهُدٰى، صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ عَلٰى اٰلِهِ وَ اَزْوَاجِهِ وَ اَصْحَابِهِ وَ اَحْبَابِهِ وَسَلِّمْ تَسْلِيْمًا كَثِيْرًا كَثِيْرًا. اَمَّا بَعْدُ!

اې د اسلامي نړۍ مسلماني ټولني!

د افغانستان هیواد د دېرشو (۳۰) کلونو غمیزو شاهد دئ او د دې پتمن هیواد د باهمته بچیانو د بېلابیلو لاملونو له وجهي ډېر ځورېدلي دي. د ژوندانه د ډگرونو په هره زاویه کي یې بوږنونکي دردونه لیدلي یعني اقتصادي ستونزي، زخمونه، هجرتونه، زندانونه او داسي نور. خو د نېکمرغه دا ټولي ضربې یې پر ځان منلي خو دا د دوی ستر همت دئ چي هیڅ وخت یې خپله حوصله له لاسه نه ده ورکړې، په هر ډول سختو شرایطو کي یې خپلي لیکي را نغښتي دي د خپل دین ټولي اړتیاوي یې تر خپله وسه پوره کړي.

روښانه خبره ده چي قرآن کریم د الله ﷻ کتاب دئ او هغه یې ساتونکی دئ، خو بیا هم الله ﷻ په جامعه کي داسي مفکر انسانان پیدا کړي چي همېشه کوښښ کوي چي مسلمانان وروڼه په قرآن صحیح پوه سي، چي په دې لړ کي زموږ گران شاگرد **"قاري شبیر احمد"** ډېر کوښښ کړی چي دا د تجوید مشهور کتاب یې د زیاتونو سره په مورنۍ ژبه و مسلمانانو ته وړاندي کړی، تر څو مسلمانان په قرآن صحیح پوه سي. الله ﷻ دي د ده کوښښ قبول کړي. (آمین) د نور لا ښه کوښښ ورته دعا گوی یو.

والسلام

الحاج قاري مولوي ابوالانعام

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

اَلْحَمْدُلِلّٰهِ الَّذِیْ اَنْزَلَ الْقُرْآنَ عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ، وَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلَیْهِ، وَعَلٰی اٰلِهٖ، وَاَصْحَابِهِ الَّذِیْنَ هُمْ "رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُمْ". اَمَّا بَعْدُ:

درنو لوستونکو!

څنګه چي په علم تجوید کي مختلفي رسالې او کتابونه تصنیف سوي دي، په دې لړ کي "جمال القرآن" هغه کتاب دئ چي د مقبولیت او شهرت مقام ته رسېدلی دئ او مؤلف یې حکیم الامت رحمه الله دئ. او دا به ټولو ته څرګنده وي چي "جمال القرآن" د ټولو مدارسو په نصاب کي شامل دئ؛ ځکه یو خو ډېره آسانه او بل عامه فهمه دئ. پر "جمال القرآن" باندي مختلفي او متعددي شرحي او حاشیې لیکل سوي دي چي د مجملاتو د توضیح او د مبهماتو د تشریح له پاره کافي دي، مګر په بعضي ځایو کي د "احقر" په فکر د وضاحت او تشریح ضرورت وو، نو موږ په دې اساس د ګرانو لوستونکو له پاره په روانه پښتو او ساده عبارت سره توضیح او تشریح کړه تر څو ټول لوستونکي په آساني سره ګټه ځني واخلي.

د کتاب په پیل کي مو د مصنف رحمه الله لنډه پېژندنه ذکر کړې ده تر څو راتلونکي نسلونه زموږ د تکړه علماوو د ژوندانه څخه خبر وي او د ژوند په چارو کي د هغوی پر لار ولاړ سي. همدا ډول موږ دا هڅه کړې ده چي د مصنف رحمه الله ټولي حاشیې (منه رح) په دې کي ذکر کړو چي هغه په ځینو نسخو کي نه سته او په ځینو نسخو کي داسي شیان سته چي هغه په اصلي نسخو کي هیڅ وجود نه لري.

الله تعالی دي دا رساله د ټولو لوستونکو له پاره ګټوره وګرځوي او د لوستونکو څخه هیله کوو چي په دعاوو کي مو هېر نه کړي.

کتبه

احقر شبیر احمد غفرله الغفار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مؤلف لنډه پېژندنه

خدايه څه شول هغه ښكلي ښكلي خلك   په ظاهر، په باطن سپين سپېڅلي خلك
(رحمان بابا)

زېږېدنه:

حكيم الامت اشرف علي تهانوي رحمه الله د جمادي الثاني پر پنځم تاريخ د ۱۲۸۰ هـ ق كال د چهارشنبې په ورځ د صبح صادق پر وخت په تهانه بهون كي و زېږېدي.

لنډه پېژندنه:

نوم يې عبدالغني او د پلار نوم يې عبدالحق وو خو د هغې زمانې يو مشهوره مجذوب حافظ غلام مرتضى پاني پتي و ده ته "اشرف علي" نوم غوره كړى وو چي په دغه نامه سره مشهوره سو. د دې زيري سره سم وروسته حافظ، قاري، مولانا، معلم، متكلم، فقيه، مفسر، محدث، مصلح او مجدد وګرځېدي او د امت محمديه د دې بې پايه خدمت په وجه د "حكيم الامت" په لقب سره يادېږي.

د پلار له طرفه يې د نسب سلسله و حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته رسېږي او د مور له طرفه يې د نسب سلسله و حضرت علي كرم الله وجهه ته رسېږي. تهانوي رحمه الله د پلار له طرفه فاروقي نسبه او د مور له طرفه علوي نسبه دئ، پلار مبارك يې د تهانه بهون يو لوى رئيس وو.

د ژوند لنډ حالات:

تهانوي رحمه الله مشهور او معروف عالم، رباني، علامه، مفسر، فقيه او شيخ طريقت وو. د قرآن كريم د يادولو او د فارسي كتابو د ويلو وروسته يې ابتدايي عربي كتابونه د حضرت مولانا فتح محمد تهانوي رحمه الله څخه زده كړل كوم چي د ظاهري علومو او باطني كمالاتو جامع وو، د نوموړى د مجلس لږ اثر دا وو چي تهانوي رحمه الله د كوچنيوالي څخه د تهجد لمونځ شروع كړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورو عربي کتابو د پوره کولو له پاره په ۱۲۹۵ هـ ق کال د ذوالقعدې په میاشت کي دارالعلوم دیوبند ته ولاړي او پنځه کاله هلته پاته سو. په ۱۳۰۱ هـ ق کال کي د شلو (۲۰) کالو په عمر د ټولو علومو څخه فراغت ترلاسه کړي.

تهانوي رحمه الله ډېر کتابونه د حضرت مولانا محمد یعقوب صاحب او حضرت شیخ الهند محمود حسن دیوبندي (رحمهما الله تعالی) څخه لوستلي دي، لیکن د حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوي رحمه الله د جلالین په درس کي یې هم کله نا کله برخه اخیسته.

د ۱۳۰۱ هـ ق کال په آخر کي د کانپور د خلکو په غوښتنه په "مدرسه فیض عام / کانپور" کي صدر مدرس سو. یو څه وخت وروسته یې د "جامع العلوم" په نامه مدرسه جوړه کړه او د هغه سرپرستي او صدارت یې کاوه. همدا ډول تقریبا څوارلس (۱۴) کاله په درس او تدریس کي مشغول پاته سو. په ۱۳۱۵ هـ ق کال کي یې په تهانه بهون کي "خانقاه امدادیه" آباده کړل.

په ۱۲۹۹ هـ ق کال کي د دیوبند د قائمېدو په حالت کي د خط په واسطه د شیخ المشائخ حضرت حاجي امدادالله مهاجر مکي رحمه الله سره بیعت وکړي. دوه ځلي د بیت الله په حج سره مشرفه سوی دئ او دوهم ځلي د حج وروسته شپږ میاشتي د حضرت حاجي امدادالله مهاجر مکي رحمه الله سره په مجلس کي پاته سو او د هغه څخه یې باطني کمالات حاصل کړل. حضرت ګنګوهي رحمه الله به تهانوي رحمه الله ته ویل: "چي موږ د حاجي صاحب څخه خامه مېوه ترلاسه کړه او تا پخه مېوه ترلاسه کړه او کامیابه سوې". مطلب دا چي تهانوي رحمه الله ۴۷ کاله د ارشاد او تلقین پر مسند باندي پاته سو او یو عالَم خلک یې په خپل ظاهري او باطني فیض سره اوبه کړل. تهانوي رحمه الله د بې شمېرو نیکو نصیحتونو، بې شمېره ښه ملفوظاتو او د ډېرو ارزښتناکو تصانیفو په رڼا سره شرق او غرب روښانه کړل. په زرهاوو زرونو د تهانوي رحمه الله د فیض څخه ګټه واخیستل؛ عوامو، خواصو، علماوو او اولیاوو ټولو د تهانوي رحمه الله څخه فیض او برکت ترلاسه کړي.

د تهانوي رحمه الله د ژوند یو روښانه اړخ د هغه اصلاحي کارنامې دي؛ تهانوي صاحب د مسلمانانو د عقیدو او عباداتو د تصحیح تر څنګ د مسلمانانو اخلاق، معاملات او د ژوند پر لارو چارو باندي هم توجه کول. په دغه سلسله کي یو ډېر نهایت جامع کتاب د "حیات المسلمین" په نامه سره تالیف کړي په کوم کي چي د قرآن او حدیثو په رڼا کي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانانو د ديني او دنيوي کاميابۍ او ترقي مکمل بندوبست او تياری ترتيب کړل سوی وو او دغه کتاب تهانوي رحمه الله خپل تر نورو کتابو ډېر د نجات او خلاصون ذريعه او وسيله ګڼله.

د تجويد په فن کي "جمال القرآن" د تهانوي رحمه الله مشهوره او پېژندل سوې رساله ده، ډېره ساده او آسانه ده، د اختصار سره د تجويد د فن پر ډېرو ضروورياتو مشتمله ده او د دې رسالې د مقبوليت او شهرت لوي لامل د مصنف رحمه الله اخلاص او علمي مقام دئ او د دې رسالې آسانی او ساده عبارت د دې رسالې د مقبوليت دوهمه وجه ده. تهانوي رحمه الله تر زرو (۱۰۰۰) ډېر تصانيف لري او داسي يو فن نه سته چي تهانوي رحمه الله دي په هغه فن کي تصنيف نه وي کړی. فَلِلّٰهِ دَرُّهٗ وَعَلَى اللهِ اَجْرُهٗ!

وفات او مدفن:

حضرت تهانوي رحمه الله د عمر په آخر کي د ضُعف او معدې د ناروغي په سبب د دغه فاني نړۍ څخه د ۱۳۶۲ هـ ق کال د رجب المرجب د مياشتي پر ۱۶ تاريخ د سه شنبې په ورځ د دوو اتيا (۸۲) کالو په عمر کوچ وکړي. انا لله و انا اليه راجعون!

حضرت تهانوي رحمه الله په تهانه بهون کي د عشقبازان په هديره کي ښخ کړل سو، دا هديره دوی په خپلو پيسو اخيستې او وقف کړې يې وه.

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلَهٗ وَلِوَالِدَيْهِ وَلِجَمِيْعِ الْمُسْلِمِيْنَ وَ الْمُسْلِمَاتِ.

نه وصفش غايتی دارد نه "سعدی" را سخن پايان
بميرد تشنه، مستسقی و دريا هم چنان باقی
(سعدي شيرازي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ: (۱)

(۱) په دغه مقدمه کي مصنف صاحب و څو شيانو ته اشاره کړې ده چي هغه په لاندي ډول دي:

لومړی د رسالې مسمیٰ: د رسالې نوم ډېر په زړه پوري او د کتاب د موضوع مطابق دئ، ځکه چي "جمال" حسن او ښایست ته وايي او تجويد هم د تلاوت ښایست او د ادا او قرآئت زېور او زينت دئ. ځکه علامه جزري رحمه الله فرمايي: وَهُوَ اَيْضًا حِلْيَةُ التِّلَاوَةِ وَزِيْنَةُ الْاَدَاءِ وَالْقِرَاءَةِ.

دوهم د رسالې مضامين په روښنايي سره مسمیٰ کول: د رسالې مضامين د بابو او فصولو پر ځای په روښنايي سره مسمیٰ کول ډېر غوره او عمده تعبير دئ او د رسالې د نامه سره يې هم مناسبت سته؛ ځکه د روښنايي او حسن ترمنځ يو مناسبت پيدا کېږي، دا داسي مثال لري لکه يوه ښايسته خونه چي وي او هلته روښنايي هم وي نو دا خونه ډېره ښه معلومېږي او که چيري په هغه خونه کي روښنايي نه وي نو د هغې خوني ښايست کله معلومېږي. او په څوارلسو روښنايو کي دا حصر کول يو خاصه مهرباني ده. هغه دا چي مصنف رحمه الله د هري روښنايي څخه لږ لږ د علم د روښنايي حاصلول د سپوږمۍ د هري شپې د لږ روښنايي سره تشبيه ورکړې ده نو په دغه تعداد کي دې ته اشاره ده لکه څنګه چي د سپوږمۍ توله روښنايي د څوارلسم په شپه پوره کېږي، همدا ډول د علم تجويد مضامين او مسايل د علمي روښنايي سره د ضرورت په اندازه په څوارلسو روښنايي کي پوره کېږي.

دريم د تاليف سبب: د تهانوي صاحب د ګران دوست مولوي حکيم يوسف صاحب په غوښتنه مصنف صاحب دا کتاب تصنيف کړی دئ.

څلورم مأخذونه: د دې کتاب ماخذونه په لاندي ډول دي:

- **حقيقة التجويد.** مولانا قاري محمد صديق خراساني رحمه الله.
- **جهد المقل.** علامه شيخ مرعشي رحمه الله.
- **درة الفريد.** شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله.
- **تعليم الوقف.** مولانا حافظ قاري عبدالله مکي رحمه الله کوم چي د مصنف رحمه الله استاد دئ. او په کومو ځايو کي چي د کتاب نوم نه وي هغه د مصنف رحمه الله خپل عبارت دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا يو څو صفحې د تجويد په ضروري قاعدو كې دي، كوم چې مسمیٰ په "جمال القرآن" سره دئ او د دې مضمونونه په روښنايي سره مسمیٰ دي.

زما د عزتمند دوست مولوي حكيم محمد يوسف صاحب چې د "مدرسه قدوسيه / گنگوه" مهتم دئ، د هغه په غوښتنه سره د معتبرو كتابو څخه خصوصاً د رساله "هدية الوحيد" څخه استفاده سوې ده، ځكه چې د "هدية الوحيد" مصنف هغه په ډېر آسانه عبارت سره ليكلې ده په كوم چې مبتدي هم پوهېږي، همدا رساله د مولوي قاري عبدالوحيد صاحب مدرس درجة الاولى قرآئت – مدرسه عاليه ديوبند تصنيف دئ.

په بعضي ځايو كي د قرآئت د نورو كتابو څخه هم استفاده سوې ده، د هر كتاب نوم په خپل ځای كي ورسره ليكل سوی دئ. په بعضي ځايو كي ما د خپل ياد ښتونو څخه هم يو څه قاعدې ليكلي دي، هلته د كومي علامې ضرورت نه سته. چيري چې د كتاب نوم نه وي هغه به يا د "هدية الوحيد" مضمون وي كه چيري په هغه كي موجود وي، كه نه نو د "احقر" مضمون دئ.

وَبِاللّٰهِ التَّوْفِيْقِ وَهُوَ خَيْرُ عَوْنٍ وَخَيْرُ رَفِيْقٍ

كتبه اشرف علي تهانوي، ادهمي، حنفي، چشتي عفی عنه

يوه كتوره مشوره:

لومړی دا رساله ښه په غور سره ورته ووایاست، د هر شي تعريف، مخرجونه، صفتونه او نوري قاعدې ښه ور په ياد كړئ. وروسته تر دې "تجويد القرآن" منظوم ور په ياد كړئ او كه چيري وخت لږ وي نو "حق القرآن" ور په ياد كړئ.

يادونه:

تجويد القرآن او حق القرآن د مصنف صاحب نوري دوې (۲) منظومي رسالې دي، چې په اردو ژبه كي د مصنف صاحب نظم كړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوله روښنايي

تجويد[۱] وايي هر حرف د خپل مخرج څخه را ايستل او د هغه صفات ادا کول. د دې علم حقيقت همدومره[۲] دئ، مخارج او صفات په څلورمه او پنځمه روښنايي کي راځي.

---

[۱] تجويد په لغت کي تَحْسِيْنُ الشَّيْئِ وَ جَعْلُ الشَّيْئِ جَيِّدًا. يعني د يوه شي ښه او عمده کرځول. او د مجويدينو په اصطلاح کي د تجويد تعريف دا دئ: هُوَ اَنْ يُّعَالَجَ اِخْرَاجُ الْحُرُوْفِ مِنْ مَخَارِجِهَا وَ اِعْطَاءُ مَا تُسْتَحَقُّ مِنَ الصِّفَاتِ اللَّازِمَةِ وَ الْعَارِضَةِ وَ الْمَدِّ وَ الْقَصْرِ وَ الْاِظْهَارِ وَ الْاِدْغَامِ وَ غَيْرِ ذٰلِکَ بِسُهُوْلَةٍ وَّ بِغَيْرِ کُلْفَةٍ حَتّٰى يَصِيْرَ ذٰلِکَ سَجِيَّةً لَهُ. يعني هر حرف هر ځای او په هر حال کي د حرف د مقرر مخرج څخه د ټولو صفاتو لازمه او صفات عارضيه او همدا ډول مد او قصر، اظهار او ادغام او نور صفات په لطافت او نرمي سره بې له څه تکلف او سختي او د عمده والي سره ادا کړي او په داسي اندازه کوښښ وکړي چي د حروفو تصحيح د قاري عادت او فطرت او ملکه وګرځي. همدا ډول په تجويد کي د کمال او مهارت حاصلولو له پاره دحروفو په ادا کولو کي د دې خبري لحاظ ساتل ډېر ضروري دئ چي يو قسم تکلف او تصنّع نه وي. د مثال په ډول د ضرورت څخه زيات شونډانو ته حرکت ورکول، يا خوله کږول، يا مخ او غونې کول او په پښانۍ ښکاره کول، يا ټول بدن ته حرکت ورکول، يا کله کرار تلاوت کول او کله چابک تلاوت کول، يا کله په کرار آواز سره ويل او کله په لوړ آواز سره ويل او داسي نوري ټولي طريقې د تجويد خلاف دي.

[۲] په ويلو سره خو دا خبره آسانه معلومېږي ليکن د دې په عملي کولو کي د ډېر کوښښ ضرورت دئ او تر کومه حده چي کيداى سي بايد د يوه ماهر استاد څخه استفاده وسي. بله دا خبره چي د دې فن په تعريف کي دوې (۲) خبري داخلي دي؛ يو دا چي حروف د خپلو=

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اولي روښنايي متعلق بيان

په اوله روښنايي کي د لاندنيو لسو (۱۰) شيان ياد ساتل پکار دي:

د علم تجويد لغوي او اصطلاحي تعريف، د علم تجويد موضوع، د علم تجويد غرض، د علم تجويد فايده او ثمره، د علم تجويد حکم، د علم تجويد فضيلت، د علم تجويد ارکان، د علم تجويد واضعين، د علم تجويد نومول يا مسمیٰ کول په تجويد سره او د علم تجويد ثبوت.

لومړی د علم تجويد لغوي او اصطلاحي تعريف:

د تجويد لغوي معنا دا ده: تَحْسِيْنُ شَيْئٍ بِالشَّيْئِ. يعني ښايسته کول د يوه شي دئ په بل شي سره، يو شی تجويد دئ او بل شی قرآن کريم دئ، يعني ښايسته کول د قرآن کريم په تجويد سره.

د تجويد اصطلاحي معنا دا ده: هُوَ عِلْمٌ يُبْحَثُ فِيْهِ عَنْ مَخَارِجِ الْحُرُوْفِ وَصِفَاتِهَا. يعني دا يو علم دئ چي د حروفو د مخارجو او صفاتو څخه بحث کوي. يو بل جامع تعريف يې دا دئ: د حروفو حق ورکول او مستحق ورکول؛ د حق څخه مراد مخارج او صفات لازمه دي او د مستحق څخه مراد صفات عارضيه دي.

دوهم د علم تجويد موضوع:

د دې علم موضوع قرآني الفاظ دي چي هغه عبارت د حروف هجاء څخه دي. هغه د الف څخه تر حرف يا پوري دي او دا ټول نهه ويشت (۲۹) حروف کېږي.

=مخارجو څخه را ايستل (يعني ادا کول) او دوهم دا چي د حروف ټول صفات ادا کول. د دې څخه معلومه سول چي علم اوقاف د تجويد څخه جلا فن دئ، خو د علم اوقاف او علم تجويد ډېر تعلق سته او دا هم معلومه سول چي په خوش آوازی سره قرآن ويل د تجويد د فن څخه زائد او خارج امر دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریيم د علم تجويد غرض:

د دې علم غرض دا دئ: تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ كَمَا أُنْزِلَ وَتَحْسِيْنُ الْقِرَآءَةِ. يعني داسي تلاوت کول لکه څنګه چي را نازل سوی دئ او د تلاوت عمده او ښايسته جوړول. يا په بل عبارت سره: صَوْنُ اللِّسَانِ عَنِ الْخَطَإِ فِيْ تِلَاوَةِ الْقُرْآنِ. يعني د قرآن په تلاوت کي ژبه د غلطۍ څخه ساتل.

څلورم د علم تجويد فايده او ثمره:

د علم تجويد فايده او ثمره رضا الهي يا سعادة الدارين ده. يعني که علم تجويد چا زده کړي هغه به په دنيا و آخرت کي کامیابه وي. نبي کريم ﷺ فرمايلي دئ: خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ. يعني غوره او ښه سړی ستاسو څخه هغه سړی دئ چي خپله قرآن زده کړي او بل چا ته قرآن ور زده کړي.

پنځم د علم تجويد حکم:

د علم تجويد حکم پر دوه قسمه دي:

یو فرض عين دئ او بل فرض کفايي دئ. يعني عمل په کول فرض عين دئ او ويل يې او د دغو قاعدو زده کول فرض کفايي دي. د اته څلوېښت (۴۸) ميله په اندازه د علم تجويد د يوه ماهر وجود ضروري دئ، که چيري نه وي نو ټوله ګناهګاره دي او د دغه علم د قواعدو مطابق قرآن ويل پر هر عاقل، بالغ باندي فرض عين دئ. يعني تر داسي اندازې چي په حروفو او معانيو کي تبديلي را نه سي او د دې څخه زيات مستحب دئ. دلته د دغه علم څخه مراد قرآن کريم دئ ځکه ذکر سبب مراد ځني مسبب دئ.

شپږم د علم تجويد فضيلت:

تجويد افضل العلوم دئ؛ ځکه د علم تجويد تعلق د کلام الله سره دئ کوم چي افضل الکلام دئ او د کوم علم تعلق چي د افضل الکتاب سره وي هغه علم افضل العلوم وي.

اووم د علم تجويد ارکان:

د علم تجويد څلور ارکان دي:

۱. مخارج الحروف. (د حروفو مخرجونه)

۲. صفات الحروف. (د حروفو صفتونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. تركيبي قاعدې يا اجرا. (مثلاً: ادغام، اخفاء، غنه، مد او داسې نور)

۴. رياضة اللسان. يعني تكليف پر ژبه راوستل تر څو كوم حروف چې نه سي ادا كولاى، وكولاى سي چې ادا يې كړي.

اتم د علم تجويد واضعين:

د علم تجويد واضعين پنځه دي:

۱. ابو عبدالرحمن خليل بن احمد فراهيدي رحمه الله. (المتوفى سنة ۱۷۰ هـ ق)

۲. عمرو بن عثمان بن قنبر رحمه الله الملقب به سيبويه. (المتوفى سنة ۱۸۸ هـ ق)

۳. محمد بن مستنير رحمه الله عرف قطرب. (المتوفى سنة ۲۰۹ هـ ق)

۴. يحيى بن زياد فراء رحمه الله. (المتوفى سنة ۲۰۷ هـ ق)

۵. مبرد رحمه الله. (المتوفى سنة ۲۰۷ هـ ق)

د دې فن وضع او ترتيب تقريباً د ۱۵۰ هجري سنې څخه شروع كيږي.

نهم د علم تجويد مسمىٰ په علم تجويد سره:

علم تجويد ته ځكه علم تجويد وايي چې حضرت علي كرم الله وجهه د "وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا" تفسير داسي كړى دئ چي: اَلتَّرْتِيْلُ هُوَ تَجْوِيْدُ الْحُرُوْفِ وَ مَعْرِفَةُ الْوُقُوْفِ. حضرت علي كرم الله وجهه په خپل دغه تفسير كي دغه علم په علم تجويد سره مسمىٰ كړى دئ، نو ځكه اوس تجويد ورته وايي.

لسم د علم تجويد ثبوت:

علم تجويد په قرآن، سنت، اجماع، قياس، فقه او د علماوو په اقوال سره ثابت دئ:

قرآن:

۱. ﴿ٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ يَتۡلُونَهُۥ حَقَّ تِلَاوَتِهِۦٓ﴾ (البقرة: ۱۲۱) ژباړه: هغه كسانو ته چي موږ كتاب وركړى دئ دوى يې داسي تلاوت كوي لكه څنګه چي د هغه د ويلو حق دئ.

امام غزالي رحمه الله فرمايي چي حق تلاوت دا دئ چي ژبه، عقل او زړه درې سره شريک وي. د ژبي حصه د حروفو صحيح ادا كول دئ، د عقل حصه د معانيو او مطالبو تفسير دئ او د زړه حصه اطاعت او د نصيحت قبلول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ﴿أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ ٱلْقُرْءَانَ تَرْتِيلاً ۝﴾ (المزمل: ۴) بيضاوي رحمه الله فرمايي: اَیْ جَوِّدِ الْقُرْآنَ تَجْوِيْدًا. (يعني قرآن په تجويد سره ښايسته کړئ) او حضرت علي کرم الله وجهه فرمايي: اَلتَّرْتِيْلُ هُوَ تَجْوِيْدُ الْحُرُوْفِ وَمَعْرِفَةُ الْوُقُوْفِ. يعني ترتيل نوم دئ د حروفو په تجويد سره ادا کول او د وقف د ځايو پېژندل.

احاديث:

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايي: رُبَّ قَارِئٍ لِلْقُرْآنِ وَالْقُرْآنُ يَلْعَنُهُ. يعني ډېر داسي کسان سته چي دوی په داسي حال کي تلاوت کوي چي قرآن پر دوی لعنت وايي.

ملا علي قاري رحمه الله فرمايي چي په دغه کي درې (۳) ډوله کسان داخل دي: بې عمله، تحريف کوونکی او غلط ويونکی.

ابن مسعود رضي الله عنه يو چا ته قرآن وايه هغه "اِنَّمَا الصَّدَقٰتُ لِلْفُقَرَآءِ" بې له مده ووايه، ابن مسعود رضي الله عنه ورته وفرمايل چي رسول الله صلی الله علیه وسلم ما ته داسي نه دي ويلي.

اجماع:

۱. ملا علي قاري رحمه الله په "المنحة الفكرية شرح المقدمة الجزرية" کي فرمايي: هٰذَا الْعِلْمُ لَا خِلَافَ فِيْ اَنَّهُ فَرْضُ كِفَايَةٍ وَالْعَمَلُ بِهِ فَرْضُ عَيْنٍ عَلٰى صَاحِبِ كُلِّ قِرَآءَةٍ وَرِوَايَةٍ. وَلَوْ كَانَتِ الْقِرَآءَةُ سُنَّةً.

ژباړه: په دې کي د هيڅ خلاف او شخړه نه سته چي د علم تجويد قاعدې زده کول فرض کفايي دي او د هغه موافق عمل کول په هر قرآئت او روايت کي فرض عين دئ، که څه هم خپله تلاوت مسنون او مستحب دئ فرض او واجب نه دئ.

. علامه شيخ محمد مکي نصر رحمه الله په نهاية القول المفيد کي فرمايي: فَقَدْ اِجْتَمَعَتِ الْاُمَّةُ الْمَعْصُوْمَةُ مِنَ الْخَطَاِ عَلٰى وُجُوْبِ التَّجْوِيْدِ مِنْ زَمَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه وسلم اِلٰى زَمَانِنَا وَلَمْ يَخْتَلِفْ فِيْهِ عَنْ اَحَدٍ مِنْهُمْ. وَهٰذَا مِنْ اَقْوَى الْحِجَجِ.

ژباړه: امة معصومه عن الخطا (هغه امت چي د هغه اجماع د غلطي څخه محفوظه ده) هغه د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم د زماني څخه بيا زموږ تر زمانې پوري د تجويد پر وجوب باندي اتفاق کړی دئ او په دې کي د هيڅا اختلاف نه سته او دا اجماع د قوي دلايلو څخه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیاس:

۱. قرآن عربي دئ او د تجوید د قاعدو څخه مخالفت کول بعضي وختونه حروف عجمي کوي. د مثال په ډول د ضاد پر ځای ډال یا د حرکاتو مجهول ادا کول.

۲. قرآن د لفظ او معنا د دواړو نوم دئ نو د معنا په ډول د الفاظو تصحیح هم ضروري ده.

۳. په تجوید سره د تلاوت حسن دوه چنده کېږي.

فقه:

فقهاء کرامو رحمهم الله هم لیکلي دي چي قرآن کریم په تجوید سره ویل واجب او ډېر ضروري دئ، ځکه په غلط ویلو سره بعضي وخت معنا داسي بدلېږي چي په هغه سره لمونځ فاسدېږي. او لیکلي يې دي چي په دې اړه خپل خیال معتبر نه دئ بلکي د یوه محققا و ماهر قاري شاهدي ضروري ده او که چیري د حروف د تصحیح کوښښ و نه کړي نو د هغه لمونځ نه صحیح کېږي.

اقوال علماء:

۱. امام علامه شمس الدین ابو الخیر محمد بن الجزری رحمه الله په المقدمة الجزریة کي فرمایي:

وَالْأَخْذُ بِالتَّجْوِيدِ حَتْمٌ لَازِمٌ مَــــنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرْآنَ آثِمٌ

ژباړه: قرآن کریم د تجوید موفق ادا کول ډېر ضروري او لازم دئ او هغه څوک چي قرآن کریم په تجوید سره نه وایي هغه ګناهګاره دئ.

۲. الله جل جلاله د قرآن کریم په ترتیل ویلو سره حکم کړی دئ او پر خلکو يې دا واجبه کړې ده چي قرآن کریم په ترتیل سره ووایي. (ملا جیون د تفسیر احمدي مصنف او د عالمګیر باچا استاد)

۳. که چیري څوک د قرآن استاد وي او د تجوید خلاف قرآن وایي یا اجرت واخلي او قرآن غلط ختم کړي، نو دا دواړه د اجرت مستحق نه دي. (د امام جزري رح فتوا)

۴. که څوک قرآن د تجوید خلاف وایي او بل سړی دا واوري او قسم واخلي چي دا قرآن نه وایي، نو د دې سړی دا قسم درواغ نه دئ. (د امام جزري رح فتوا)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. حضرت شاه عبدالعزیز محدث دهلوي رحمه الله د "وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا" په تفسیر کي فرمایي: چي "ترتیل" په لغت کي واضح او صاف ویلو ته وایي او په شریعت کي "ترتیل" د اوو (۷) شیانو د رعایت کولو نوم دئ او هغه اووه شیان دا دي:

۱. هر حرف د خپل مخرج څخه را ایستل.

۲. د وقف او ابتدا لحاظ کول.

۳. دري (۳) سره حرکتونه صاف ادا کول.

۴. آواز په اندازه لوړول.

۵. آواز عمده جوړول.

٦. د تشدید او مد خیال کول.

۷. د ترهیب او عذاب پر آیتو باندي استغفار او د ترغیب او ثواب پر آیتو باندي د جنت سوال کول.

www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه رڼايي

د تجوید څخه خلاف قرآن ویل، غلط ویل یا بې قاعدې ویلو[1] ته لحن ویل کېږي.

لحن پر دوه (۲) قسمه دي؛ لحن جلي او لحن خفي. او لحن جلي بیا پر څلور (۴) ډوله دي:

اول ډول یې دا دئ چي د یوه حرف پر ځای بل حرف ووایي. لکه د اَلۡحَمۡدُلِلّٰهِ پر ځای اَلۡهَمۡدُ ووایي. یا د ثا پر ځای سین، یا د حا پر ځای ها، یا د ذال پر ځای زا، یا د صاد پر ځای سین، یا د ضاد پر ځای دال، یا د ظا پر ځای زا، یا د عین پر ځای همزه ووایي او په داسي غلطیو کي اکثره علماء اخته دي.

دوهم ډول یې دا دئ چي یو حرف زیات کړي. لکه په اَلۡحَمۡدُلِلّٰهِ کي د دال پېښ او دها زیر کش کړي او داسي یې ووایي: اَلۡحَمۡدُوۡلِلّٰهِیۡ.

درېیم ډول یې دا دئ چي یو حرف کم کړي. لکه د لَمۡ یُوۡلَدۡ واؤ ښکاره نه کړي او لَمۡ یُلَدۡ یې ووایي.

څلورم ډول یې دا دئ چي زور، زیر، پېښ او سکون د یوه او بل پر ځای ووایي. لکه د اِیَّاکَ کاف ته زیر ورکړي، یا د اِهۡدِنَا څخه مخکي همزې ته زور

[1] دلته درې (۳) لفظونه ویل سوي دي، خلاف ویل، غلط ویل، بې قاعدې ویل. د خلاف ویلو څخه مراد صفات لازمه پرېښوول، د غلط ویلو څخه مراد مخارج پرېښوول او د بې قاعدې ویلو څخه مراد صفات عارضیه پرېښوول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړي، یا د اَنْعَمْتَ میم ته حرکت ورکړي او داسې یې ووایي اَنْعَمَتَ او یا نورې داسې تېروتنې وکړي دې ټولو ته لحن جلي ویل کېږي[1] او دا حرام دئ. (حقیقة التجوید)

په ځینو ځایو کې که چیرې و معنا ته یې تغیر ورسېږي[2] نو لمونځ په فاسدېږي.

دوهم قسم یې لحن خفي دئ:

هغه دا دئ چې داسې غلطي خو و نه کړي خو د حروفو د ښایست له پاره چې کومې قاعدې[3] مقررې سوي دي د هغه څخه یې خلاف ووایي.

---

[1] خلاصه دا ده چې لحن جلي څلور ډولونه لري: ۱-تبدیل الحرف بالحرف. (د یوه حرف په بل حرف سره بدلول) ۲- حروف مده غوږځول. ۳- حرکات او سکنات غلط ویل. ۴- حرکتونه یعني زور، زیر او پېښ کشول. یو حرف په بل حرف سره بدلول کله د مخرج د بدلولو په سبب هم کېږي لکه د حا پر ځای ها ویل او کله د صفات لازمه یا د صفات عارضیه د بدلېدو په سبب هم کېږي لکه د صاد پر ځای سین ویل. د لحن جلي د دوهم او درېیم قسمو خلاصه دا سوه چې زیاتوب او کمی دواړه لحن جلي دي په دې کې دا شامل دئ چې مشدد حرف مخفف وویل سي چې دا کمي ده، یا یو مخفف حرف مشدد وویل سي چې دا زیاتوب دئ.

[2] "معنا ته یې تغیر ورسېږي" پر دغه جمله باندې د فکرکولو څخه وروسته دا معلومېږي چې یوازې د حرف په بدلولو سره لمانځه ته تغیر نه رسېږي خو ګناه ده. په لمانځه کې فساد هغه وخت راځي چې په لحن جلي سره د قرآن و معنا ته تغیر ورسېږي. مصنف رحمه الله یو داسې جامع عبارت ویلی دئ چې د ډېرو فقهي مسایلو او جزئیاتو د سوالو جوابونه ځنې حاصلېږي.

[3] د دې قواعدو څخه مراد صفات عارضیه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لكه پر كومه را چي زور يا پيښ وي نو هغه را به ډكه ويل كېږي، لكه د الصِّرَاطَ را چي په اتمه روښنايي كي به يې بيان راسي، ليكن دغه را باريكه ووايي دې ته لحن خفي ويل كېږي.

دا غلطي د اولي غلطي څخه سپكه يعني مكروه ده ليكن د داسي تېروتنو څخه هم د ځان ساتل ډېر ضروري دئ.

يادونه: لحن په نزد د اهل لغتو مطلق غلطي ته ويل كېږي او په نزد د مجويدينو لحن خوش آوازۍ ته ويل كېږي. نبي كريم ﷺ فرمايي: اِقْرَؤُا الْقُرْآنَ بِلُحُوْنِ الْعَرَبِ. يعني تاسو قرآن د عربو په لهجو او خوش آوازۍ سره وایاست. د لحن جلي لغوي معنا ښكاره او سخته غلطي يعني هر څوك په پوهېږي چي مصنف رحمه الله يې تشريح وكړل او د لحن خفي لغوي معنا ده پټه يا سپكه غلطي يعني چي هر څوك نه په پوهېږي يوازي قاريان په پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريمه روښنايي

د قرآن شريف د شروع كولو څخه مخكي اَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ويل ضروري ده او په بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ كي دا تفصيل دئ:

كه چيري د سورت د سر څخه يې شروع كړي نو بِسْمِ اللهِ ويل ضروري ده او كه چيري د تلاوت كولو په مابين كي بل سورت شروع سي، نو دلته هم بِسْمِ اللهِ ويل ضروري ده [1] او په دا دوهم صورت كي په سورة براءة (سورة التوبة) كي به بِسْمِ اللهِ نه ويل كېږي او بعضي علماوو ويلي دي چي په اول صورت كي به هم بِسْمِ اللهِ نه ويل كېږي [2] او كه د سورت د مابين څخه يې تلاوت شروع

---

[1] د آساني په خاطر يې داسي په ياد كړئ چي د ابتدا درې (۳) صورتونه دي: ۱ - ابتدا تلاوت او ابتدا سورت. ۲ - ابتدا تلاوت در ميان سورت. ۳ - ابتدا سورت در ميان تلاوت. د دغه درو حكم دا دئ: چي په اول صورت كي دواړه ويل ضروري دي او په دوهم صورت كي اَعُوْذُ بِاللهِ ويل ضروري ده او په بِسْمِ اللهِ ويلو كي اختيار دئ كه يې وايي او كه يې نه وايي، خو ښه خبره دا ده چي وويل سي او په دريم صورت كي يوازي بِسْمِ اللهِ ويل ضروري ده.

[2] يعني شروع د تلاوت د اول څخه د سورت براءة.

يادونه: د اَعُوْذُ بِاللهِ ثبوت په دغه آيت سره راغلی دئ: ﴿فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ﴾ (سورة النحل، آيت: ۹۸) او د بِسْمِ اللهِ ثبوت په دغه مشهوره حديث سره راغلی دئ: كُلُّ اَمْرٍ ذِيْ بَالٍ لَمْ يُبْدَأْ بِبِسْمِ اللهِ فَهُوَ اَقْطَعُ وَاَجْزَمُ. د اَعُوْذُ بِاللهِ او بِسْمِ اللهِ له پاره درې =

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي نو بِسۡمِ اللهِ ویل ښه کار دئ، ضروري نه ده او په همدغه صورت کې اَعُوۡذُ بِاللهِ ویل ضروري ده.

= محله دي چې مخکې تېر سوله او د دغو درو محلو له پاره څلور (۴) حکمونه دي: ۱- فصل کل. ۲- وصل کل. ۳- فصل اول وصل ثاني. ۴- وصل اول فصل ثاني. فصل کل دا دئ چې تعوذ، تسمیه او د سورت سر هر یو په جلا ساه شروع کړي. وصل کل دا دئ چې تعوذ، تسمیه او د سورت سر ټوله په یوه ساه ووایي. فصل اول وصل ثاني دا دئ چې تعوذ په جلا ساه ووایي او تسمیه او د سورت سر په جلا ساه ووایي. وصل اول فصل ثاني دا دئ چې تعوذ او تسمیه په یوه ساه او د سورت سر په بله ساه ووایي. په ابتدا تلاوت او ابتدا سورت کې څلور سره حکمونه روا دي. په ابتدا تلاوت در میان سورت کې درې حکمونه روا دي: فصل کل، وصل کل، وصل اول فصل ثاني. په ابتدا سورت در میان تلاوت کې هم درې حکمونه روا دي: فصل کل، وصل کل، فصل اول وصل ثاني. په کومو صورتو کې چې بعضې حکمونه روا نه دي ځکه چې سامع به دا فکر وکړي چې دا بِسۡمِ اللهِ هم د دغه سورت یوه حصه ده او حال دا دئ چې بِسۡمِ اللهِ خو د قرآن کریم یو جزء دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه رڼنايي

د کومو ځايو څخه چې حروف ادا کېږي هغو ته مخارج وايي او دا ټول مخارج اوولس (۱۷) دي.[۱]

---

[۱] مخارج جمع د مخرج ده. د مخارجو مخکي د پنځو (۵) شيانو پېژندل ضروري دي. **اول د مخرج لغوي او اصطلاحي معنا:** مخرج په لغت کي مَوْضِعُ الْخُرُوْجِ يعني د راوتلو ځای دئ. په اصطلاح کي: حَيِّزٌ مُوَلِّدٌ لِلْحَرْفِ. يو خاص ځای دئ چي حرف ځني راوزي. **دوهم د مخارجو شمېر:** مخارج پر مشهوره قول باندي اوولس (۱۷) دي؛ ځکه د مخارجو په شمېر کي درې (۳) مذهبونه دي. اول مذهب د امام سيبويه رحمه الله دئ؛ د ده پر قول باندي مخارج شپاړلس (۱٦) دي ځکه امام سيبويه رحمه الله جوف دهن په مخارجو کي نه شمېري او وايي چي د جوف دهن د حروفو ادا ينه په نورو ځايو پوري اړه لري، ځکه چي الف يې په انتهاء حلق کي، مده واؤ په شونډانو کي او مده ياء په وسط لسان کي ادا کېږي. دوهم مذهب د امام فراء رحمه الله دئ؛ د ده پر قول باندي مخارج څوارلس (۱۴) دي ځکه امام فراء رحمه الله جوف دهن، نهم، لسم او يوولسم مخرجونه په مخارجو کي نه شمېري. د امام فراء او امام سيبويه (رحمهما الله) نظر په جوف دهن کي يو دئ او امام فراء رحمه الله نهم، لسم او يوولسم مخرجونه ځکه په مخارجو کي نه شمېري ځکه چي امام فراء رحمه الله يې د قرب يا نژدېوالي لحاظ کوي. درېيم مذهب د امام خليل رحمه الله دئ؛ د امام خليل رحمه الله پر مذهب مخارج اوولس (۱۷) دي ځکه امام خليل رحمه الله هر حرف ته خپل مخرج ثابته وي او دا مذهب غوره او افضل دئ. که څوک دا سوال وکړي چي حروف نهه ويشت (۲۹) دي او مخارج اوولس دي او مخکي ذکر سول چي امام خليل رحمه الله هر حرف لره خپل مخرج ثابته وي، نو دا خو مخارج اوولس دي او حروف نهه ويشت دي؟ د دې جواب دا دئ چي د حروفو ترمنځ درې نسبته سته، بُعد مخرج، قرب مخرج او اتحاد مخرج. يعني ځيني حروف په مخرج کي يو =

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول مخرج:

د جوف دهن دئ؛ یعني د خولې خالیګاه. د دې ځخه دا حروف ادا کېږي: واؤ چې کله ساکن وي او مخکې حرف یې پېښ ولري. لکه: الْمَغْضُوبِ. یا چې کله ساکنه وي او مخکې حرف یې زېر ولري. لکه: نَسْتَعِيْنُ. الف چې کله ساکن، بې جټکې وي او مخکې حرف یې زور ولري. لکه: الصِّرَاطَ. ساکن بې جټکې یې په دې سبب وویل چې زور، زیر او پېښ لرونکې او همداډول جټکې والا ته همزه ویل کېږي،⁽¹⁾ که ځه هم عام خلک دې ته هم الف وایي.

=وي او ځیني حروف په مخرج کې نژدې وي او ځیني حروف په مخرج کې سره یو وي، نو د دغو درو نسبتو په سبب د امام خلیل رحمه الله پر مذهب مخارج اوولس دي. د امام خلیل رحمه الله مذهب ته په دې وجه ترجیح ورکړل سوې ده ځکه امام سیبویه او امام فراء (رحمهما الله) په علم التجوید کې د امام خلیل رحمه الله شاګردان دي، نو هر کله چې د استاد او شاګرد ترمنځ اختلاف راسي نو د استاد خبري ته د شاګرد تر خبري ډېر ارزښت ورکول کېږي. **درېیم د حرف لغوي او اصطلاحي معنا:** حرف په لغت کې طرف یا کنارې ته وایي او په اصطلاح کې: هُوَ صَوْتٌ يَعْتَمِدُ عَلٰى مَخْرَجٍ مُحَقَّقٍ اَوْ مُقَدَّرٍ. یعني دا یو انساني آواز دئ چې پر مخرج محقق او مقدر باندې تکیه کوي. د محقق او مقدر تعریف را روان دئ. **ځلورم دحروفو شمېر:** د قرآن کریم ټول حروف نهه ویشت (۲۹) دي، د الف ځخه تر حرف یا پورې. **پنځم د مخرج اقسام:** مخرج پر دوه قسمه دئ؛ محقق او مقدر. د مخرج محقق تعریف دا دئ: جُزْءٌ مُعَيَّنٌ مِنَ اَجْزَاءِ الْحَلْقِ وَاللِّسَانِ وَالشَّفَتَيْنِ. یعني یو معلوم جزء دئ د اجزاوو ځخه د حلق، ژبې او د شونډانو. او د. مخرج مقدر تعریف دا دئ: جُزْءٌ غَيْرُ مُعَيَّنٍ مِنَ اَجْزَاءِ الْحَلْقِ وَاللِّسَانِ وَالشَّفَتَيْنِ. یعني یو غیر معین جزء دئ د اجزاوو ځخه د حلق، ژبې او شونډانو.

⁽¹⁾ د الف او همزه په مابین کې درې (۳) مشهور توپیرونه سته. اول توپیر یې دا دئ چې الف همیشه ساکن وي او همزه ساکن هم راتلای سي او متحرک هم راتلای سي. =

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه د اَلْحَمْدُ په سر کې چې کوم الف دئ، یا د بَأْسٌ د مابین کوم الف چې دئ په حقیقت کې دا همزه دئ او په یاد ولرئ چې په دې کتاب کې به دې دواړو الفو ته همزه ویل کېږي او د کوم الف او واؤ چې مخکې یې بیان تېر سو دې ته حروف مده او حروف هوائیه وایي.

حروف مده په دې سبب ورته وایي چې پر دې حروفو باندي مد اصلي کېږي، په یوولسمه روښنایي کې به د دې پوره حال معلوم سي. حروف هوائیه په دې سبب ورته وایي چې دا حروف په هوا کې پوره کېږي.

د کوم واؤ ساکن تر مخه چې زور وي هغه ته واؤ لین وایي. لکه: مِنْ خَوْفٍ. او د کومې یا تر مخه چې زور وي هغه ته یا لینیه وایي. لکه: وَالصَّیْفِ. د واؤ لین او واؤ متحرک بیان به وروسته په شپاړلسم مخرج کې راسي.

دوهم مخرج:

د اقصٰی یې حلق دئ؛ یعني د حلق آخرنۍ حصه د سینې و خوا ته. د دې څخه دا حروف ادا کېږي: همزه او ها (ء، ه).

درېیم مخرج:

د وسط حلق دئ؛ یعني د حلق منځنۍ حصه ده. د دې څخه دا حروف ادا کېږي: عین او حا بې ټکي والا [1] (ع، ح).

= دوهم توپیر یې دا دئ چې الف همېشه د لکړۍ په شکل راځي او همزه د لکړۍ په شکل هم راځي او د عین د سر په شکل هم راځي. درېیم توپیر یې دا دئ چې په الف کې د رخوت یا نرموالي صفت دئ او په همزه کې د شدت یا سختوالي صفت دئ.

[1] په متن کې د "بې ټکي والا" قید مصنف رحمه الله ځکه ویلی دئ چې کېدای شي چیري د کاتب څخه په تېروتنه کې ټکي ورکړل سي، نو هم دې غین او خا نه وایي بلکې عین او حا دې وایي، همدا ډول په څلورم مخرج کې هم د دې په سبب ځان پوه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم مخرج:

د ادنۍ يي حلق دئ؛ يعني د حلق هغه حصه چي د خولې و طرف ته ده. د دې ځخه دا حروف ادا کېږي: غين او خا ټکي والا (غ، خ) او دې حروفو ته حروف حلقي وايي.[۱]

پنځم مخرج:

د لَهات[۲] دئ؛ يعني د تالو سره متصل د ژبي بېخ چي هر کله د مقابل تالو سره ولګېږي، نو قاف (ق) ادا کېږي.

شپږم مخرج:

د قاف مخرج ته نژدې د خولې و خوا ته لږ کښته، د دې ځای ځخه کاف (ک) ادا کېږي[۳] او دې دواړو حروفو ته حروف لهاتيه وايي.[۴]

---

[۱] دغه حروف په دې وجه حروف حلقي بولي چي دا د حلق ځخه ادا کېږي. حروف حلقي شپږ حروف دي چي يو شاعر په دې بيت کي را ټول کړي دي:

حروف حلقی شش بود ای نورعين   همزه، ها، حا، عين، خا، غين

[۲] لهات د لام په زور سره حلقي ژوبې ته وايي کوم چي د هر انسان په خوله کي يو بې هډه او زائده غوښه ده. په عربي ژبه کي د لهات تعريف داسي دئ: هِيَ لُحْمَةٌ مُشْتَبِكَةٌ بِاٰخِرِ اللِّسَانِ بِاَعْلَى الْحَنْجَرَةِ وَالْحَلْقِ مِنْ اَقْصٰى سَقْفِ الْفَمِ. يعني د خولې او حلق په مابين کي هغه کوچني د غوښي ټوټه ده چي اوږد شکل لري او د ژبي په پای کي د لوړ تالو او د حلق د سر سره ځړېږي، د لوړ ځخه پلنه او د لاندي ځخه نرۍ ده ځکه نو دې ته لسان صغير هم وايي. او قاف ته عَلصمیٰ او کاف ته عَکدیٰ هم وايي، ځکه د لهات دننه حصې ته عَلصمه او دباندي حصې ته عَکده وايي.

[۳] د قاف او کاف مخرج داسي په ياد کړئ چي د ژبي بېخ او مقابل تالو د دې ځخه قاف ادا کېږي. او د قاف مخرج ته نژدې د خولې و خوا ته کاف ادا کېږي.

[۴] دې حروفو ته لهاتيه ځکه وايي چي دا حروف د لهات ځخه ادا کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غاښو او ژبي نقشه

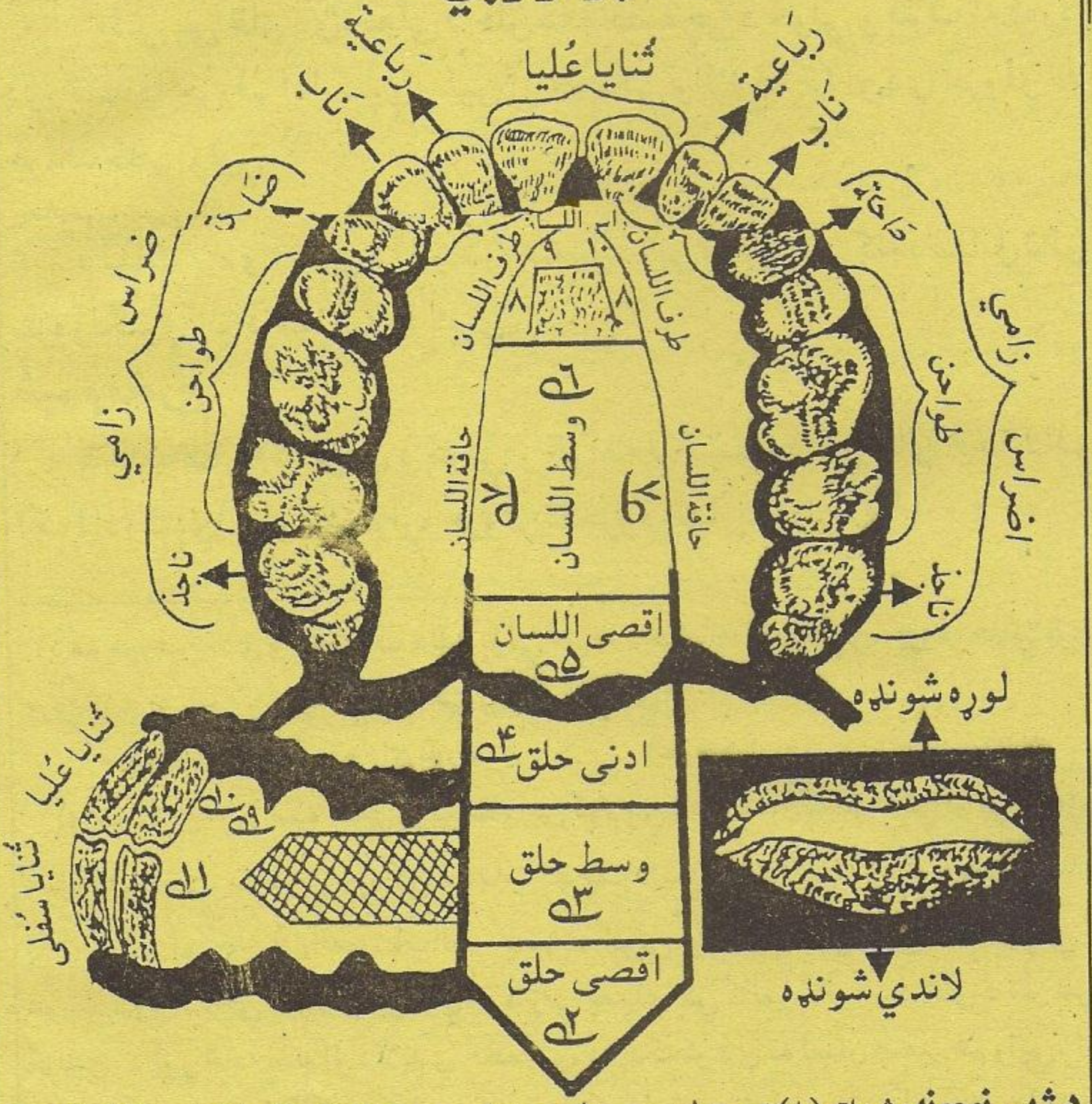

د ژبي نومونه: ژبه اته (۸) نومونه لري چي په لاندي ډول دي: وجه اللسان، ظهر اللسان، اقصیٰ اللسان، وسط اللسان، ادنی اللسان، حافة اللسان، طرف اللسان، راس اللسان او تاسو دا ټول نومونه په لوړه نقشه کې په صحیح ډول لیدلای سي. او د غاښو نومونه [illegible] مخ کې خپله [illegible] نقشه یې تاسو لوړه لیدلای سي. **یادونه**: په پورته نقشه کي چي کومي شمېري لیکل سوي دي هغه د مخارجو شمېرې دي. **یادونه**: د کتاب په اصلي نسخه کي دا نقشه نه سته، یوازي د لوستونکو د تفهیم له پاره دلته راوړل سوې ده.

www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم مخرج:

د ژبي مابين يا وسط اللسان دئ؛ يعني وسط اللسان چي كله مقابل تالو ته پورته سي د دې ځخه دا حروف ادا كېږي: جيم، شين او يا، هغه يا چي مده نه وي يعني ياء متحركه او لينيه او د مده او لين بيان په اول مخرج كي تېر سوى دئ او دې حروفو ته حروف شجريه[1] وايي.[2]

نوټ:

مخته چي كوم مخارج راځي په هغو كي د ځينو نومونه په عربي ژبه سره راځي د دې له پاره اول د هغو معنا در ښيو چي ښه يې په ياد كړي چي مخته د هغو په پېژندلو كي درته تكليف نه وي.

پېژندل پكار دي چي د انسان په خوله كي دو دېرش (٣٢) غاښونه وي؛ د مخ څلور غاښو ته ثنايا وايي، دوو پورته غاښو ته ثنايا عليا او دوو لاندي غاښو ته ثنايا سفلى وايي. او د دې ثنايا سره چي كوم غاښونه متصل (پيوست) څلور غاښونه دي چي هغو ته رَباعيات[3] وايي او قواطع هم ورته ويل كېږي. بيا د دې رَباعياتو سره څلور تېره غاښونه دي چي هغو ته انياب او

---

[1] د دې حروفو د تسميې وجه دا ده چي شجر درختي ته وايي نو درخته لكه ځنګه چي د كښته ځخه و لوړي ته ځي، نو د دې حروفو د ادا كېدو په وخت كي هم وسط اللسان لوړ تالو ته پورته كېږي نو ځكه حروف شجريه ورته وايي.

[2] لِخُرُوْجِهَا مِنْ شَجْرِ الْفَمِ بِسُكُوْنِ الْجِيْمِ وَهُوَ مُنْفَتِحُ مَابَيْنَ اللَّحْيَيْنِ. (حقيقة التجويد) يعني په دې سبب دې حروفو ته حروف شجريه وايي چي دا د شجر اللسان ځخه ادا كېږي. او "شجر" د جيم په سكون سره د دوو ورېو په مابين كي د ژبي هغه حصې ته وايي چي كله خوله بنده وي په فطري ډول هغه خلاصه وي. منه رح

[3] رَباعيات د را په زور سره ويل پكار دئ، د را په پېښ سره صحيح نه دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کواسر وايي. بیا د دې انیابو سره متصل (پیوست) څلور غاښونه دي چي هغو ته ضواحک وايي. بیا د دې ضواحکو سره متصل (پیوست) دوولس نور غاښونه دي، درې راسته طرف ته او درې پورته چپه طرف ته، درې لاندي راسته طرف ته او درې لاندي چپه طرف ته او دې ټولو ته طواحن وايي. بیا د دې طواحنو سره متصل (پیوست) په آخر کي دواړو طرفو ته یو یو غاښ بل دئ چي هغو ته نواجذ وايي. او ضواحک، طواحن او نواجذ دې درې قسمه غاښو ته اضراس[1] وايي چي په پښتو کي ورته زامي وايي. د آسانۍ له پاره دغه ټول د غاښو نومونه په لاندي شعر کي راوړل سوي دي:[2]

شعر

ثنایا او رباعي څلور څلور دي — هم انیاب او ضواحک څلور څلور دي
طواحن غاښونه دوولس پوره شمار کړه — نواجذ یې په آخر کي بیا څلور دي
ضواحک او طواحن نواجذ شمار کړه — سوه دا شل غاښه اضراس که فکر وکړې

اتم مخرج:

د ضاد دئ او دا د حافة اللسان څخه ادا کېږي یعني د ژبي د چپه او راسته څنډو څخه ادا کېږي. یعني کله چي اضراس علیا (پورته زامه) د غاښو د بېخو سره ولګېږي او د چپه طرف څخه آسانه دئ او په یوه وار سره د دواړو خواو

---

[1] د همزې په زور او د ضاد په سکون سره د ضِرْس جمع ده، (د ضاد په زیر سره) او ضِرْس زامي ته وايي.

[2] د دوو دېرشو (۳۲) غاښونو ټول شپږ نومونه دي: ثنایا، رَباعیات، ناب، ضواحک، طواحن او نواجذ. په دوی کي د طواحن څخه ماسېوا نور ټول څلور څلور دي یوازي طواحن دوولس (۱۲) دي. اول درې نومونه د غاښو دي او آخري درې نومونه د زامو دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه ادا کول هم صحیح دئ خو ډېر سخت دئ. دې حرف ته حرف حافیه وایي او اکثره خلک په دې کې سخته غلطي کوي نو د دې وجهي د یو مشاق قاري څخه تمرین کول ضروري دئ.

دا حرف ډک دال، یا باریک دال، یا د دال مشابه لکه چي نن سبا د اکثرو خلکو داسي ویل عادت دئ داسي هیڅکله ویل پکار نه دي. همدا ډول خاص ظا هم ویل صحیح نه دئ. که چیري ضاد د صحیح مخرج څخه په صحیح ډول په نرمي سره آواز جاري وساتي او د ټولو صفاتو لحاظ وکړل سي او ادا کړل سي نو آواز به یې په اورېدو کي د ظا د آواز سره ډېر زیات مشابه وي د دال مشابه هیڅکله هم نه دئ، د علم تجوید او قرآئت په کتابو کي همداسي لیکلي دي.(۱)

---

(۱) دا حرف (ضاد) د حافة اللسان څخه ادا کېږي د عربي ژبي څخه ماسېوا د دنیا په نورو ژبو کي دا حرف نه سته، مخرج خو یې معلوم دئ او صفات لازمه یې مشهور دي خو په ادا کي یې سخت اختلاف دئ یعني د خلکو په منځ کي نه د تجوید د علماوو په منځ کي. ځیني خلک دا حرف ډک دال، یا ډکه ظا، یا غین او یا هم ډال ادا کوي. لکه: وَلَاذَّآلِّيْنَ، وَلَاظَّآلِّيْنَ، وَلَاغُدَّآلِّيْنَ. دا ټولي طریقې غلطي دي صحیح طریقه دا ده چي حافة اللسان اوږده کړئ د پنځو پورته غاښو یعني نواجذ، طواحن او ضواحکو سره یې په سختي ولګوئ او داسي یې ادا کړئ چي په آواز کي لوړوالي (د جهر په وجه) او آواز جاري وساتل سي. (د رخوت په وجه) په ډکه خوله یعني ښه په غټوالي سره آواز ووزي (د استعلاء او اطباق په وجه) په تلوار سره باید ادا نه سي بلکي په ټینګوالي او په ځنډ سره ادا سي. (د استطالت او اصمات په وجه). لکه څنګه چي دا حرف ډېر سخت او مشکل الاداء دئ نو د همدې وجهي د یو مجود قاري څخه د دې حرف زده کول ضروري دئ، تر څو ځان د قرآن د غلط ویلو څخه وساتي ځکه چي غلط قرآن ویل لحن جلي دئ او لحن جلي حرام دئ. د دې حرف د تسمیې وجه دا ده چي دا د حافة اللسان څخه ادا کېږي نو ځکه ورته حرف حافیة ویل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم مخرج:

د لام دئ؛ هر کله چي طرف اللسان سره د یو څه حصې د حافې چي د ثنایا، رباعي ناب او ضواحکو د وریو سره مایل د تالو سره ټکر و خوري که چپه طرف وي او که راسته طرف وي او د راسته طرف څخه آسانه دئ او د دواړو طرفو څخه په یوه وار ادا کول هم صحیح دئ.

لسم مخرج:

د نون دئ او هغه هم طرف اللسان دئ، خو د لام د مخرج څخه کم دئ یعني ضواحکو لره د نون په مخرج کي دخل نه سته.

یوولسم مخرج:

د را دئ او دا مخرج د نون و مخرج ته نژدې دئ، خو په دې مخرج کي ظهر اللسان لره هم دخل سته او دغه درو (۳) حروف یعني لام، نون او را ته حروف طَرفیه او ذَلقیه هم ورته وایي. [1]

دوولسم مخرج:

د طا، دال او تا دئ؛ یعني ادنی اللسان او د ثنایا علیا بیخ دئ او دغه درو (۳) حروفو ته حروف نِطعیه وایي. [2]

---

[1] د دې درو (۳) مخرجو (نهم، لسم، یوولسم) د حروفو د تسمیې وجه دا ده، چي دغه ټول حروف د طرف اللسان څخه ادا کېږي ځکه ورته حروف طرفیه یا ذلقیه وایي او ذلق هم طرف ته وایي.

[2] د دې حروفو د تسمیې وجه دا ده چي دا د نِطع څخه ادا کېږي او نطع د نون په زیر او د طا په زور سره د تالو هغه ګونجي ځای ته وایي. ځکه نو دې حروفو ته حروف نطعیه وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديارلسم مخرج:

د ظا، ذال او ثا دئ او دا ادنی اللسان او د ثنايا عليا سرونه دي او دغه درو (۳) حروفو ته حروف لثويه وايي.[۱]

څوارلسم مخرج:

د صاد، زا او سين دئ؛ او دا رأس اللسان او د ثنايا سفلی سرونه سره د يو ځه اتصال د ثنايا عليا او دې درو (۳) حروفو ته حروف صفيريه وايي.[۲]

پنځلسم مخرج:

د فا دئ؛ دا د لاندي شونډی نس او د ثنايا عليا سرونه دي.

شپاړلسم مخرج:

د دواړو شونډو دئ او د دې ځخه دا حروف ادا کېږي: ميم، با او واؤ هغه واؤ چي مده نه وي يعني واؤ متحرک او واؤ لين او د مده او لين بيان په اول مخرج کي تېر سو، ليکن په دې درو (۳) حروفو کي فرق دا دئ چي با د شونډی د لندې حصې ځخه ادا کېږي د دې وجهي ورته بحري وايي.

او ميم د شونډو د وچي حصې ځخه ادا کېږي د دې وجهي ورته بري وايي. او واؤ د دواړو شونډو د کامل ګول والي ځخه ادا کېږي. فا او دې درو (۳) حروفو ته حروف شفويه وايي.[۳]

---

[۱] د دې حروفو د تسميې وجه دا ده چي لِثة د لام په زير او د ثا په زور سره په لغت کي پېوسته کېدو ته وايي، نو د دغه حروفو د ادا کېدو په وخت کي ادنی اللسان د ثنايا عليا سره پېوسته کېږي.

[۲] د دې حروفو د تسميې وجه دا ده چي صفير په لغت کي شپېلکي ته وايي او د دغه حروفو د ادا کولو په وخت کي د خولې ځخه يو تېز شپېلکی راوزي، ځکه نو ورته حروف صفيريه وايي.

[۳] د دې حروفو د تسميې وجه دا ده چي دا حروف د دواړو شونډو ځخه ادا کېږي او شَفة په لغت کي شونډی ته وايي ځکه نو ورته حروف شفويه وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم مخرج:

خېشوم [1] يعني د پزي شپېلۍ ده او د دې څخه غنه ادا كېږي. د غنې بيان به په نهمه او لسمه روښنايي كي د ميم او نون په قاعدو كي انشاء الله راسي.

---

[1] اوولسم مخرج خېشوم دئ؛ يعني د پزي شپېلۍ؛ وَهُوَ الْخَرْقُ الْمُنْجَذِبُ مِنَ الْأَقْصَى الْأَنْفِ. يعني د پزي په آخر كي هغه دننه چاک يا پرې ځای دئ چي د لوړ تالو د لوړي حصې خوا ته وي. د دې څخه اخفاء والا نون ساكن او نون تنوين ادا كېږي. لكه: مِنْ جِبَالٍ فِيهَا. پر صحيح قول د اخفاء په حالت كي د دواړو نونانو (نون ساكن او نون تنوين) مخرج د خېشوم و طرف ته منتقل كېږي لكه څنګه چي د صحيح مذهب پر بناء د حروفِ مده مخرج جوف دهن ته مُحول كېږي. نو د لسم مخرج او اوولسم مخرج په مابين كي هيڅ تعارض او تخالف نه سته، ځكه چي لسم مخرج د نون متحرک او نون ساكن مظهر دئ او دا مخرج د نون مخفىٰ دئ فلا منافاة نو ګواكي د اخفاء په حالت كي اصل مخرج (رأس اللسان او ورى) لره هم دخل نه ستة. ليكن څنګه چي مغلوب لږ او تقريباً معدوم دئ او اغلب و اكثر تعلق د پزي د شپېلۍ وي ځكه نو د ډېر دخل لرونكي مقام لحاظ يې وكړي او د اخفاء په حالت كي يې د دواړو نونانو مخرج خېشوم وښوولي او د دواړو مخرجو سره د تعلق درلودلو په سبب په دغه حال كي د نون نوم نونِ مركب، نون متفرع، حرف فرعي، غنة حرفي او نون خفي دئ. **سوال:** دلته د حروفو د مخارجو بيان كېږي او مصنف رحمه الله فرمايي چي د دې مخرج څخه غنه ادا كېږي او ښكاره خبره ده چي غنه يو صفت دئ ځكه چي غنه لغةً د غُنين څخه مشتق ده او د غنين معنا ده "صَوْتُ الْغَزَالَةِ إِذَا ضَاعَ وَلَدَهَا" يعني د هوسۍ هغه آواز كوم چي دا د خپل زوي د وركېدو يا ضائع كېدو په سبب كوي. او د غنې اصطلاحي تعريف دا دئ: هُوَ صَوْتٌ اَغَنٌّ شَبِيهٌ بِصَوْتِ الْغَزَالَةِ إِذَا ضَاعَ الْغَزَالَةُ وَلَدَهَا. مَجْهُورٌ لَطِيفٌ لَا عَمَلَ لِلِّسَانِ فِيهَا. يعني غنه يو خېشومي او د پزي غوني والا او نرم خوندور آواز دئ كوم چي په پزه كي پروت وي او د كوترو او هوسيو د آواز سره مشابه وي هغه وخت چي دوى يې د خپل زوي پر وركېدو يا ضائع كېدو باندي كوي او ژبې لره په غنې كي هيڅ دخل نه ستة. او ښكاره خبره ده چي يوازي غوني او ښېښا ته حرف نه سي ويل كېداى، نو بيا حضرت مصنف رحمه الله د صفت=

(c) ketabton.com: The Digital Library

=مخرج څنګه بيان کړي؟ **اول جواب:** دلته د غنې څخه مراد نون مخفٰى دئ نه د غنې صفت او ښکاره خبره ده چي نون مخفٰى حرف دئ نه صفت، نو مصنف رحمه الله د حرف مخرج بيان کړي نه د صفت او تفصيل دا دئ چي د شارح يماني رحمه الله للمقدمة پر قول باندي غنه پر دوه قسمه ده، اوله غنه صفتي چي دا په نون او ميم مشدد يا مدغم کي ده او دوهمه غنه حرفي ده چي دا په نون مخفٰى او نون مدغم بادغام ناقص او په ميم مخفٰى کي ده نو دلته مراد نون مخفٰى دئ. همدا ډول مکي رحمه الله په "رعاية" کي فرمايي: اَلْغُنَّةُ نُوْنٌ سَاكِنٌ خَفِيٌّ يَخْرُجُ مِنَ الْخَيْشُوْمِ وَاِنَّهَا حَرْفٌ مَجْهُوْرٌ لَا عَمَلَ لِلِّسَانِ فِيْهِ. يعني غنه نون ساکن خفي دئ چي د خيشوم څخه راوزي او دا حرف مجهوره دئ او ژبي لره په غنه کي هيڅ دخل نه سته. او جاربردي رحمه الله په وضاحت سره فرمايلي دي چي: اَلْغُنَّةُ نُوْنٌ مَخْفَاةٌ وَهِيَ مِنَ الْحُرُوْفِ الْفَرْعِيَّةِ. يعني غنه نون مخفٰى ده او د حروف فرعيه وو څخه ده. **دوهم جواب: دا دئ** چي دلته عبارت په تقدير د غنې والا حرف دئ يعني هغه حرف چي غنه پکښي کيږي. **دريم جواب:** دغه مخرج يې د فايدې د تکميل په خاطر بيان کړي ځکه د نورو صفاتو د ادا محل او تلفظ مخارج مقرره دي او د غنې محلِ ظهور د ټولو صفاتو څخه مختلف دئ. او په مخارجو کي د حروفو قيد للاکثر حکم الکل د لحاظ څخه دئ. **سوال:** غنه وايو او حرف ولي مراد کړو؟ **جواب:** د اخفاء په حالت کي څنګه چي پر ذات باندي د غنې د صفت غلبه وي يعني په دې حالت کي خيشومي آواز لره داسي دخل وي چي د دې څخه ماسيوا دا حرف ګرسره نه ادا کيږي يا که ادا هم سي ناقص وي، د دې وجهي خپله نون ته غنه وايي. لکه: زَيْدٌ عَدْلٌ. قُرْآنٌ هُدًى.
سوال: د دې بيان څخه معلومه سول چي نون مخفٰى حرف فرعي دئ، ځکه هغه د مخرج اصلي او خيشوم دواړو څخه ترکيباً ادا کيږي او د حرف فرعي تعريف دا دئ: اَیْ مَا يَتَرَدَّدُ بَيْنَ الْمَخْرَجَيْنِ. پر دې بناء باندي ضروري وه چي مصنف رحمه الله د نورو حروف فرعيه وو (اماله والا الف، تسهيل والا همزه، اشمام والا صاد) مخارج هم بيان کړي وای؟ **جواب:** څنګه چي د نورو حروف فرعيه وو دوه دوه مخارج هغه وه چي مخکي تېر سول او د نون مخفٰى دوهم مخرج د دغه ټولو مخارجو مذکوره وو څخه جلا دئ د دې وجهي يې د نون مخفٰى مخرج بيان کړي او د نورو حروف فرعيه وو مخارج يې بيان نه کړل. **سوال:** بعضي=

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخرج معلومولو طریقه دا ده:

چي دغه حرف ساکن کړه او د دې څخه مخکي متحرکه همزه راوړه هر ځای چي آواز ختم سي هغه يې مخرج دئ.

=حضراتو د نون مخفٰی تعریف داسي کړی دئ: هُوَ حَرْفٌ خَفِيٌّ يَخْرُجُ مِنَ الْخَيْشُوْمِ وَ لَا عَمَلَ لِلِّسَانِ فِيْهِ. یعني نون مخفٰی یو خفي حرف دئ چي د پزي د شپېلۍ څخه راوزي او په دې کي ژبي لره هیڅ دخل نه سته. او د نحوي قاعده ده چي نکره تحت النفي عموم فایده کوي نو د "لَاعَمَلَ" څخه معلومېږي چي د نون مخفٰی په ادا کولو کي ژبي لره یو ذره دخل او تعلق هم نه سته، په داسي حال کي چي دا د تحقیق خلاف دئ؟ **جواب**: دلته مطلق د عمل لسان نفي مراد نه دي بلکي د دې څخه عمل خاص او تعلق مقید نفي مقصود دئ یعني ژبي لره داسي دخل نه سته څنګه چي د اظهار په حالت کي وي، نو دا د "لَا رَجُلٌ ظَرِيْفٌ فِي الدَّارِ" د قبیل څخه دئ. امام جزري رحمه الله په دې اړه فرمايي: لَا عَمَلَ لِلِّسَانِ فِيْهِمَا كَعَمَلِهٖ فِيْهِمَا مَعَ مَا يَظْهَرَانِ اَوْ يَدْغَمَانِ بِغُنَّةٍ. یعني د اخفاء په حالت کي د دواړو نونانو په ادا کولو کي ژبي لره داسي عمل نه سته څنګه چي په حروف اظهار او حروف ادغام مع الغنة کي د ادا کولو په حالت کي سته.
ملا علي قاري رحمه الله فرمايي: وَاَنَّ النُّوْنَ الْمُخْفَاةَ مُرَكَّبَةٌ مِنْ مَخْرَجِ الذَّاتِ وَمِنْ تَحَقُّقِ الصِّفَةِ فِيْ تَحْصِيْلِ الْكَمَالَاتِ. یعني نون مخفٰی د ذات حرف د مخرج (د ژبي کناره او تالو) او د تحقق صفت غنه دواړو څخه مرکب دئ تر څو علی وجه الکمال ادا سي. یعني نون مخفٰی د ذات حرف مخرج (د ژبي کناره او تالو) او د تحقق صفت (غنې) څخه مرکب دئ تر څو په پوره ډول ادا سي. یعني نون مخفی مرکب د خپل ذات حرف مخرج چي هغه د ژبي کناره او تالو دئ او د تحقق صفت چي هغه غنه ده د دغو دواړو څخه مرکب دئ تر څو په پوره توګه ادا سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حروفو د مخارجو اجمالي نقشه

(۱) مخرج: ا، و، ی	(۲) مخرج: ء، ه	(۳) مخرج: ع، ح
په حالت کي د مده د خولې د خاليګاه څخه.	د حلق د آخر څخه کوم چي د سينې و خوا ته دئ.	د حلق د مابين څخه.
(۴) مخرج: غ، خ	(۵) مخرج: ق	(٦) مخرج: ک
د حلق د شروع څخه کوم چي د خولې و خوا ته دئ.	د ژبي پای کوم چي د حلقي ژوبي سره نژدې ده کله چي د لوړ تالو سره ولګېږي.	د همدغه قاف د مخرج څخه لږ د خولې و خوا ته.
(۷) مخرج: ج، ش، ی (غير مده)	(۸) مخرج: ض	(۹) مخرج: ل
د ژبي مابين يا وسط اللسان چي کله د تالو د مابين سره ولګېږي.	د ژبي اړخ يا طرف اللسان چي کله د لوړو زامو سره ولګېږي. د چپه طرف څخه آسان او د راسته طرف څخه سخت دئ، د دواړو طرفو څخه په يوه وار ادا کول ډېر مشکل دئ.	طرف اللسان چي هر کله د لوړو څلور قسمه غاښو د وريو سره ولګېږي.
(۱۰) مخرج: ن	(۱۱) مخرج: ر	(۱۲) مخرج: ط، د، ت
دا هم د لام د مخرج په ډول دئ خو ضواحکو لره دخل نه سته.	دا هم د لام د مخرج په ډول دئ خو ضواحکو او ناب لره دخل نه سته او ظهر اللسان لره هم دخل سته.	ادنی اللسان چي کله د ثنايا عليا د بېخو سره ولګېږي.
(۱۳) مخرج: ظ، ذ، ث	(۱۴) مخرج: س، ص، ز	(۱۵) مخرج: ف
ادنی اللسان چي هر کله د ثنايا عليا د سرو سره ولګېږي.	رأس اللسان چي هر کله د ثنايا سفلی د سرو سره ولګېږي او يو څه ثنايا عليا لره هم دخل سته.	د لاندي شونډې نس ا و د ثنايا عليا سرونه دي.
(۱٦) مخرج: ب، م، و (غير مده)		(۱۷) مخرج: ن، م مخفی يا خېشوم
"ب" د دواړو شونډو د لندې حصې د يو ځای کېدو څخه او "م" د دواړو شونډو د وچي حصې څخه او "و" (غيره مده) د دواړو شونډو د کامل ګول والي څخه ادا کېږي.		د نون او ميم مخفی غنه د خېشوم يعني د پزي د شپېلۍ څخه ادا کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځمه روښنايي

په کومو کيفيتو (ډولو) سره چي حروف ادا کېږي هغو کيفيتو (ډولو) ته صفات ويل کېږي.[۱] او هغه پر دوه قسمه دي؛[۲] يو ډول يې دا دي که چيري

---

[۱] يعني د مخرج څخه د وتلو په وخت کي د حرف په آواز کي چي کوم کيفيت (ډول) يا حالت پيدا کېږي هغه ته صفت ويل کېږي.

[۲] صفات جمع د صفت ده. صفت وايي په لغت کي مَاقَامَ بَالشَّيْءِ يعني صفت هغه شئ دئ چي دې درېدل کوي په بل شي پوري. لکه رنګ چي په دېوال پوري ولاړ وي. او اصطلاحي تعريف يې دا ده: اَلصِّفَةُ هِيَ كَيْفِيَةٌ عَارِضَةٌ لِلْحَرْفِ عِنْدَ حُصُوْلِهِ فِي الْمَخْرَجِ. يعني صفت يو داسي کيفيت (ډول) دئ چي کله حرف د خپل مخرج څخه را ووزي نو دا صفت ور عارضېږي يعني ور ورلاندي کېږي. د صفاتو څخه مخکي د اتو (۸) شيانو پېژندل ضروري دي؛ **اول د صفت لغوي او اصطلاحي معنا**: د صفت لغوي او اصطلاحي معنا مخکي تېره سول. **دوهم د صفت اقسام**: صفت پر دوه قسمه دئ؛ لازمي او عارضي. لازمي هغه صفتونه دي چي همېشه د حرف سره ورسره وي که چيري دغه صفتونه ادا نه سي نو هغه حرف به ګرسره پاته نه سي يعني د هغه حرف لفظ يا معنا ته به يې تغير ورسېږي. او عارضي هغه صفتونه دي چي د حروفو د زينت يا ښايست له پاره وي چي د هغه په نه ادا کولو سره د حروفو ښايست له منځه ځي يعني يو وخت وي او يو وخت نه وي. لکه د را ډکوالي او باريک والي. **درېيم د صفاتو تعداد دئ**: ټول صفتونه اوولس (۱۷) داني دي. **څلورم په حروفو کي څو صفات راځي؟** په حروفو کي پنځه (۵) يا شپږ (۶) او يا هم اووه (۷) صفتونه راځي. **پنځم په يوه حرف کي څو زيات صفات راځي او لږ څو صفات راځي؟** په يوه حرف کي زيات صفات اووه (۷) راځي او لږ صفات پنځه (۵) راځي. **شپږم په حروفو کي د صفاتو معلومولو طريقه**: د صفاتو معلومولو طريقه دا ده چي د صفاتو مجموعې ته =

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه صفات ادا نه سي نو هغه حرف به ګرسره پاته نه سي او داسي صفاتو ته صفات ذاتيه، لازمه، مميزه او مقومه ويل کېږي. [۱]

دوهم قسم يې دا دي چي دا هغه حرف خو پاته سي خو هغه ښايست او زينت يې پاته نه سي او داسي صفاتو ته صفات محسنه، مزينه، محليه او عارضيه ويل کېږي، [۲] اول قسم يې اوولس (۱۷) صفتونه دي. [۳]

=ګورو که چيري هغه حرف په هغه مجموعه کي موجود وو خو ډېره ښه او که چيري نه وو، نو بيا د هغه مقابل صفت ته ګورو ځکه په مقابل صفت کي يې خامخا وي. مثلاً د همس مجموعې ته ګورو که چيري هغه حرف د همس په مجموعې کي موجود وي خو ډېر ښه او که نه وي نو په جهر کي خامخا سته. **اووم د هر صفت لغوي او اصطلاحي معنا او مطلب:** چي دا به د هر صفت سره يو ځای راسي. **اتم د صفاتو د ادا کولو په وخت کي پر حروفو څه اثر لوېږي؟** د صفاتو د ادا کولو په وخت کي پر حروفو باندي د صفاتو اثر تمايز او جلا والي دئ يعني يو حرف د نورو حروفو څخه را جلا کوي.

[۱] د دې صفاتو د تسميې وجه دا ده: لازمه ځکه ورته وايي چي دا صفات د حروفو سره همېشه ملګري دي. ذاتيه ځکه ورته وايي چي دا صفات د حروفو په ذات کي موجود دي. ممېزه ځکه ورته وايي چی دا صفات د حروفو په مابين کی تمايز او جلا والي راولي. مقومه ځکه ورته وايي چي کوم صفت په يوه حرف کي وي هغه صفت په نورو حروفو کي نه وي.

[۲] د دې صفاتو د تسميې وجه دا ده: عارضيه ځکه ورته وايي چي دا صفات عارضي دي يعني کله کله وي او کله نه وي. محليه، مزينه او محسنه په دې وجه ورته وايي چي دا صفات د حروفو د ښايست له پاره دي يعني حروف په ښايسته کېږي. لکه د راډکوالي او داسي نور.

[۳] **يادونه:** صفات لازمه پر دوه قسمه دي؛ متضاده او غير متضاده. اول لس صفات يې متضاده دي او پاته اووه (۷) صفات يې غير متضاده دي او تضاد يې بالمقابل دي. يعني هر صفت د مقابل ضد دئ لکه همس او جهر دغه دواړه صفتونه په خپل مابين کي سره =

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) همس : [۱]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته مهموسه وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي آواز په خپل مخرج کي په داسي کمزوری سره و دریږي چي ساه جاري وي او په آواز کي یو قسم کښته والي (نرموالی) وي.[۲] او داسي حروف لس (۱۰) دي چي مجموعه یې دا ده: فَحَثَّهُ شَخْصٌ سَکَتَ.[۳]

(۲) جهر : [۴]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته مجهوره وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي آواز په خپل مخرج کي په داسي قوت سره و دریږي چي د ساه جاري کېدل بنذ سي او په آواز کي

=ضد دي یعني همس د شدت ضد نه دئ او شدت د جهر ضد نه دئ یعني د خپل مقابل ضد دئ د بل یوه ضد نه دئ.

(۱) همس په لغت کي کرار والي ته وایي.

(۲) د همس تعریف همدومره دئ چي په مخرج کي آواز په داسي کمزوري سره ودریږي چي ساه جاري وي او په آواز کي یو قسم کښته والي وي. دا مطلب د لغت په مرسته سره د همس د لفظ څخه معلومېږي او "ساه جاري کېدل" په تعریف کي داخل نه دئ لیکن دا ساه جاري کېدل یې علامه ده چي مهموسه حروف باید ساکن ادا کړل سي. د مثال په ډول اَثْ چي د کښته آواز سره ساه راوزي، ځکه چي ساه یو څه آواز جوړېږي او یو څه په خپل تنفسي حالت باندي پاته کېږي.

(۳) د دې مجموعې معنا دا ده: شوق او ترغیب ورکړئ هغه چا ته چي چپوالي یې غوره کړی وي.

(۴) جهر په لغت کي لوړوالي ته وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو قسم لوړوالي وي.[(١)] او د مهموسه حروفو څخه ماسیوا نور ټوله حروف مجهوره دي. همس او جهر يو د بل مقابل (ضد) دي.

(٣) شدت:[(٢)]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پيدا سي هغو ته شديده وايي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي آواز په خپل مخرج کي په داسي قوت سره و درېږي چي آواز بند سي او په آواز کي يو قسم سختي وي[(٣)] او داسي حروف اته (٨) دي چي مجموعه يې دا ده: أَجِدُكَ قَطَبْتَ.[(٤)]

(٤) رخوت:[(٥)]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پيدا سي هغو ته رخوه وايي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي آواز په خپل مخرج کي په داسي کمزورۍ سره و درېږي چي آواز جاري وي او په آواز کي يو قسم

---

(١) د جهر تعريف همدومره دئ چي په مخرج کي آواز په داسي قوت سره ودرېږي چي په آواز کي لوړوالي وي. "او ساه جاري کېدل بند سي" دا عبارت د تعريف څخه خارج دئ ځکه چي دا محضي يوه علامه ده. مطلب يې دا دئ چي مجهوره حروف بايد ساکن ادا کړل سي. د مثال په ډول په أَذْ کي ټوله آواز په زوره سي، ځکه چي ټوله ساه آواز جوړېږي.

(٢) شدت په لغت کي سختي ته وايي.

(٣) د شدت معنا ده سختوالي او ټينګوالي يعني په مخرج کي آواز په داسي سختي سره ودرېږي که چيري يې په ساکن حالت کي د يوه حرف آواز جاري ساتل وغواړي نو دا نه سي کولای يعني امکان يې نه سته، نو اصلي تعريف داسي دئ چي حرف په داسي ټينګي او سختي سره ادا سي چي د سکون په حالت کي آواز بند سي. لکه: أَقْ.

(٤) د دې مجموعې معنا دا ده: ما ته تروش مخی پيدا کړې.

(٥) د را په کسره سره رِخوت په لغت کي نرموالي ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نرمي وي[۱] او د شديده او متوسطه حروفو څخه ماسېوا نور ټول حروف رخوه دي او د متوسطه بيان هم را روان دئ.

د همس او جهر په ډول شدت او رخوت هم يو د بل مقابل (ضد) دي او د دې دواړو صفتو په مابين کي يو بل صفت دئ.

توسط: [۲]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پيدا سي هغو ته متوسطه او بينيه وايي. مطلب د دې صفت دا دئ چي آواز په دې حروفو کي نه پوره بند وي او نه پوره جاري وي.[۳] (حقيقة التجويد)

داسي حروف پنځه دي مجموعه يې دا ده: لِنْ عُمَرُ.[۴]

دا توسط جلا صفت نه شمېرل کېږي ځکه په دې کي يو څه شدت او يو څه رخوت دئ نو د دې دواړو صفتو څخه جلا صفت نه سو.

---

[۱] د تعريف خلاصه يې دا ده: چي آواز په خپل مخرج کي په داسي کمزورۍ سره ودرېږي چي په آواز کي يو ډول نرمي وي او د نرمي علامه دا ده چي د سکون په حالت کي د رخوه حروفو آواز جاري سي. د مثال په ډول: اَسْ.

[۲] توسط په لغت کي د يو شي مابين ته وايي او اصطلاحي تعريف او مطلب يې خپله مصنف رحمه الله ذکر کړي دي. بله دا خبره ياد ساتل پکار ده چي توسط جلا صفت نه دئ ځکه که چيري بل صفت وګڼل سي نو صفتونه اتلس (۱۸) کېږي او حال دا دئ چي صفتونه اوولس (۱۷) دي. ځکه په توسط کي نه پوره شدت او نه پوره رخوت دئ نو ځکه توسط يو مستقل صفت نه بلل کېږي بلکي د شدت او رخوت ترمنځ يو صفت دئ.

[۳] يعني نه د شديده په ډول سختي پکښې سته او نه د رخوه په ډول نرمي پکښې سته بلکي د دواړو صفتونو تر مابين يو منځنى حالت دئ. خلاصه دا ده چي په دې صفت کي شدت ناقصه او رخوت ناقصه سته يعني دواړه صفتونه پکښې ناقص دي پوره نه دي.

[۴] د دې مجموعې معنا دا ده: نرم سه اې عمره!

(c) ketabton.com: The Digital Library

شبه: [۱]

په دې ځاى كي يوه شبه ده، هغه دا ده چي حرف تا او حرف كاف يې په مهموسه كي هم شمېرلي دي په داسي حال كي چي په دې كي هم آواز بندېږي او د دې سببه يې په شديده وو كي هم شمېرلى دي؟

د دې جواب دا دئ چي په دې دواړو حروفو كي همس كمزورى (ضعيف) دئ شدت زورور (قوي) دئ، نو د شدت د قوي كېدو په سبب خو به آواز بند سي خو د لږ همس كولو وروسته يو څه اندازه ساه هم جاري وي خو په دې ساه جاري كېدو كي هم ډېر احتياط ساتل پكار دئ. ځكه كه چيري آواز جاري سي نو كاف او تا به شديده نه سي پاته بلكي رخوه به سي او دوهم دا چي په دې كي به د ها آواز پيدا سي او غلط به سي.

(۵) استعلاء: [۲]

په كومو حروفو كي چي دا صفت پيدا سي هغو ته مستعليه وايي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا كېدو په وخت كي همېشه د ژبي پاى (اقصى اللسان) لوړ تالو ته پورته كېږي چي د هغه د لوړېدو په وجه دا حروف

---

[۱] په دغه شبه كي يو اعتراض واردېږي، د اعتراض خلاصه دا ده: چي حرف تا او حرف كاف دي په مهموسه كي هم شمېرلي دي او په شديده كي دي هم شمېرلي دي نو دا څنګه كېداى سي چي په يوه حرف كي دي د همس په خاطر ساه جاري وي او د شديده په خاطر دي آواز بند وي؟ موږ د دې اعتراض له پاره دوه جوابونه وركوو؛ اول جواب دا دئ: چي په دې حروفو كي شدت قوي دئ خو د لږ همس سره ډېر نه. دوهم جواب دا دئ: چي تا به دا اعتراض هغه وخت كولاى كه چيري همس او شدت سره ضد وايي، موږ مخكي وويل چي د صفاتو تضاد بالمقابل دئ. د همس ضد جهر دئ ځكه كه چيري يو سړى چپ وي د هغه آواز خو بند وي نو آيا د هغه ساه هم بنده وي او داسي نه ده.

[۲] استعلاء په لغت كي لوړوالي ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډک ویل کېږي او داسې حروف اووه (۷) دي چې مجموعه یې دا ده: خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ.

(٦) استفال: [۱]

په کومو حروفو کې چې دا صفت پیدا سي هغو ته مستفله وایې. مطلب د دې صفت دا دئ چې د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کې د ژبې پای (اقصی اللسان) و لوړ تالو ته نه پورته کېږي چې د نه پورته کېدو په وجه دا حروف باریک ویل کېږي.

د مستعلیه حروفو څخه ماسېوا نور ټوله حروف مستفله دي او دا دواړه صفتونه یعنې استعلاء او استفال هم یو د بل مقابل (ضد) دي.

(۷) اطباق: [۲]

په کومو حروفو کې چې دا صفت پیدا سي هغو ته مطبقه وایې. مطلب د دې صفت دا دئ چې د دې حروف د ادا کېدو په وخت کې د ژبې مابین (وسط اللسان) د لوړ تالو سره موښلې او داسې حروف څلور دي: (ص، ض، ط، ظ).

(۸) انفتاح: [۳]

په کومو حروفو کې چې دا صفت پیدا سي هغو ته منفتحه وایې. مطلب د دې صفت دا دئ چې د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کې د ژبې مابین (وسط اللسان) د لوړ تالو څخه جلا وي که څه هم د ژبې پای (اقصی اللسان) د پورته

---

[۱] استفال په لغت کې کښته والي ته وایې.

[۲] اطباق په لغت کې چسپېدلو ته وایې. یعنې یو شی چې په بل شي پورې چسپ سي. په اطباق کې وسط اللسان د مقابل تالو سره چسپېږي.

[۳] انفتاح په لغت کې خلاصوالي ته وایې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تالو سره و موښلېږي لكه څنګه چي په قاف كي موښلي او كه و نه موښلېږي. (جهد المقل مع شرح)

د مطبقه حروفو څخه ماسېوا نور ټول حروف منفتحه دي او دا دواړه صفتونه يعني اطباق او انفتاح يو د بل مقابل (ضد) دي.

(۹) اذلاق: [۱]

په كومو حروفو كي چي دا صفت پيدا سي هغو ته مذلقه وايي. مطلب د دې صفت دا دئ چي دا حروف د ژبي او شونډانو د كنارې څخه ډېر په آسانۍ او ژر سره ادا كېږي او داسي حروف شپږ (٦) دي چي مجموعه يې دا ده: فَرَّ مِنْ لُبٍّ. [۲]

يعني په دې كي چي كوم حروف شفوي دي هغه د شونډانو د كنارې څخه ادا كېږي او د شفويه مطلب په شپاړلسم مخرج كي تېر سوى دئ او كوم چي شفويه نه دي هغه د ژبي د كنارې څخه ادا كېږي. (درة الفريد للشيخ الدهلوى رحمه الله)

(۱۰) اصمات: [۳]

---

[۱] اذلاق په لغت كي طرف يا بغل ته وايي.

[۲] د دې مجموعې معنا دا ده: د عقل خاوند د بې عقل د مجلس څخه وتښتېدي، ځكه د ده عقل دا اجازه نه وركوي چي د بې عقله سره كښېني.

[۳] اصمات په لغت كي سختي ته وايي.

يادونه: د څلورو صفتو پر بنياد په قرآن كريم كي چي څومره حروف دي هغه پر درې (۳) قسمه دي او هغه څلور صفتونه دا دي: استعلاء، استفال، انفتاح او اطباق. **اول قسم** يې مستعليه مطبقه دي چي دا څلور حروف دي: ص، ض، ط، ظ. دا څلور حروف همېشه ډك ويل كېږي ځكه چي په دې څلورو حروفو كي د ژبي پاى (اقصى اللسان) او د ژبي مابين=

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته مصمته وایي. مطلب د دي صفت دا دئ چي دا حروف د خپل مخرج څخه په مضبوطي او سختي سره ادا کېږي، په آسانۍ او ژر سره نه ادا کېږي.

د مذلقه حروفو څخه ماسېوا نور ټوله حروف مصمته دي او دا دواړه صفتونه یعني اذلاق او اصمات یو د بل مقابل (ضد) دي.

دي لسو (۱۰) صفتو ته صفات لازمه متضاده وایي ځکه چي یو د بل مقابل (ضد) دي.

لکه مخکي چي موږ وویل چي مخته کوم صفات راځي هغو ته "**غیر متضاده**" وایي او د صفات متضاده وو څخه هیڅ حرف خالي نه پاته کېږي، بلکي څومره حروف چي دي پر هر حرف باندي د **مقابل** صفتو څخه یو نه یو صادقېږي. او صفات غیر متضاده په بعضو حروفو کي وي او په بعضو حروفو کي به نه وي "**صفات غیر متضاده**" دا دي:

(۱۱) صفیر: [۱]

=(وسط اللسان) مقابل تالو ته پورته کېږي او په کومو حروفو کي چي د ژبي مابین او د ژبي پای مقابل تالو ته پورته سي هغه حروف همېشه ډک ویل کېږي. **دوهم قسم** یې مستعلیه منفتحه دي چي دا درې حروف دي: خ، غ، ق. دا درې حروف همېشه متوسط ویل کېږي یعني نه ډک او نه باریک، ځکه د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي د ژبي مابین مقابل تالو ته نه پورته کېږي او په کومو حروفو کي چي یوازي د ژبي پای مقابل تالو ته پورته سي هغه همېشه متوسط ویل کېږي. **درېیم قسم** یې مستفله منفتحه دي او دا حروف د مستعلیه مطبقه او مستعلیه منفتحه څخه ماسېوا نور ټوله حروف مستفله منفتحه دي، ځکه په کومو حروفو کي چي نه د ژبي مابین مقابل تالو ته پورته سي او نه د ژبي پای مقابل تالو ته پورته سي هغه حروف همېشه باریک (تش) ویل کېږي.

[۱] صفیر په لغت کي شپېلکي ته وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته صفیریه وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي یو تېز آواز د شپیلکي په ډول راوزي او داسي حروف درې (۳) دي: ص، ز، س. [1]

(۱۲) قلقله: [2]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته حروف قلقله وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د سکون په حالت کي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي په مخرج کي حرکت پیدا کېږي. [3]

داسي حروف پنځه دي چي د هغو مجموعه دا ده: **قُطْبُ جَدٍّ**. [4]

(۱۳) لین: [5]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته حروف لینیه وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چي دا حروف د خپل مخرج څخه په داسي نرمي ادا

---

[1] صفیر پر درې (۳) قسمه دي؛ **اول قسم** یې صفیر اعلیٰ دئ چي هغه په حرف زا کي دئ. **دوهم قسم** یې صفیر متوسط دئ چي هغه په حرف سین کي دئ. **درېیم قسم** یې صفیر ادنیٰ دئ چي هغه په حرف صاد کي دئ.

[2] قلقله په لغت کي حرکت او جُنبش ته وایي.

[3] قلقله پر دوه ډوله ده؛ یوه قلقله کُبری او بله قلقله صُغری ده. قلقله کبری هغه ده چي حرف د قلقلې د کلمې په پای کي راسي او هغه حرف به ساکن وي، سکون که عارضي وي او که اصلي. دوهم ډول یې قلقله صُغری ده هغه دا ده چي حرف د قلقلې د کلمې په مابین کي راسي او هغه حرف به ساکن وي په سکون اصلي سره ځکه قلقله پر ساکن حرف باندي کېږي.

[4] د دې مجموعې معنا دا ده: د نېکبختۍ مدار او یا د نېکبختۍ ستوری او یا د بزرگۍ ستوری.

[5] لین په لغت کي نرمي ته وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي که چیري څوک پر دې باندي مد کول وغواړي کولای سي چي مد پر وکړي.[۱]

داسي حروف دوه (۲) دي: واؤ ساکن او یاء ساکنه هر کله چي د دوی پر ماقبل (مخکي) حرف باندي فتحه (زور) وي. لکه: مِنْ خَوْفٍ، وَالصَّيْفِ.

(۱۴) انحراف:[۲]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته منحرفه وایي او داسي حروف دوه (۲) دي: لام او را.

مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي په لام کي د ژبي د کنارې و طرفته او په را کي د ژبي شاه (ظهر اللسان) او څه د لام و مخرج ته مېلان پیدا سي.[۳] (یعني د لام د ادا کېدو په وخت کي د را و مخرج

---

[۱] یعني د حروف مده آواز د جوف دهن څخه راوزي په دوی کي د آواز اوږدولو پوره پراخي (وسعت) سته. خو هر کله چي د حروف لینیو مخرج معلوم وو نو ځکه په دوی کي د آواز اوږدولو هیڅ امکان نه سته. لیکن د مد فرعي په احوالو کي به معلومه سئ چي د مد بعضي صورتونه داسي دي چي په هغو کي د مد محل حروف لین وي او هغه کشېږي یعني مد پر کېږي. د دې اعتراض د دفع کولو له پاره د تجوید علماوو په حروف لین کي داسي نرمي غوره کړه چي پر دوی باندي مد کېدای سي همدغه نرمي ده چي د لین صفت ورته ویل کېږي او د مصنف رحمه الله دا عبارت د فکر کولو وړ دئ "چي که چیري څوک پر دې باندي مد کول وغواړي کولای سي چي مد پر وکړي".

[۲] انحراف په لغت کي مېلان ته وایي.

[۳] په لام او را کي د انحراف مطلب دا دئ چي په دې دواړو کي د خپل مخرج څخه د متجاوز کېدو او یو او بل ته د مایل کېدو او ګرځېدو حالت پیدا کېږي. څنګه چي لام د حافة اللسان څخه شروع کېږي او وروسته د طرف اللسان یعني د را و مخرج ته مېلان کوي. او را چي کله د طرف اللسان څخه شروع کېږي نو وروسته و ظهر اللسان او یو څه د لام و مخرج ته =

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته میلان وي او د را د ادا کېدو په وخت کي د لام و مخرج ته میلان وي. (درة الفرید)

(۱۵) تکریر: [۱]

دا صفت یوازي په حرف را کي دئ. مطلب د دې صفت دا دئ چي څنګه چي د دې د ادا کېدو په وخت کي په ژبه کي یوه لړزه یعني رېږدېدل وي له دې وجهي په دغه وخت کي د تکرار مشابهت وي.[۲]

دا مطلب نه دئ چي په دې کي تکرار ښکاره کړل سي ځکه چي دا بیا هم یو حرف دئ زیات حروف نه دي.[۳] (دُرة الفرید ملخصاً)

=میلان کوي، نو د دې وجهي کوچنی چي کله خبري زده کوي نو د لام پر ځای را وایي. لکه د راکړه پر ځای "لاکه" او د راوړه پر ځای "لاوله" چي د دې انحراف په وجه د هغه څخه د را پر ځای لام ادا کېږي. (نهایة القول: صـ: ۵۲)

[۱] تکریر په لغت کي لړزه یا رپېدو ته وایي.

[۲] د تکریر تعریف دا دئ(د حرف د ادا کېدو په وخت کي په ژبه کي لړزه وي الخ) او دا صفت یوازي په را کي دئ او دا باید په داسي نرمي یا لطافت سره ادا کړل سي چي را مکرره نه سي او دا هغه وخت مکرره کېږي چي کله په ویلو کي د دې صفت د ښکاره کولو ښه کوښښ وسي. حقیقت دا دئ چي د دې صفت پټول پکار دئ ځکه چي د لړزې یا رپېدو د آواز سره څه تعلق ددئ؟ که څه هم مشدده وي. لکه: كَرَّةً او مَرَّةً. او په را کي د اذلاق همدغه تقاضا او غوښتنه ده.

[۳] دلته یوه خبره یاد ساتل ضروري ده چي تکریر پر درې (۳) قسمه دي: **اول عین تکریر دئ:** عین تکریر دا دئ چي یو حرف هم په خپل مخرج کي او هم په صفت کي مکرر سي. **دوهم مشابه بالتکریر دئ:** مشابه بالتکریر دا دئ چي یو حرف په مخرج او په صفاتو کي یو وي خو سامع یا اورېدونکی دا فکر وکړي چي تکریر یې وکړي. **درېیم عدم تکریر دئ:** عدم تکریر دا دئ چي یو حرف نه په مخرج کي وویل سي او نه په صفاتو کي وویل=

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱٦) تفشي: [۱]

دا صفت یوازي په شین کي دئ. مطلب د دې صفت دا دئ چي د شین د ادا کولو په وخت کي آواز دننه په خوله کي پاشل کېږي. (درة الفرید)

(۱۷) استطالت: [۲]

دا صفت یوازي په ضاد کي دئ. مطلب د دې صفت دا دئ چي د ضاد د ادا کېدو په وخت کي د مخرج د شروع څخه د مخرج تر پای پوري[۳] یعني د ژبي د حافې (حافة اللسان) د اول څخه تر آخره پوري آواز جاري وي.

=سي. نو دلته مراد مشابه بالتکریر دئ، ځکه که عین تکریر مراد سي نو په قرآن کریم کي به د ځان څخه حروف زیات سي او دا لحن جلي دئ او نه عدم تکریر مراد دئ ځکه په قرآن کریم کي به حروف کم سي او دا هم لحن جلي دئ او لحن جلي حرام دئ، نو ځکه دلته زموږ مراد مشابه بالتکریر دئ.

(۱) تفشي په لغت کي پاشلو ته وایي.

(۲) استطالت په لغت کي اوږدوالي ته وایي.

(۳) د دې عبارت څخه دا ښکاره سوه چي د ژبي د حافې اِبتدا د نواجذو د مقابل څخه کېږي او دغه اقصٰی یي حافه ده او انتهاء یې په هغه برخه باندي کېږي کوم چي د ضواحکو مقابل دئ او همدغه ادنٰی یي حافه ده، د کوم څخه چي د لام د مخرج ابتدا کېږي خو د مخرج د اوږدوالي په وجه په آواز کي هم یو څه اوږدوالي راځي. په ضاد او ظا کي لوي فرق خو د مخرج دئ ځکه چي د دواړو مخارج جلا جلا دي خو یو څه فرق یې په استطالت سره هم کېږي چي دا صفت یوازي په ضاد کي دئ او په پاته نورو صفاتو کي چي متضاده دي دواړه مشترک دي. د دې صفاتو د اشتراک په وجه ویل سوي دي چي ضاد مشابه بالظاء دئ دا تشابه او مشابهت قائمول او د عین ظا څخه د ساتلو مسئله د دې فن یوه نازکه مسئله ده چي د دې فرق ساتلو له پاره د مشاقو استادانو څخه استفاده کول ضروري ده. بیا دا هم یاد ساتل پکار دي چي د آواز په اوږدولو کي دي مبالغه نه کوي ځکه چي دا اوږدوالي یو معمولي او لږ دئ د یوه الف د اندازې څخه هم کم دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني د ضاد مخرج چي څومره اوږد دئ نو په پوره مخرج کي د آواز د جاري کېدو له وجهي به آواز هم اوږد سي. (جهد المقل)

لومړۍ فایده:

که چیري و یو چا ته دا شبه (شک) وي چي دا اووه (۷) صفتونه چي په آخر کي ذکر سول په کومو حروفو کي چي دا صفتونه نه وي په هغو کي به د دې صفتونه ضد خامخا وي. د مثال په ډول په ضاد کي د استطالت صفت دئ نو په پاته ټولو حروفو کي به عدم استطالت وي، نو دا دواړه ضده چي سره یو ځای سول نو ټولو حروفو لره شامل سول، نو بیا د صفات لازمه متضاده او غیر متضاده وو څه فرق سو؟

د دې جواب دا دئ چي دا خو صحیح ده خو په صفاتو متضاده وو کي د هر صفت د ضد لپاره نوم هم وو[1] او د دواړو نومو څخه به پر هر حرف باندي یو نه یو نوم صادقېږي. دلته څنګه چي د ضد نوم نه سته له دې وجهي د ضد د صادق کېدلو اعتبار و نه کړل سو، په دې دواړو صفتو کي دا فرق سو.

دوهمه فایده:

یوازي د مخارجو او صفاتو ته د کتلو په وجه د خپل صحیح ادا کېدو یقین مه کوئ. په دې کي د یو مشاق استاذ څخه د مشق (تمرین) کولو ضرورت دئ. که چیري داسي یو استاذ درته پیدا نه سي نو بالکل د بې خبره پاته کېدو پر ځای د تجوید د کتابو څخه ګټه اخیستل هم غنیمت دئ.

---

[1] د نوم د نه کېدو وجه دا ده چي عدم استطالت څه مفهوم وجودي نه دئ بلکي مفهوم سلبي دئ او د شیانو (اشیاء) تعریفونه د حقائق ثابته وو او نفس الامري مفهوم په مقابله کي کېږي، د دې سببه عدم استطالت نه یو صفت وګڼل سو او نه ورته څه نوم تجویز سو داسي کول د علمي شان څخه منافي دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيمه فايده:

د دې روښنايي په اول کې د صفت لازمه ذاتيه په تعريف کې ليکل سوي دي چې که چيري هغه صفت ادا نه سي نو هغه حرف به پاته نه سي. دا حرف نه پاته کېدل پر څو قسمه دي:

يو دا چې په بل حرف بدل سي.[1] دوهم دا چې هغه حرف خو وي ليکن په هغه کې څه کمي او نقصان راسي.[2] درېيم دا چې د هغه حرف عربيت پاته نه سي (يعني عجمي سي) بلکي د ځانه جوړ سوی حرف سي.[3]

همدا حال دئ د صحيح مخارجو څخه د حروفو د نه ادا کولو چې کله يو حرف سي او کله بل حرف سي، کله په هغه کې څه کمي راسي او کله بالکل د ځانه جوړ سوی حرف سي په داسي تېروتنو سره بعضې وختونه لمونځ هم فاسدېږي، له دې وجهي که چيري داسي غلطي وسي نو خاص د دغه ځای پوښتنه کول او د يوه معتبر عالم څخه د دې مسئلې پوښتنه کول ضروري ده.

همدارنګه د زور، زير يا کموالي او زياتوالي د تېروتنو همدغه حکم دئ چې د هغه مثالونه په دوهمه روښنايي کې ذکر سول. که چيري داسي د زور، زير او نوري داسي تېروتني وسي هم دي د يوه معتبر عالم څخه د مسئلې پوښتنه وکړل سي.

---

[1] د مثال په ډول که چيري په حرف طا کې د استعلاء او اطباق صفت ادا نه سي نو حرف تا به سي.

[2] د مثال په ډول قلقله و نه کړي يا په حرف شين کې تفشي و نه کړي.

[3] يعني يو غير عربي حرف سي. د مثال په ډول دال په ډال سره بدل سي. موږ د ماليزيا په خلکو کې د دې ليدنه کړې ده چې دوی د دال پر ځای ډال وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه فایده:

په حروفو کي چي د مخارجو او صفات لازمه په سبب سره چي کومي نیمګړتیاوي کېږي د فن تجوید اصلي مقصد د هغو تېروتنو څخه ځان ساتل دئ. له همدې وجهي مو د مخارجو او صفاتو بیان د ټولو قاعدو څخه مخکي راوړي. اوس چي د صفات محسنه[1] متعلق قاعدې راځي، هغه د دې ذکر سوی مقصد څخه په دوهمه درجه کي دي خو اوس په عام ډول سره د دې دوهمي درجې د قواعدو لحاظ تر هغه اصلي مقصد زیات کېږي. د هغه وجه دا ده چي په دې قواعدو سره نغمه ښایسته کېږي او عام خلک د نغمې زیات خیال ساتي او د مخارجو او د صفات لازمه وو په نغمه کي هیڅ دخل نه سته له دې وجهي و دې ته توجه کمه کوي.

پنځمه فایده:

لکه څنګه چي دا د بې پرواهي خبره ده چي څوک په تجوید کي کوښښ نه کوي، همدا ډول زیاتی (تجاوز) بلل کېږي چي لږ قواعدي یادي کړي نو ځان کامل (پوره) وګڼي او نور حقیر، خوار او د هغوی لمونځونه فاسد وګڼي، یا په چا پسي لمونځ نه کوي. محقیقینو علماوو د عامو مسلمانانو د ګناهګاره کېدو او د هغوی د لمونځونو د نه صحیح کېدو حکم نه دي کړی. په دې کي د اعتدال درجه قائمول د هغو علماوو کار دئ کوم چي د قرآئت د ضروري ګڼلو

---

[1] محسنه یعني حروفو ته ښایست ورکوونکي صفتونه، محلیه یعني حروفو ته زینت ورکوونکي صفتونه خو دې صفاتو ته اکثره علماء صفات عارضه وایي. مطلب دا چي په دا صفتونه په حروفو کي همېشه نه وي بلکي کله وي او کله نه وي او که چیري دا صفتونه ادا نه سي نو د حروفو و ذات او حقیقت ته هیڅ تاوان نه رسېږي خو په ښایست کي یې فرق راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سره په فقه او حديثو باندي هم نظر ساتي، د دې مسئلې تحقيق په دوهمه روښنايي کي وګورئ.

د حروفو د صفاتو اجمالي نقشه

يادونه:

د دغه اوولسو (۱۷) صفاتو پر بنياد باندي ټوله حروف پر پنځه (۵) قسمه دي:

۱. اقوی: هغه حروفو ته وايي چي ټول صفات يې د قوت وي، که يو صفت د ضُعف پکښې وي پروا نه لري.

۲. قوي: هغه حروفو ته وايي چي ټول صفات يې د قوت وي او لږ يې د ضُعف وي.

۳. متوسط: هغه حروفو ته وايي چي بعضي صفات يې د قوت وي او بعضي صفات يې د ضُعف وي.

۴. ضعيف: هغه حروفو ته وايي چي ټول صفات يې د ضُعف وي، که يو صفت د قوت پکښې وي پروا نه لري.

۵. ضعيف: هغه حروفو ته وايي چي ډېر صفات يې د ضُعف وي او لږ يې د قوت وي.

شمېره	حروف	صفـــــــات						تعداد	درجه
۱.	ا	جهر	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعيف
۲.	ب	جهر	شدت	استفال	انفتاح	اذلاق	قلقله	.	٦	متوسط
۳.	ت	همس	شدت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعيف
۴.	ث	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعيف
۵.	ج	جهر	شدت	استفال	انفتاح	اصمات	قلقله	.	٦	قوي
٦.	ح	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	اضعف
۷.	خ	همس	رخوت	استعلاء	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعيف
۸.	د	جهر	شدت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	٦	قوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹.	ذ	جهر	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعیف
۱۰.	ر	جهر	توسط	استفال	انفتاح	اذلاق	انحراف	تکریر	۷	متوسط
۱۱.	ز	جهر	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	صفیر	.	٦	متوسط
۱۲.	س	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	صفیر	.	٦	ضعیف
۱۳.	ش	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	تفشي	.	٦	ضعیف
۱۴.	ص	همس	رخوت	استعلاء	اطباق	اصمات	صفیر	.	٦	قوي
۱۵.	ض	جهر	رخوت	استعلاء	اطباق	اصمات	استطالت	.	٦	اقوی
۱٦.	ط	جهر	شدت	استعلاء	اطباق	اصمات	قلقله	.	٦	اقوی
۱۷.	ظ	جهر	رخوت	استعلاء	اطباق	اصمات	.	.	۵	اقوی
۱۸.	ع	جهر	توسط	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	قوي
۱۹.	غ	جهر	رخوت	استعلاء	انفتاح	اصمات	.	.	۵	قوي
۲۰.	ف	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اذلاق	.	.	۵	اضعف
۲۱.	ق	جهر	شدت	استعلاء	انفتاح	اصمات	قلقله	.	٦	اقوی
۲۲.	ک	همس	شدت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعیف
۲۳.	ل	جهر	توسط	استفال	انفتاح	اذلاق	انحراف	.	٦	متوسط
۲۴.	م	جهر	توسط	استفال	انفتاح	اذلاق	.	.	۵	ضعیف
۲۵.	ن	جهر	توسط	استفال	انفتاح	اذلاق	.	.	۵	ضعیف
۲٦.	و	جهر	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	لین	.	٦	ضعیف
۲۷.	هـ	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	اضعف
۲۸.	ء	جهر	شدت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	قوي
۲۹.	ی	جهر	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	لین	.	٦	ضعیف

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه روښنايي

پوهېدل پکار دي چي دا صفتونه په ټولو حروفو کي نه دي، يوازي په اتو (۸) حروفو کي دي[۱] چي په مختلفو حالاتو کي د مختلفو صفاتو رعايت کېږي هغه حروف دا دي:

لام، را، ميم ساکن او مشدد، نون ساکن او مشدد او په نون ساکن کي تنوين هم داخل دي که څه هم په ليکلو کي نون نه دئ خو په ويلو کي نون دئ. د مثال په ډول پر با چي دوه زوره وي نو بَنْ ويل کېږي.[۲]

---

[۱] ليکن د دې خبري مطلب دا نه دئ چي په فن تجويد کي يوازي او يوازي د اتو (۸) حروفو صفات عارضيه دي، ځکه د فن تجويد په کتابو کي د ادغام صغير او ادغام کبير ذکر هم سته کوم چي صفات عارضيه دي او په ډېرو حروفو کي پيدا کېږي. بلکي مطلب دا دئ په دې کتاب کي کوم چي د ابتدايي زده کوونکو له پاره دي او مختصر دئ يوازي د اتو (۸) حروفو صفات عارضيه ذکر کېږي د دغه اتو (۸) حروفو مجموعه دا ده: اَوْيَرْمَلَانِ.

[۲] نون ساکن هغه نون دئ چي مرسوم وي (ليکل سوی وي) او پر هغه باندي حرکت نه ويل کېږي. تنوين هغه نون ساکن دئ چي د اسم په آخر کي راسي او مرسوم نه وي. د نون ساکن او تنوين څلور مشهور توپيرونه دا دي: ۱– نون ساکن په وقف او وصل دواړو حالتو کي ويل کېږي او نون تنوين يوازي په وصل کي ويل کېږي په وقف کي نه ويل کېږي. ۲– نون ساکن هر ځای مرسوم يعني ليکلی وي ماسېوا د دې څو لفظو څخه "لَيَكُوْنًا" (سورة يوسف) او "لَنَسْفَعًا" (سورة العلق) چي دا نون تنوين نه دئ او ماسېوا د "كَاَيِّنْ" د لفظ څخه چي هر ځای راسي. ۳– نون ساکن د کلمې په مابين کي او پای کي راتلای سي او تنوين همېشه =

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف چي همېشه د هغه مخکې زور وي، واؤ ساکن چي د هغه مخکې پېښ یا زور وي، یاء ساکنه چي هر کله د هغې مخکې زیر یا زور وي، څلورمه روښنایي اول مخرج د الف او همزې فرق او حقیقت بیان سوی دئ بیا یې وګورئ.

په دغه حروفو کي ځیني داسي صفتونه سته چي بې له د استاد د ښوولو څخه ادا کېږي، د هغو صفاتو د بیانولو ضرورت نه سته. د مثال په ډول د الف، واؤ او یاء چیري ثابت پاته کېږي او چیري حذف کېږي. دلته یوازي هغه صفتونه ذکر کېږي چي په یوازي ویلو سره سړی نه په پوهېږي[1] بلکي په خپله اراده غواړي لکه ډک ویل، باریک ویل، غنه کول یا نه کول او مد کول یا نه کول. اوس د دې اتو (۸) حروفو قاعدې جلا جلا ذکر کېږي.

=د کلمې په آخر کي راځي. ۴-نون ساکن د کلمې په درو ډولو (اسم، فعل، حرف) کي وي او نون تنوین همېشه د اسم په آخر کي وي.

[1] د مثال په ډول د التقاء ساکنین په سبب اول ساکن حرف مده حذف کول. لکه: اَقِیْمُوا الصَّلٰوۃَ. یا کسره ورکړي او و یې وایي لکه: قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ او داسي نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوومه روښنايي

(دلام په قاعدو کي)

د "الله" په لفظ کي چي کوم لام دئ د دې ځخه مخکي که چيري زور لرونکی يا پيښ لرونکی حرف وي نو دغه لام به ډک ويل کيږي. د مثال په ډول: اَرَادَاللهُ، رَفَعَهُ اللهُ او دې ډک ويلو ته تفخيم ويل کيږي.[۱]

که چيري د دې ځخه مخکي زير لرونکی يو حرف وي نو هغه لام باريک ويل کيږي. د مثال په ډول: بِسۡمِ اللهِ او دې باريک ويلو ته ترقيق وايي.

د "الله" د لفظ ځخه ماسېوا نور ټوله لامونه باريک ويل کيږي. د مثال په ډول: مَاوَلّٰهُمۡ او كُلَّهُ.

يادونه:

د "اَللّٰهُمَّ" په لفظ کي هم همدا قاعده ده کومه چي د "الله" په لفظ کي ده، ځکه چي د دې په اول کي هم لفظ د "الله" سته.[۲]

---

[۱] د تفخيم معنا ده ډک ويل. لکه ځنګه چي په حروفو مستعليه او مطبقه وو کي شونډي را ټولول نه دي پکار همدا ډول په لام مُفخمه کي هم د دې خبري خيال ساتل پکار دئ چي شونډي ګول نه سي او د اسم جلاله په لام کي تفخيم هم پوره وسي.

[۲] د دې قاعدې سره سم به د "سُبۡحَانَکَ اللّٰهُمَّ" او "قَالُوا اللّٰهُمَّ" لامونه به ډک ويل کيږي. او د "قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِکَ الۡمُلۡکِ" لامونه به باريک ويل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتمه روښنايي

(د را په قاعدو کي)

لومړۍ قاعده:

که چيري پر را باندي زور يا پيښ وي هغه را به ډکه ويل کېږي. د مثال په ډول: رَبُّکَ، رُبَمَا. او که چيري پر را باندي زير وي[1] نو هغه را به باريکه ويل کېږي. د مثال په ډول: رِجَالٌ.

يادونه:

را مشدده هم يوه را ده، د هغې خپل حرکت ته اعتبار دئ چي ډکه ويل کېږي او که باريکه ويل کېږي.

---

[1] را مکسوره بالاتفاق باريکه ويل کېږي که کسره لازمي وي لکه: رِجَالٌ، يا عارضي وي لکه: وَ اَنْذِرِ الَّذِيْنَ، يا کسره کامله وي لکه مثالونه چي يې تېر سول، يا کسره ناقصه وي لکه پر وَالْفَجْرِ چي وقف بالروم وسي، يا لکه په مَجْرـهَا کي چي را مماله ده. دغه مکسوره را په مابين کي وي لکه: تَحْرِمُ، يا په طرف کي وي لکه: وَ الْقَمَرِ (د وصل په حالت کي). منونه يعني تنوين لرونکې وي لکه: مُقْتَدِرٍ، يا غير منونه يعني تنوين لرونکې نه وي مثال يې تېر سوی دئ او يا د دغه را مکسورې ماقبل ساکن وي لکه: الدَّارِ، يا متحرکه وي لکه: اَرِنَا. واضحه خبره دا ده که چيري د را وروسته حروف مستعليه راسي لکه: الرِّقَابِ، يا مستفله حروف راسي لکه: رِزْقًا، که مشدد وي او که مخفف وي لکه څنګه چي مخکي يې مثالونه تېر سول. (نهاية القول المفيد، صـ: ٩٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مثال په ډول د سِرًّا را به ډکه ویل کېږي او د دُرِّیٌّ را به باریکه ویل کېږي.
دغه قاعده به په راتلونکي دوهمه قاعده کې نه داخله وي لکه بعضي ناخبره کسان دغه ډوېږ (۲) را ګڼي اوله ساکنه او دوهمه متحرکه دا خبره غلطه ده.

دوهمه قاعده:

که چیرې را ساکنه وي[1] نو د هغې څخه د مخکې حرف حرکت ته کتل پکار دئ چې پر هغه باندې کوم حرکت دئ؟ که چیرې زور یا پېښ وي نو هغه را به ډکه ویل کېږي. د مثال په ډول: بَرْقٌ او یُرْزَقُوْنَ. او که چیرې زیر وي[2] نو هغه را به باریکه ویل کېږي. د مثال په ډول: وَاَنْذِرْهُمْ. خو د دې را د باریک ویلو له پاره درې (۳) شرطونه دي:

اول شرط دا دئ:

چې دا زیر به اصلي وي عارضي به نه وي، ځکه که چیرې دا زیر عارضي وي بیا دا را باریکه نه ویل کېږي بلکې ډکه ویل کېږي. لکه: اِرْجِعُوْا. وګورئ چې را ساکنه هم ده او د هغې څخه مخکې حرف چې همزه دئ زیر هم لري خو لکه څنګه چې دا زیر[3] عارضي[1] دئ له دې سببه دا را ډکه[2] ویل کېږي.

---

[1] که د را حرکت اصلي وي لکه: وَانْحَرْ، یا عارضي وي لکه پر وَ دُسُرٍ او وَ نَهَرٍ باندې چې وقف وسي نو را ډکه ویل کېږي که څه هم سکون عارضي دئ.
[2] را چې ساکنه وي ماقبل یې مکسور وي دغه را باریکه ویل کېږي که څه هم دا سکون اصلي وي. لکه: فَانْتَصِرْ، یا عارضي وي یعنې د وقف په سبب وي. لکه: حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ.
[3] لِدَفْعِ تَعَذُّرِ الْاِبْتِدَاءِ بِالسُّكُوْنِ. یعنې د همزه وجود په دې خاطر دئ چې په کلام عربي کې ابتدا په ساکن سره محاله او مشکله ده. منه رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکن بې له د عربي کتابو د ویلو څخه د دې پېژندنه نه سي کېدای چي کسره یعني زیر اصلي په کوم ځای کي دئ او زیر عارضي په کوم ځای کي دئ. په کومو ځایو کي چي تاسو ته شک یا شبه پیدا سي د یو عربي پوه څخه پوښتنه وکړئ او په دې قاعده باندي عمل وکړئ.

دوهم شرط دا دئ:

چي دا زیر او را به دواړه په یوه کلمه کي وي او که چیري په دوو (۲) کلمو کي وي[۳] نو بیا دا را باریکه نه ویل کېږي بلکي ډکه ویل کېږي. د مثال په ډول: رَبِّ ارْجِعُوْنَ،[۴] اَمِ[۵] ارْتَابُوْا.[۶] (دُرة الفرید)

---

[۱] ځکه په اِرْجِعُوْا کي همزه وصلي ده او همزه وصلي په خپله بالذات عارضي وي، د دې وجهي د همزه وصلي حرکت هم عارضي دئ.

[۲] لِاَنَّ الْاَصْلَ فِي الرَّاءِ التَّفْخِيْمُ كَمَا الْاَصْلُ فِي اللَّامِ التَّرْقِيْقُ. یعني ځکه اصل په را کي ډکوالي دئ لکه په لام کي چي اصل باریک والي دئ. منه

[۳] دې ته کسره منفصله وایي ځکه چي زیر او را په جلا جلا کلمو کي دي.

[۴] په رَبِّ ارْجِعُوْنِ او الَّذِیْ ارْتَضٰی کي که څه هم کسره اصلي ده خو د منفصل والي په خاطر را ډکه ویل کېږي یعني کسره په جلا کلمه کي ده او را په جلا کلمه کي ده.

[۵] وَكَسْرَةُ الْمِيْمِ عَارِضٌ اَيْضًا لِاجْتِمَاعِ السَّاكِنَيْنِ فَيُرَقَّقُ هٰذِهِ الرَّاءُ لِفَقْدِ الشَّرْطَيْنِ، هٰذَا اَوْلٰى. یعني د میم کسره هم عارضي ده ځکه چي د التقاء ساکنین په خاطر یې کسره ورکړې ده، نو دغه را باریکه ویل کېږي ځکه چي دوه (۲) شرطونه پکښې نه سته او باریک ویل یې اولٰی او غوره دئ. منه

[۶] اَمِ ارْتَابُوْ په اصل کي اَمْ اِرْتَابُوْ دئ، د را ساکني ماقبل کسره منفصله هم ده او عارضي هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې شرط پېژندنه د اول شرط په نسبت آسانه ده ځکه د کلمې يو والي او د کلمې دوه والي هر سړي ته معلومېږي.

دریيم شرط دا دئ:

چي د هغې را څخه وروسته به په هغه کلمه کي حروف مستعليه نه وي او که چیري داسي وي نو بيا دا را ډکه ويل کېږي او داسي حروف اووه (۷) دي چي د هغو ذکر په پنځمه روښنايي په پنځم صفت کي راغلی دئ.

د مثال په ډول: قِرۡطَاسٍ، اِرۡصَادًا، فِرۡقَةٍ، لَبِالۡمِرۡصَادِ. په دې ټولو کي به را ډکه ويل کېږي. په ټول قرآن کي د دې قاعدې دا څلور لفظونه پيدا کېږي[1] او د دې شرط پېژندنه آسانه ده.

یادونه:

د درېيم شرط سره سم د "كُلُّ فِرۡقٍ" د لفظ را به هم په تفخيم سره ويل کېږي، خو لکه څنګه چي پر قاف باندي هم زير دئ،[2] نو له دې سببه د بعضي قاريانو په نزد ترقيق دئ او دواړه طريقې جائز دي.

---

[1] دا په ياد ولرئ چي لفظ د مِرۡصَادٌ دوه ځايه دي، يو په سورة نباء کي "كَانَتۡ مِرۡصَادًا" او بل په سورة الفجر کي "لَبِالۡمِرۡصَادِ".

[2] دلته لکه څنګه چي د را وروسته قاف دئ او قاف د حروفو مستعليه وو څخه دئ او د را د تفخيم سبب دئ. خو لکه څنګه چي قاف مکسوره دئ په دې سبب سره د قاف تفخيم ضعيفه سو لکه څنګه چي مخکي معلومه سوې ده چي د کسرې په خاطر عارضي التفخيم حروف باريک ويل کېږي او په لازمي التفخيم حروفو کي په تفخيم کي يې ضعف راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه:

په درېيم شرط كي يې چي دا قيد ليكلى دئ "چي كه چيري د داسي را څخه وروسته په هغه كلمه كي حروف مستعليه نه وي". دا قيد يې ځكه ووايه چي كه چيري حروف مستعليه په بله كلمه كي وي يا د حروفو مستعليه اعتبار نه سته. لكه: أَنْذِرْ قَوْمَكَ، فَاصْبِرْ صَبْرًا، په دې مثالو كي به را باريكه ويل كېږي.

درېيمه قاعده:

كه چيري د را ساكنې څخه پر مخكي حرف باندي حركت نه وي هغه هم ساكن وي، داسي د وقف په حالت كي كېږي چي اوس به يې په مثالو كي ويني نو بيا د هغې را د مخكني حرف څخه مخته يعني درېيم حرف ته ګورو كه چيري پر هغه باندي زور يا پېښ وي نو دا را به ډكه وايو. د مثال په ډول: لَيْلَةُ الْقَدْرِ، بِكُمُ الْعُسْرَ. په دې مثالو كي دواړي را ساكني دي، حرف دال او حرف سين هم ساكن دي پر قاف باندي زور او پر عين باندي پېښ دئ له دې وجهي څخه د دې دواړو كلمو را به ډكه ويل كېږي.

كه چيري پر هغه باندي زير وي نو را به باريكه وايو. لكه: ذِي الذِّكْرِ. دلته را هم ساكنه ده او كاف هم ساكن دئ او پر دال باندي زير دئ له دې وجهي دا را باريكه ويل كېږي.

(١) يادونه:

ليكن د دې ساكني را څخه مخكي چي كوم حرف ساكن وي كه چيري دا حرف ساكن "ى" وي نو بيا د "ى" څخه مخكي حرف ته نه ګورو بلكي را په هر حالت كي باريكه وايو، د"ى" څخه مخكي چي هر حركت وي. لكه: خَيْرٌ، قَدِيْرٌ. د دې دواړو را باريكه ويل كېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) یادونه:

د درېیمي قاعدې سره سم لفظ د "مِصۡرَ" او "عَيۡنُ الۡقِطۡرِ" باندي چي هر کله وقف وکړل سي نو د دې را باریک ویل پکار دي. لیکن قاریانو د دې دواړو لفظو د را له پاره باریک[۱] او ډک[۲] دواړو طریقو سره ویلي دي، خو بهتره خبره دا ده چي په خپله پر را باندي چي کوم حرکت وي د هغه اعتبار وکړل سي.[۳] نو په لفظ د "مِصۡرَ" کي تفخیم اولی او غوره دئ او په "عَيۡنُ الۡقِطۡرِ" کي ترقیق اولی او غوره دي.

(۳) یادونه:

د درېیمي قاعدې پر بناء په سورة الفجر کي پر "اِذَا يَسۡرِ" باندي چي هر کله وقف وکړل سي نو دا را ډکه ویل پکار ده. لیکن ځینو قاریانو د دې را د باریک ویل اولی لیکلي دي[۴] خو دا روایت ضعیف دئ.[۵] ځکه نو دغه را د درېیمي قاعدې سره سم ډکه ویل پکار ده.

---

[۱] د علامه ابو عمرو داني رحمه الله او جمهورو قاریانو همدا مذهب دئ چي د مِصۡرَ او عَيۡنُ الۡقِطۡرِ را باریکه ویل کېږي. (نشر، ص: ۱۰٦، ج: ۲)

[۲] د امام ابو عبدالله بن شُریح او نورو همدا رایه ده چي د مِصۡرَ او عَيۡنُ الۡقِطۡرِ را ډکه ویل کېږي. (نشر)

[۳] علامه جزري رحمه الله همدا قول غوره کړی دئ.

[۴] لِاَنَّ اَصۡلَهٗ يُسۡرِی فَرَقِّقُوا الرَّاءَ لِيَدُلَّ عَلَی الۡيَاءِ الۡمَحۡذُوۡفَةِ. یعني ځکه يَسۡرِ په اصل کي يُسۡرِی دئ، نو را يې باریکه کړل تر څو پر حذف سوي یاء باندي دلالت وکړي. منه

[۵] حقیقت دا دئ چي فَاَسۡرِ، اَنۡ اَسۡرِ، وَالَّيۡلِ اِذَا يَسۡرِ، وَنُذُرِ، الۡجَوَارِ (شوری، رحمن، کورت). پر دې پنځو کلمو باندي که چیري وقف بالاسکان وسي نو په را کي تفخیم او ترقیق دواړه =

(c) ketabton.com: The Digital Library

=جائز دي. دا پنځه كلمې په اصل كي ياء لري؛ اولي دوې (٢) كلمې په اصل كي اَسْرِىْ وې، د آخره څخه يې ياء مده د حالت بنائي په سبب حذف كړې. يُسْرَ هم په اصل كي يُسْرِىْ دئ د فواصل په خاطر يې ياء حذف سوه. (يعني د آيتو د آخرو كلمو د مطابقت په خاطر يې ياء حذف كړل) همدا ډول په نُذُرِىْ كي ياء د اضافت د فواصل په خاطر حذف سوه، نو دلته پر را باندي د سكون عارضي كېدو او ماقبل مفتوح يا مضموم كېدو په خاطر پر را باندي تفخيم پكار دئ او د كلمې پر اصل باندي د دلالت كولو له پاره او په دې وجه چي د آخر څخه د ياء حذف عارضي دئ او عارضي حذف معتبر و نه ګڼل سي بلكي ياء په مثل د باقي وګڼل سي نو د را به باريكه وويل سي.او د الْجَوَارِىْ ياء متطرفه هم په قاعده د قاضٍ حذف سوې ده. علامه جزري رحمه الله ترقيق لره ترجيح وركوي او فرمايي: وَكَذٰلِكَ الْحُكْمُ فِي وَاللَّيْلِ اِذَا يَسْرِ فِي الْوَقْفِ بِالسُّكُوْنِ عَلٰى قِرَآءَةِ مَنْ حَذَفَ الْيَاءَ. فَحِيْنَئِذٍ يَكُوْنُ الْوَقْفُ عَلَيْهِ بِالتَّرْقِيْقِ اَوْلٰى. (نشر، ص: ١١١، ج: ٢)

شيخ علي بن محمد ضباع په شرح كي د شاطبيه فرمايي: لٰكِنْ يُسْتَحْسَنُ التَّرْقِيْقُ فِيْ اِذَا يَسْرِ وَ نُذُرِ عَلٰى حَذْفِ الْيَاءِ فِيْهِمَا لِلدَّلَالَةِ عَلَى الْيَاءِ وَ لِلْفَرْقِ بَيْنَ كَسْرَةِ الْاِعْرَاب وَ كَسْرَةِ الْبِنَاءِ. (ارشاد المريد للضباع، ص: ١٨٧ على حاشية الابراز)

صاحب د "غيث النفع" په اِذَا يَسْرِ كي د ياء د اثبات او حذف دوو قرآئتو او د هغو واختلاف ته د اشاره كولو وروسته فرمايي چي: د ياء د اثبات والا وو له پاره به را باريكه وي او د حذف والا وو له پاره به ډكه وي. ليكن د ده په كلام كي اختصار دئ او د ده مقصد د قرآئت ښوول دي، د ياء په اثبات يا نفي كي هغه مفصل بحث كول نه غواړي و المفصل حجة على المجمل.

قاري ابو محمد محى الاسلام صاحب پاني پتي رحمه الله فرمايي: "فَاَسْرِ او اَنْ اَسْرِ الفاظو كي چي كوم ائمه په همزه قطعي مفتوحه سره دغه الفاظ وايي، د هغوى له پاره وقفاً بعضي تفخيم وايي او بعضي په لحاظ د اصل سره ترقيق وايي". لكه څنګه چي په يَسْرِ كي ذكر سوه. =

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه قاعده:

د را څخه وروسته يو ځاى په قرآن كريم كي اماله ده؛[1] نو د را دغه حركت به زير وګڼو ا و را به باريكه ووايو او هغه ځاى دا دئ: بِسْمِ اللهِ مَجْرِىهَا[2] دا را باريكه ويل كېږي لكه څنګه چي د "قِطْرَىٰ" د لفظ را ويل كېږي، همدې ته اماله وايي چي فارسي والا ورته ياء مجهوله وايي نو د "مَجْرِىهَا" را به باريكه ويل كېږي.[3]

پنځمه قاعده:

هغه را چي د وقف په سبب سره ساكنه وي نو ښكاره خبره ده چي په هغه كي د دوهمي او دريمي قاعدې سره سم د هغې را څخه مخكي حرف ته او كله

=محقق علامه جزري رحمه الله فرمايي چي: "ترقيق اولى دئ". امام داني رحمه الله فرمايي چي تفخيم اولى دئ او دغه مذهب منصور او غوره دئ. (سبعه قرآئت، ص: ۲۴۴)

د ذكر سوي عبارت څخه د را د باريک والي ضعف نه معلومېږي د دغو پنځو كلمو و اصل ته په رجوع كولو سره كه چيري د را د باريک والي جواز معلوم سي نو څه حرج يا تكليف سته؟ د نور تفصيل له پاره نهاية القول المفيد ۹۴ صفحه وګورئ!

[1] يعني د را څخه وروسته په الف كي يو ځاى اماله ده. د اماله معنا ده را كږول يعني الف د ياء مده و طرف ته كږول او ويل.

[2] وَهُوَ فِي الْأَصْلِ مَجْرَاهَا بِالْأَلِفِ فَأُمِيْلَتْ. يعني دا په اصل كي مَجْرَاهَا دئ په الف سره، وروسته يې اماله پكښي وكړل نو مَجْرِىهَا سو. منه رح

[3] وَلَا يَنْظُرُ إِلَى أَنَّهُ فِي الْأَصْلِ أَلِفٌ وَالرَّاءُ مَفْتُوْحَةٌ وَحُكْمُ هٰذِهِ الرَّاءِ التَّرْقِيْقُ. يعني دې ته نه كتل كېږي چي دا په اصل كي الف دئ او را مفتوحه ده او د دې را حكم ترقيق يا باريک والي دئ. منه رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه ځخه هم مخکي حرف (دریم حرف) ته کتل کیږي د هغه مطابق هغه را باریکه یا ډکه ویل کیږي.

دلته یوه بله خبره په یاد ولرئ چي دې اولني حرف ته کتل هغه وخت کیږي چي په وقف کي دا را بالکل ساکنه کړل سي لکه څنګه چي همدا د وقف عامه طریقه ده. لیکن د وقفِ کولو یوه بله طریقه هم ده چي په هغه کي موقوف علیه حرف بالکل نه ساکن کیږي، بلکي پر هغه باندي چي کوم حرکت وي هغه هم په ډېره آساني سره ادا کیږي او دې ته وقف بالروم وایي او وقف بالروم یوازي په زیر او پیښ کي وي. د دې مفصل بیان به په دیار لسمه روښنایي کي انشاء الله تعالی راسي.

دا خبره یادول ضروري ده چي که چیري پر داسي را باندي په روم سره وقف وسي نو بیا د را ځخه و مخکي حرف ته نه کتل کیږي بلکي په خپله چي پر هغه را باندي کوم حرکت وي د هغه موافق به ډکه یا باریکه ویل کیږي. لکه د "وَالْفَجْرِ" پر را چي په دې طریقه سره وقف وکړل سي نو را به باریکه وویل سي او پر را د "مُنْتَصِرٌ" باندي چي دا ډول وقف وکړل سي نو دا را به به ډکه ویل کیږي.[1]

[1] د دې ټولي قاعدې خلاصه دا سوه چي په وقف بالروم کي کوم چي په زیر او پیښ کي کیږي را مکسوره موقوفه بالروم به باریکه او را مضمومه موقوفه بالروم به ډکه وایو، لکه څنګه چي د وصل په حالت کي را مکسوره باریکه او را مضمومه ډکه وي. د دې وجهي ویل کیږي چي په وقف بالروم کي را په مثل د وصل وي یعني د وصل په حالت کي چي د را کوم حکم دئ په وقف بالروم کي هم د را هغه حکم دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهمه روښنايي

(د ميم ساكن او مشدد په قاعدو كي)

لومړۍ قاعده:

ميم كه چيري مشدد وي نو په هغه كي غنه كول ضروري دہ. و پزي ته د آواز تلل د غنې[1] څخه عبارت دہ. لكه: لَمَّا. په داسي حالت كي دې ته حرف غنه ويل كېږي.[1]

---

[1] غنه په لغت كي زمزمې يا د آواز تلل و پزي ته او په اصطلاح كي: اَلْغُنَّةُ حَرْفٌ سَاكِنٌ يَخْرُجُ مِنَ الْخَيْشُوْمِ. يعني غنه يو حرف ساكن دئ چي د خېشوم څخه راوزي. غنه پر دوه قسمه دہ؛ يوه غنه يي آني دہ او بله غنه زماني دہ. غنه آني په ميم او نون كي وي يعني هغه ميم او نون چي مشدد يا ساكن نه وي. او غنه زماني بيا پر دوه قسمه دہ؛ يوه اصلي او بله طبعي يا ضمني دہ. غنه اصلي په ميم او نون مشدد كي وي لكه: اِنَّ، ثَمَّ، لَمَّا. او غنه طبعي يا ضمني پر پنځه (۵) ډولو دہ: ۱ – تر ميم ساكن وروسته چي بل ميم راسي. لكه: كَمْ مِنْ فِئَةٍ. ۲ – د ميم ساكن وروسته چي حرف با راسي. لكه: تَرْمِيْهِمْ بِحِجَارَةٍ. ۳ – تر نون ساكن يا تنوين وروسته چي ميم، واؤ، ياء او نون راسي. لكه: عَنْ مِّلَّةٍ، مِنْ وَّالٍ، مَنْ يَّرْغَبُ، مَنْ نَّشَآءُ، اِثْمًا مُّبِيْنًا، لِقَوْمٍ يَّفْقَهُوْنَ. ۴ – تر نون ساكن يا تنوين وروسته چي د اخفاء حقيقي حروف راسي او هغه حروف پنځلس دي چي په لاندي ډول دي: ت، ث، ج، د، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ف، ق، ك. لكه: اَنْ يَّنْكِحَ، اَنْزِلْ، اَبًا شَيْخًا كَبِيْرًا، وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَّنْصُرُهُ. ۵ – تر نون ساكن =

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه:

د غنې اندازه یو الف دئ[۲] او د الف د اندازې معلومول آسانه طریقه دا ده چې خلاصي ګوتي بندي کړئ یا بندي ګوتي خلاصي کړئ او دا محضي یوه اندازه ده،[۳] خو اصل دارومدار (موقوف علیه) د مشاق استاد څخه په اورېدلو باندي دئ.

دوهمه قاعده:

میم که چېري ساکن وي نو د هغه وروسته کتل پکار دئ چي کوم حرف دئ؟ که چېري د هغه وروسته هم بل میم وي نو هلته ادغام[۴] کبرې یعني دواړه

=یا تنوین وروسته چي حرف با راسي. په اصل کي دا پنځه قسمه نوري قاعدې دي خو غنه يي طبعي يې په ضمن کي پرته ده او د غنه يي زماني اندازه يو الف ده.

(۱) ځکه چي د حروف غنه په ډول په میم مشدد کي هم غنه ښکاره کول ضروري ده. (نهایة القول المفید)

(۲) د دې وجهي د تجوید علماوو ویلي دي چي د مد طبعي په ډول غنه هم باید د دوو (۲) حرکتو د مقدار څخه نه زیاتول پکار دي او نه کمول. د غنې ښکاره کولو له پاره یو څه ځنډ او وخت پکار دئ خو په دې ځنډ کولو کي د مبالغې څخه ځان ساتل پکار دي.

(۳) ډېره ضروري خبره دا ده چي د میم مشدد څخه مخکي باید حرف مد پیدا نه سي څنګه چي په بعضي خلکو کي دا تېروتنه لیدل کېږي چي د لَمَّا پر ځای لَامَّا او د مِمَّ پر ځای مِیمَّ وایي.

(۴) ادغام په لغت کي "اِدْخَالُ الشَّيْئِ فِي الشَّيْئِ". یعني داخلول د یوه شي په بل شي کي. او په اصطلاح کي: هُوَ خَلْطُ حَرْفٍ سَاكِنٍ بِمُتَحَرِّكٍ بِحَيْثُ يَصِيْرَانِ حَرْفًا وَاحِدًا مُشَدَّدًا كَالثَّانِيْ وَ يَتَحَرَّكُ الْعُضْوُ عِنْدَ اَدَائِهِمَا تَحَرُّكًا وَاحِدًا. یعني ساکن حرف په متحرک حرف کي یو ځای کول او داسي یو ذات ځني جوړول چي د هغه څخه د دوو حروفو پر ځای یو حرف ځني جوړ سي او د ادا کولو په وخت کي عضوه (اندام) یو ځل په کار یو وار ل سي یعني په یوه وار ادا سي. یعني =

(c) ketabton.com: The Digital Library

میمان به یو سي او د یوه میم مشدد په ډول به په هغه کي غنه وي. (حقیقة التجوید) لکه: اِلَیۡکُمۡ مُّرۡسَلُوۡنَ او دې ته ادغام صغیر مثلین وایي. [1]

که چیري د میم ساکن وروسته حرف با وي نو هلته به د غنې سره اخفاء هم وي او د دې اخفاء مطلب دا دئ[2] چي د میم د ادا کولو په وخت کي د دواړو شونډو وچه حصه ډېره په نرمي سره یو ځای کړئ او د غنې صفت به د یوه الف په اندازه زیات کړئ او د خېشوم څخه به یې ادا کړئ. بیا د هغه وروسته د شونډو د خلاصېدو مخکي د دواړو شونډو لنده حصه په سختي سره یو ځای

=دواړه حروف د یوه مخرج څخه بلا فصله ادا سي. ادغام پر دوه قسمه دي؛ یو ادغام تام دئ او بل ادغام ناقص دئ. ادغام تام هغه ته وایي چي مدغم حرف په مدغم فیه حرف کي داسي مدغم سي چي یو صفت یې هم پاته نه سي. لکه: اَلَمۡ نَخۡلُقۡکُمۡ. چي قاف په کاف کي داسي مدغم سوی دئ چي یو صفت یې هم پاته نه دئ. او ادغام ناقص هغه ته وایي چي مدغم حرف په مدغم فیه کي داسي مدغم سي چي یو صفت یې پاته سي. لکه: اِلَیۡکُمۡ مُّرۡسَلُوۡنَ. دلته اول میم په دوهم میم کي داسي مدغم سوی دئ چي د اول میم د غنې صفت پاته دئ.

[1] لیکن دا وهم کول پکار نه دئ چي د میم ساکن وروسته میم راسي او دواړه یو ځای سي او مشدد یې کړي نو یوازي دې ته ادغام صغیر مثلین ویل کېږي، بلکي هر هغه ځای به دغه لفظ ویل صحیح وي په کوم ځای کي چي یو حرف ساکن وي او د هغه وروسته بیا هغه حرف متحرک راسي نو هغه به یو ځای ویل کېږي. د مثال په ډول: مَنۡ نَّشَآءُ، اِذۡ ذَّهَبَ. فَمَا رَبِحَتۡ تِّجَارَتُهُمۡ او داسي نور. دې ټولو ته ادغام صغیر مثلین ویل کېږي.

[2] په میم کي د اخفاء کولو طریقه ښکاره کول ضروري ده. د مفهوم په لحاظ سره دومره پوهېدل پکار دي چي میم په سختي سره د اطباق شفتین (د چسپوالي د شونډو) څخه نه ادا کېږي، بلکي شونډي دي په نرمي سره یو ځای کړي او میم دي ادا کړي. په دې حالت کي دي د خېشوم څخه د غنې پر ښکاره کولو باندي ښه زور وکړئ، ځکه چي د اخفاء مطلب دا دئ چي د ذات حرف د ښکاره کولو پر ځای پټ ادا کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړئ او با ادا کړئ. (جهد المقل) لکه: وَمَنْ يَّعْتَصِمْ بِاللهِ. او دې ته اخفاء شفوي وايي.[۱]

که چیري د میم ساکن وروسته نه میم او نه با وه نو هلته په میم کي اظهار کېږي یعني میم به د خپل مخرج ځخه بې له غنې ښکاره کېږي.

لکه: اَنْعَمْتَ. او دې ته اظهار شفوي وايي.

یادونه:

بعضي حافظان په دې اخفاء او اظهار کي د با، واؤ او فا یوه قاعده ګڼي او د دې قاعدې نوم یې د "بوف" قاعده ایښی ده.

بعضي په دې درو (۳) حروفو کي اخفاء کوي او بعضي په دې درو (۳) حروفو کي اظهار کوي او بعضي د دې حروفو سره میم ساکن ته یو قسم حرکت ورکوي. لکه: عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّآلِّيْنَ. يَمُدُّهُمْ فِيْ. دا ټول قولونه د قاعدې ځخه خلاف دي، اولنی او دریم قول خو ګرسره غلط دئ او دوهم قول ضعیف دئ.[۲] (درة الفرید)

---

[۱] ځکه چي با او میم دواړه د شونډانو سره تعلق لري.

[۲] **د بوف قاعدې جواب:** خلاصه دا ده چي د بوف په قاعدې کي ځلور ډلي دي؛ مخفین، مظهرین، محرکین او محققین. مخفین په واؤ او فا کي اخفاء کوي ځکه دوی وايي چي تر میم ساکن وروسته چي حرف با راسي اخفاء کېږي، واؤ او فا هم حروف شفوي دي او د حروف شفوي حکم یو دئ ځکه نو دلته هم اخفاء کېږي. مظهرین وايي چي هر کله تر میم ساکن وروسته واؤ او فا راسي اظهار کېږي، نو هر کله چي با راسي هم اظهار کېږي او دوی هم وايي چي دا حروف شفوي دي او د حروف شفوي حکم یو دئ. محرکین بیا د اختلاف د لیري کولو په خاطر میم ساکن ته یو ځه حرکت ورکوي. او ځلورمه ډله چي محققین دي هغوی وايي چي هر کله تر میم ساکن وروسته با راسي هلته اخفاء کېږي او =

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسمه روښنايي

(د نون ساكن او مشدد په قاعدو كي)

د شپږمي روښنايي په اول سر كي ما (تهانوي صاحب رحمه الله) ليكلي دي چي تنوين هم په نون ساكن كي داخل دئ. هلته بيا وګورئ! خو په دې قاعدو كي د نون ساكن سره د تنوين نوم هم د آساني له پاره اخيستل كېږي.

=هر كله چي تر ميم ساكن وروسته واؤ او فا راسي اظهار كېږي ځكه دوى وايي چي ميم ته تر واؤ او فا حرف با په مخرج كي ور نژدې ده، نو ځكه په با كي اخفاء كېږي او په واؤ او فا كي اظهار كېږي او همدا د محققينو قول صحيح او غوره دئ. **د پاته درو ډلو جواب دا دئ:** چي اول خو دا خبره محضي عقلي او قياسي ده ځكه چي نه په نقل او نه په ادا كي د دې ثبوت شته. دوهم دا چي د واؤ او فا ښخه مخكي اخفاء كول ډېر سخته او ثقيله ده. دريم دا چي په واؤ، فا او با كي دا فرق دئ چي په با كي خو دواړي شونډي پوره سره موښلي په خلاف د واؤ او فا ځكه په واؤ كي يوازي د دوو شونډو انضمام وي نه چي انطباق هم او په فا كي خو د ثنايا عليا سره لره هم دخل شته نو ضروري ده چي د واؤ او فا ښخه مخكي په ميم كي په ډېر احتياط او توجه سره كامل اظهار وكړي او د اخفاء ښخه ځان وساتي، ځكه چي د ميم په ډول واؤ او فا هم د دواړو شونډو ښخه ادا كېږي، د فا مخرج خو ميم ته نژدې دئ او واؤ خو د شونډانو ښخه ادا كېږي نو كه چيري د يو څه بې احتياطي په سبب په دغه ميم كي اخفاء وسي، اوريدونكي به دا وګڼي چي ښنګه چي دا ښلور حروف د شونډانو ښخه ادا كېږي نو ځكه د با په رقم د واؤ او فا ښخه مخكي هم اخفاء كېږي او همدا ډول كه چيري اظهار و نه سي نو ميم به د واؤ او فا سره مشابه سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ قاعده:

نون که چیري مشدد وي نو په هغه کي غنه ضروري ده او د میم مشدد په ډول به ده ته هم په دې حالت کي حرف غنه ویل کېږي.[1] د نهمي روښنایي لومړۍ قاعده بیا وګورئ!

دوهمه قاعده:

د نون ساکن او تنوین وروسته که چیري د حروف حلقي څخه یو حرف راسي نو هلته به د نون اظهار کوو. یعني په پزه کي به آواز نه بیایو او غنه به هم نه کوو. لکه: اَنۡعَمۡتَ، سَوَآءٌ عَلَيۡهِمۡ او داسي نور مثالونه. دې اظهار ته اظهار حلقي وايي.

حروف حلقي شپږ (٦) دي چي یو شاعر په دغه بیت کي را ټول کړي دي:

حروف حلقی شش بود ای نور عین　　همزه، ها، حا، خا، عین و غین

په څلورمه روښنایي کي دوهم، دریم او څلورم مخرج بیا وګورئ او د اظهار مطلب[2] د نهمي روښنایي په دوهمه قاعده کي وګورئ.

---

[1] په نون مشدد کي هم غنه ښکاره کول ضروري ده او د غنې د ښکاره کولو له پاره تراخي یا ځنډ ضروري دئ، لیکن دا تراخي باید د مد طبعي (اصلي) د اندازې څخه زیات نه وي. د نون د ادا کولو څخه مخکي د حرف مده د پیدا کولو څخه ځان ساتل ډېر ضروري دئ یعني چي اِن ځني این نه سي.

[2] د اظهار مطلب دا دئ چي حرف د خپل مخرج او صفاتو سره بې له غنې ښکاره کول او ادا کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيمه قاعده:

د نون ساکن او تنوين وروسته که چيري د دې شپږو (٦) حروفو څخه يو حرف راسي چي د هغو مجموعه دا ده: يَرْمَلُوْنَ. (١) نو هلته به ادغام وي يعني نون به د هغه وروسته والا په حرف سره بدل سي او دواړه به يو سي. لکه: مِنْ لَّدُنْهُ. وګورئ! د نون څخه لام جوړ سو او دواړه لامونه يې يو کړل ځکه نو په ويلو کي يوازي يو لام ويل کېږي که څه هم په ليکلو کي نون پاته دئ.

خو په دې شپږو (٦) حروفو کي دومره فرق دئ چي په څلورو حروفو کي غنه کېږي او دا غنه به د نون مشدد په ډول زياته کېږي، د هغو څلورو حروفو مجموعه دا ده: يَنْمُوْ. (٢) لکه: مَنْ يُّؤْمِنُ، بَرْقٌ يَّجْعَلُوْنَ او داسي نور، (٣) دې ته ادغام مع الغنه وايي. او کوم دوه چي پاته سوه يعني لام او را په دوی کي به غنه نه وي. لکه: مِنْ لَّدُنْهُ، مثال يې پورته تېر سوی دئ. په دې دوو (٢) حروفو کي هيڅ آواز هم پزې ته نه ځي يوازي د لام په ډول ويل کېږي او دې ته ادغام بلا غنه وايي. د نهمي روښنايي په لومړۍ او دوهمه قاعده کي د غنې او ادغام(٤) معنا بيا وګورئ!

---

(١) ترجمه اش اين است: خرامشت می کنند آن چند مردان. يعني هغه څو کسان پهلواني کوي: منهﷺ

(٢) ترجمه اش اين است: نمو می يابد آن يک مرد. يعني هغه يو سړی نما پيدا کوي يا وده کوي. منهﷺ

(٣) مِنْ وَّالٍ، يَوْمَئِذٍ وَّاهِيَةٌ، مِنْ مَّاءٍ مَّهِيْنٍ، مَنْ نَّشَاءُ، اَمَنَةً نُّعَاسًا.

(٤) د ادغام اصطلاحي مطلب دا دئ چي ساکن حرف په متحرک حرف کي داسي يو ځای ويل چي دواړه يو ځای مشدد ادا سي، اول حرف ته مدغم او دوهم ته مدغم فيه وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د دې ادغام يو شرط دا دئ چي دا نون او حروف يرملون به په يوه کلمه کي نه وي، که چيري وي بيا ادغام نه کيږي بلکي اظهار کيږي. لکه: دُنْيَا، قِنْوَانٌ، بُنْيَانٌ، صِنْوَانٌ. په ټول قرآن کريم کي د دې قاعدې دا ځلور لفظونه دي، په دې لفظو کي چي کوم اظهار کيږي هغه ته اظهار مطلق وايي.

ځلورمه قاعده:

د نون ساکن او تنوين وروسته که چيري حرف با راسي نو هلته هغه نون ساکن يا تنوين په ميم سره بدليږي او په غنې او اخفاء سره به يې وايو. لکه: مِنْۢ بَعْدِ، سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ.

په بعضي قرآنو کي د آساني له پاره د داسي نون او تنوين وروسته يو کوچنی ميم هم ليکلی وي. لکه: مِنْۢ بَعْدِ او دې بدليدو ته اقلاب او قلب وايي.

د دې نون د اخفاء مطلب او د ادا کولو طريقه داسي ده لکه د اخفاء شفوي طريقه، په نهمه روښنايي کي دوهمه قاعده بيا وګورئ!

پنځمه قاعده:

د نون ساکن او تنوين وروسته که چيري د دې ديارلسو (۱۳) حروفو څخه ماسېوا چي د هغو ذکر په ۲ – ۳ – ۴ قاعدو کي تېر سو بل کوم حرف راسي نو هلته به نون او تنوين په اخفاء[1] او غنه سره ويل کيږي او داسي حروف پنځلس

---

[1] اخفاء په لغت کي "اَلسَّتْرُ" يعني پټولو ته وايي. لکه څنګه چي عرب وايي: "اِخْتَفَى الرَّجُلُ عَنْ اَعْيُنِ النَّاسِ بِمَعْنٰى اِسْتَتَرَ عَنْهُمْ" يعني فلانی سړی د خلکو د سترګو څخه پټ سو. او په اصطلاح کي د اخفاء تعريف دا دئ: هُوَ النُّطْقُ بِحَرْفٍ سَاكِنٍ عَارٍ اَىْ خَالٍ عَنِ التَّشْدِيْدِ عَلٰى صِفَةٍ بَيْنَ الْاِظْهَارِ وَالْاِدْغَامِ مَعَ بَقَاءِ الْغُنَّةِ فِي الْحَرْفِ الْاَوَّلِ. يعني د نون او تنوين د ادا کولو په وخت=

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، هغه دا دي: ت، ث، ج، د، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ف، ق، ک. او الف يې له دې وجهې پکښې حساب نه کړي چي الف د نون ساکن وروسته نه سي راتلای. (دُرة الفريد)

د دې اخفاء مطلب دا دئ چي نون ساکن او تنوين د اصلي مخرج څخه د ژبي د کنارې او لوړ تالو څخه جلا ولرئ او د هغه آواز په خېشوم کي پټ کړئ او داسي به يې وایاست چي نه ادغام جوړ سي او نه اظهار بلکي د دواړه په منځ کي يو حالت وي. يعني نه د اظهار په ډول د هغو په ادا کي د ژبي سر د لوړ تالو سره ولګېږي او نه د ادغام په ډول د وروستنه حرف د مخرج څخه ووزي بلکي بې له څه دخله د ژبي[1] او بې له تشديده[1] يوازي د خېشوم څخه د غنې

=کي د ژبي سر د تالو سره نژدې يعني د تالو څخه يې لږ ليري کړئ، د دې آواز په خېشوم کي پټ کړئ او د غنې صفت د يوه الف په اندازه پاته ولرئ او داسي يې ووایاست چي نه کامل اظهار او نه کامل ادغام ناقص وي، بلکي د دې دواړو منځنی حالت وي چي نه د اظهار په ډول د ژبي سر د تالو سره محکم او په پوره ډول سره ومونښلي او نه د ادغام ناقص په ډول چي د اصلي مخرج څخه قطعاً بې تعلق او پر وروسته مخرج باندي کمالِ اعتماد او تعلق وي، بلکي د دې دواړو حالتو په مابين کي د اصل مخرج سره لږ تعلق او يو سپک لګېدل دئ نه په پوره ډول سره. د اخفاء حروف دغه پنځلس دانې دي چي په لاندي بيت کي را ټول سوي دي:

تاء و ثاء و جيم و دال و ذال و زاء و سين و شين　　صاد و ضاد و طاء و ظاء و فاء و قاف و کاف بين

[1] يعني د ژبي طرف او تالو لره د نون مخفاة په ادا کولو کي دخل مه ورکوئ او که چيري په لږ اندازه د ژبي طرف د تالو سره ولګېږي نو دا د اخفاء د حقيقت سره منافي نه دئ، بلکي ياد ساتل پکار دي چي طرف لسان (د ژبي طرف) او تالو په مابين کي که چيري فاصله پيدا سي نو د خولې په خاليګاه کي به آواز وغورېږي او د مد د پيدا کېد بېره ده يعني د اَنْذَرْتَهُمْ پر ځای به آنْذَرْتَهُمْ جوړ سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صفت د يوه الف په اندازه په ياد ولرئ او ادا يې کړئ. خو تر څو چې د اخفاء مشق د يو ماهر استاد څخه ميسر نه وي تر هغو پورې دې يوازې په غنې سره وايي ځکه چې په اوريدو کې غنه او اخفاء يو د بل سره مشابه دي. د نون مخفي مثال: ءَاَنۡذَرۡتَهُمۡ. د تنوين مخفي مثال: قَوۡمًا ظَلَمُوۡا او داسي نور.

ليکن بيا هم آساني په خاطر د دې اخفاء يو څو مثالونه په خپله ژبه کې درته وايمه چې يو څه په پوه سي[۲] لکه: رنګ، تنګ، پړانګ او نور.

وګورئ! په دې الفاظو کې نون نه د خپل مخرج څخه ادا سوی دئ او نه هم په وروسته حروفو کې ادغام سوی دئ.

د دې نون اخفاء ته، اخفاء حقيقي وايي[۳] او د نون اظهار ته چې د هغه بيان په دوهمه قاعده کې تېر اظهار حلقي وايي او کوم بيان چې په دريمه

---

[۱] ځکه د نون په وروسته حرف کې که چيري د هغه په مخرج کې د نون غنه ادا کړل سي نو دا به ادغام مع الغنة سي او د نون وروسته حرف صفا يا يو څه اندازه مشدد ويل کوم چې بالکل غلط دئ. د مثال په ډول: اَنۡفُسَهُمۡ. د نون مخفاة د ادا کولو په وخت کې که چيري د ثنايا عليا طرفونه د لاندې شونډې د دننه حصې سره ولګيږي نو دا اخفاء صحيح نه ده.

[۲] رنګ، تنګ او نور کوم مثالونه چې ورکړل سوي دي دا محضې تقريبِ ذهني او د تفهيم له پاره دئ. په حقيقت کې په دې مثالو کې د اخفاء حقيقي آواز نه پيدا کيږي په دې ټولو مثالو کې د نون د وروسته حرف د آواز سره يو ځای غنه پيدا کيږي. زموږ په فکر اخفاء هم د ضاد په ډول يوازې د عربي ژبې د خصوصياتو څخه ده، ځکه چې په بله ژبه کې د اخفاء حقيقي مثال ممکن نه دئ.

[۳] اخفاء په ميم کې هم کيږي خو هغه دومره قوي نه ده څومره چې په نون کې قوي ده ګويا اخفاء په اصلي او حقيقي ډول سره په نون کې ده، ځکه خيشوم (د پزې بيخ) ته طرف لسان او تالو ته چې د نون مخفاة مخرج دئ، د شونډو په مقابل ډېر نژدې دئ ځکه نو د ميم په مقابل کې په نون کې اخفاء او غنه ډېره کامله ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاعده کي تېر سو هغه ته اظهار مطلق وايي، لکه څنګه چي د میم اظهار او اخفاء ته شفوي وايي چي د هغه بیان په نهمه روښنايي په دوهمه قاعده کي تېر سوی دئ.

یوولسمه روښنايي

(د الف، واؤ او د یاء په قاعدو کي)

هر کله چي دا حروف ساکن وي؛ د الف څخه پر مخکي حرف[1] باندي زور وي، د واؤ څخه مخکي پېښ وي او د یاء ساکنې څخه مخکي زیر وي او په داسي حالت کي د دې نوم مده دئ. څلورمه روښنايي بیا وګورئ!

ولاړ زور، ولاړ زیر او خنجري پېښ هم په حروف مده کي داخل دي ځکه چي ولاړ زور د الفِ مده آواز ورکوي، ولاړ زیر د یاءِ مده او خنجري پېښ د واؤِ مده آواز ورکوي. په راتلونکو قواعدو کي به موږ یوازي د مده لفظ لیکو ځکه هر ځای داسي اوږد نوم څوک لیکي!؟

لومړۍ قاعده:

که چیري د حرف مده وروسته همزه وي او دا حرف مده او همزه دواړه په یوه کلمه کي وي، نو هلته دا مده موږ کشوو او داسي کشولو ته مد[1] وايي.

لکه: سَوَآءٌ، سُوْٓءٌ، سِیْٓئَتٌ.

---

[1] د الف همېشه همدا یو حالت وي یعني ساکن، بې حرکته او ماقبل یې مفتوح وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) مد په لغت كي مطلق اوږدوالي او زياتوالي ته وايي. الله ﷻ په خپل قول كي فرمايي: يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ اَىْ يَزِدْكُمْ. او عرب وايي: مَدَدْتُ مَدًّا اَىْ زِدْتُ زِيَادَةً. او په اصطلاح كي: هُوَ اِطَالَةُ الصَّوْتِ مَعَ النَّفَسِ بِالْحُرُوْفِ لِيْنٍ اَوِ الْمَدَّةِ. يعني اوږدوالي يا زياتوالي د آواز دئ د ساه سره پر حروف لينو يا حروف مده وو باندي. په اتحاف فضلاء، ص: ۳۷ كي داسي ليكلي دي: هُوَاِطَالَةُ الصَّوْتِ عَلٰى حَرْفِ الْمَدِّ بِحَسَبِ الرِّوَايَةِ. وَ قِيْلَ: طُوْلُ زَمَانِ صَوْتِ الْحَرْفِ فَلَيْسَ بِحَرْفٍ وَ حَرَكَةٍ وَلَا سُكُوْنٍ، بَلْ هُوَ شَكْلٌ دَالٌّ عَلٰى صُوْرَةٍ غَيْرِهٖ كَالْغُنَّةِ فِى الْاَغْنِ فَهُوَ صِفَةٌ لِلْحَرْفِ. يعني مد په لغت كي اوږدولو او زياتولو ته وايي او د مجويدينو په اصطلاح كي د مد معنا دا ده چي خاص پر حروف مده او لين باندي د روايت، نقل او سَماع موافق آواز اوږدول. نو كه چيري پر نورو حروفو باندي آواز اوږد سي نو پر هغه باندي د "مد" اطلاق نه كېږي. او بعضي حضراتو ويلي دي: چي "مد" د حروف مده او لين د آواز د زماني د اوږدولو نوم دئ او ډېر وختونه د قرآوو په اصطلاح كي د "مد" اطلاق پر هغه شكل هم كېږي كوم چي قرآوو د حروفِ مده او حروف لين پر مديت او اوږدوالي باندي د دلالت كولو له پاره وضع او مقرر كړي دي او دا تسميه د "الدَّالِ بِاسْمِ الْمَدْلُوْلِ" د قبيل څخه ده. او دا مد نه حركت دئ او نه سكون دئ او نه هم حرف دئ بلكي مد د هغه شكل نوم دئ كوم چي د حروف مده او حروف لين پر هغه هيئت ملفوظية باندي دلالت كوي كوم چي د حرف اَغنّ د غنې په ډول دئ، نو مد د حرف صفت دئ.

د مد ثبوت په ډېرو احاديثو سره ثابت دي يو څو له هغو احاديثو څخه دا دي: په بخاري شريف ج: ۲، ص: ۷۵۴ كي ليكلي دي: قتادة رضي الله عنه فرمايي: چي ما د حضرت انس بن مالک رضي الله عنه څخه د نبي كريم ﷺ د تلاوت په باره كي پوښتنه وكړه. نو انس بن مالک رضي الله عنه په جواب راته وفرمايل: كَانَ يَمُدُّ مَدًّا. يعني نبي كريم ﷺ به د مد پر ځاى يو مد كوي. او په يوه روايت كي راغلي دي: كَانَتْ مَدًّا ثُمَّ قَرَاَ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ يَمُدُّ بِبِسْمِ اللهِ وَ يَمُدُّ بِالرَّحْمٰنِ وَيَمُدُّ بِالرَّحِيْمِ. يعني نبي كريم ﷺ د مد سره تلاوت كوي لكه څنګه چي حضرت انس رضي الله عنه بِسْمِ اللهِ وويل او اللهِ، الرَّحْمٰنِ او الرَّحِيْمِ په درو سره وو كي يې پر الف او ياء مده=

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې نوم مد متصل دئ او دې ته مد واجب هم وايي. د دې مد د کشولو اندازه درې الفه يا ثلور الفه قدر ده او د الف اندازه د نهمي روښنايي د لومړی قاعدې په يادونه کې ليکلې ده د هغې طريقې موافق د درو يا ثلورو ګوتو په بندولو او خلاصولو سره دغه اندازه معلومېږي. خو دغه اندازه د هغه اندازې څخه جلا ده کوم چې د حروف مده اصلي اندازه ده. د مثال په ډول په جَآءَ کې که همزه نه وي نو بيا هم د الف خو يو څه اندازه ده، نو دَ دې اصلي مقدار څخه ماسېوا[1] د مد کولو اندازه ده.

=باندې مد اصلي وکړي او پر الرحيم باندې يې مد فرعي وقفي هم وکړي. په اعلاء السنن کې ليکلي دي چې: قطبه بن مالک ﷺ فرمايي: سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ قَرَاَ فِي الْفَجْرِ "ق" فَمَرَّ بِهٰذَا الْحَرْفِ "لَهَا طَلْعٌ نَضِيْدٌ" فَمَدَّ "نَضِيْدٌ". رواه ابن ابى داؤد باسناد جيد فى فتح الباري ج: ۹، ص: ۹۰. يعنې ما د نبي کريم ﷺ څخه د سهار په لمانځه کې سورة ق واورېدي نو هر کله چې نبي کريم ﷺ "لَهَا طَلْعٌ نَضِيْدٌ" ته ورسېدي نو د "نَضِيْدٌ". پر لفظ باندې يې مد عارضي وقفي وکړي. په نهاية القول المفيد ص: ۱۳۱ کې ليکلي دي: چې د حضرت انس ﷺ څخه منقول دي: مَنْ قَالَ لَا اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وَمَدَّ بِهَا صَوْتَهٗ، اَسْكَنَهُ اللهُ دَارَ الْجَلَالِ، دَارًا سَمّٰى بِهَا نَفْسَهٗ، فَقَالَ: ذُوالْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ وَرِزْقُهُ النَّظْرُ اِلٰى وَجْهِهِ الْكَرِيْمِ. يعنې کوم سړي چې لَا اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وويل او په هغه کې يې خپل آواز اوږد کړي، هغه ته به الله تعالی دَارَ الْجَلَالِ (د بزرګۍ او عظمت مقام) کې ځای ورکړي او دا داسې ځای دئ د کوم الفاظ چې حق تعالی شانه د خپل ذات مقدسه په صفتي نومونو کې هم راوړي دي، لکه څنګه چې د الله جل جلاله ارشاد دئ: ذُوالْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ (عظمت او احسان والا ذات [سورة الرحمن])، همدا ډول داسې سړي ته به الله جل جلاله د خپل نوراني ذات ديدار هم ور نصيب کړي. (اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْهُمْ بِفَضْلِكَ الْعَمِيْمِ)

[1] د مصنف رحمه الله مقصد دا دئ چې د مد متصل په اندازه کې دوه قوله دي؛ په يوه قول کې د ثلور الفو په اندازه دئ او په بل قول کې د پنځو الفو په اندازه دئ. د دې څخه زياته =

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه قاعده:

که چیري د حرف مده وروسته همزه وي او دا حرف مده او همزه په یوه کلمه کي نه وي، بلکي د یوې کلمې په آخر کي حرف مده وي او د دوهمي کلمې په شروع کي همزه وي، هلته دي هم دا حرف مده کشوي یعني په مد سره دي يې وايي. لکه: اِنَّآ اَعْطَيْنٰكَ، الَّذِيْٓ اَطْعَمَهُمْ، قَالُوْٓا اٰمَنَّا.

خو دا مد هغه وخت کېږي چي دواړي کلمې یو ځای سره وویل سي او که چیري د یو عذر له سببه پر اولني کلمې باندي وقف وکړل سي، بیا دا مد نه کېږي او دې ته مد منفصل او مد جائز[1] هم وایي.[2] د دې اندازه هم درې یا څلور الفه ده لکه څه ډول چي د مد متصل اندازه وه.

=اندازه نه سته ځکه چي دا کتاب د امام حفص رحمه الله د روایت له پاره لیکل سوی دئ او د امام حفص رحمه الله په نزد دلته په مد متصل کي توسط کېږي او د توسط زیاته اندازه پنځه الفه ده. که چیري یو الف زیات سي یعني د شپږو (٦) الفو په اندازه سي نو توسط نه ورته ویل کېږي، بلکي طول ورته ویل کېږي او دا د امام حفص رحمه الله په روایت کي ناجائز دئ. مطلب دا دئ چي د امام حفص رحمه الله په روایت کي په مد متصل کي طول نه سته بلکي توسط دئ او د توسط زیاته اندازه پنځه الفه ده. په یاد ولرئ چي دلته د الف څخه مراد حرکت دئ، نو خلاصه دا سوه چي په مد متصل کي توسط کېږي د څلور الفو په اندازه یا د پنځو الفو په اندازه.

[1] تُسَمّٰى بِالْجَائِزِ لِاَنَّ بَعْضَ الْاَئِمَّةِ لَا يُوْجِبُهُ. یعني دې ته مد جائز هم وایي ځکه چي د قرآئت بعضي امامان دا مد واجب نه ګڼي. منه رح

[2] دې مد ته مد جائز د امام حفص رحمه الله د یوه طریق (طریق جزري) مطابق ویل کېږي. په دې طریق کي مد کول او نه کول دواړه جائز دي، خو په طریق شاطبي کي د مد متصل په ډول په دې کي هم مد کول ضروري دئ او د مد منفصل اندازه هم د مد متصل په ډول څلور یا پنځه الفه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څوک د دغو دواړو مدو یعني مد متصل او مد منفصل فرق نه سي کولای فکر دي نه کوي ځکه چي دواړه یو ډول ویل کېږي.

درېیمه قاعده:

که چیري په یوه کلمه کي د حرف مده وروسته یو حرف ساکن وي چي د هغه سکون اصلي وي یعني د وقف په خاطر ساکن نه وي. لکه: آٰلْـٰٔنَ په دې کي اول حرف همزه دئ، دوهم حرف الف دئ او هغه مده دئ او درېیم حرف لام ساکن دئ او د لام سکون خو ښکاره دئ چي د وقف په خاطر نه دئ. که چیري پر دې باندي وقف و نه سي هم لام ساکن ویل کېږي[1] او پر دې باندي هم مد کېږي.[2] د دې مد نوم مد لازم دئ او د دې اندازه درې (۳) الفه ده[3] او داسي مد ته مد کلمي مخفف وایي.

---

[1] د سکون اصلي او عارضي د پېژندلو په خاطر یې دا وفرمایل ځکه پر لام وقف نه سي کېدای، ځکه چي وقف د کلمې په مابین کي جائز نه دئ همېشه د کلمې په آخر کي کېږي.

[2] د مد لازمي کلمي تعریف داسي په یاد کړئ: چي د حرف مد وروسته حرف باندي سکون اصلي وي او دا حرف مد به په قرآني کلمه کي وي. دا دي هم واضحه وي چي په ټوله قرآن کي (د امام حفص رحمه الله د روایت مطابق) د مد لازمي کلمي مخفف مثال یوازي دغه یو لفظ "آٰلْـٰٔنَ" دئ کوم چي په سورة یونس کي دوه ځایه راغلی دئ.

[3] په یاد ولرئ چي دلته د مصنف رحمه الله د یو الف د اندازې څخه مراد دوه حرکته دي، نو ګویا د شپږو (٦) الفو په اندازه طول کېږي. د مد لازمي په څلورو اقسامو کي په اتفاق د قرآوو طول د شپږو (٦) الفو په اندازه کېږي، ځکه چي د طول اندازه شپږ (٦) حرکته ده د دې څخه په کمه اندازه کي طول نه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه قاعده:

که چیري په یوه کلمه کي د حرف مده وروسته حرف مشدد وي. لکه: ضَآلِّيْنَ. په دې کي الف خو مده دئ او د هغه وروسته پر لام باندي شد دئ، پر دې مده باندی هم مد کبری[۱] د دی نوم مد لازم دئ، د دې اندازه هم درې (۳) الفه ده[۲] او داسي مد ته مد کلمي مثقل وایي.

پنځمه قاعده:

د بعضي سورتو په اول کي چي کوم بعضي حروف جلا جلا ویل کیږي، لکه د سورة البقرې په اول کي (الٓمّٓ) الف، لام میم دې ته حروف مقطعه وایي. په دې کي یو خو په خپله الف دئ د هغه متعلق دلته هیڅ قاعده نه سته[۳] او د الف څخه ماسوا چي کوم حروف پاته سوه هغه پر دوه قسمه دي.

یو قسم هغه حروف دي چي درې (۳) حرفه وي[۴] لکه لام، میم، قاف، نون او بل هغه حروف دي چي دوه حرفه وي. لکه: طه. نو هغه حروف چي دوه حرفه

---

[۱] په لنډو الفاظو کي دا تعریف داسي په یاد کړئ نو آساني به وي: چي د حرف مد وروسته حرف باندي تشدید وي. لکه: اَتُحَآجُّوْنِّيْ او داسي نور.

[۲] دلته هم دا مناسبه وه چي مصنف رحمه الله د پنځو الفو اندازه یې فرمایلې وای، تر څو خلط فی الاقوال را نه سي.

[۳] د الف په تلفظ کي درې حروف دي: همزه، لام، فا په دې درو سره حروفو کي یو هم حرف مد نه دئ، نو د دې وجهي د مد د بحث څخه خارج دئ ځکه د مد محل موجود نه دئ.

[۴] داسي حروف ټوله اووه دي: نون، قاف، صاد، سین، لام، کاف، میم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي د هغو په اړه هم دلته هيڅ قاعده نه ستهٔ[۱] او کوم حروف چي درې (۳) حرفه وي پر هغو باندي مد کبرېي هغه ته مد لازم وايي، د هغه اندازه هم درې (۳) الفه ده[۲] او داسي مد ته مد حرفي وايي. او د دې درې حرفيزه مقطعاتو پر آخر حرف باندي چي د ويلو په وخت کي شد راسي هغه ته مد حرفي مثقل وايي. [۳] لکه په الٓمٓ کي چي هر کله لام د ميم سره ووايو نو د هغه په آخر کي شد پيدا کېږي[۴] او په کومو حروفو کي چي شد نه سته هغو ته مد حرفي مخفف وايي. لکه په الٓمٓ کي د ميم په آخر کي شد نه سته. [۵]

(۱) يادونه:

په درې (۳) حرفيزه مقطعاتو کي چي مد بنوول سوی دئ په هغو اکثرو کي د مابين حرف مده دئ چي د هغه حرف مده وروسته په بعضي ځايو کي

---

[۱] داسي حروف ټوله پنځه دي: حا، ياء، طا، ها، را. په دې پنځو حروفو کي مد اصلي سته ځکه چي محل مد الف دئ او هغه سته ليکن د دې وروسته د مد سبب (همزه يا سکون يا تشديد) يو هم نه سته ځکه نو مد فرعي هم نه کېږي.

[۲] دلته د جمهورو د قول موافق د پنځو الفو اندازه په ياد کړئ.

[۳] لنډ تعريف داسي په ياد کړئ: د حرف مد وروسته حرف که چيري مشدد وي او دا حرف مد د حروف مقطعاتو څخه وي نو دې ته مد لازمي حرفي مثقل وايي.

[۴] د ميم ساکن په قاعدو کي، تاسو ته تېر سول چي که چيري د ميم ساکن وروسته ميم وي نو هلته ادغام کېږي او د ادغام په سبب ميم مشدد کېږي. د همدې قاعدې مطابق د لام په ميم کي او د ميم په اول ميم کي ادغام وسو او تشديد راغلي. همداسي طسٓمٓ چي په اصل کي طا سين دئ، د يرملون په قاعده سره د نون ادغام په ميم کي وسو، د ادغام په سبب تشديد راغلي او همدا ډول په سين کي هم مد لازمي حرفي مثقل پيدا سو.

[۵] همدا ډول په الٓرٰ کي مد لازمي حرفي مخفف سته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساکن حرف وي. لکه په میم کي یاء مده ده او د هغې څخه وروسته میم ساکن دئ او په بعضي نورو ځایو کي بیا د حرف مده وروسته مشدد وي، پر داسي مده باندي همېشه په داسي ځایو کي مد کېږي، نو په داسي ځایو کي خو مد کول د عامي قاعدې موافق دئ.

البته په کومو حروف مقطعاتو کي چي مابین حرف مده نه وي، لکه په کٓهٰیٰعٓصٓ کي چي عین دئ[1] دلته مد کول د عامي قاعدې موافق نه دئ، نو له همدې سببه که چیري مد و نه کړل سي نو بیا هم صحیح دئ، لیکن بهتره خبره دا ده چي مد وکړل سي[2] او دې مد ته مد لازم لین وایي.

(۲) یادونه:

کوم حروف مقطعات چي په آخر کي دي پر دوی باندي مد هغه وخت کېږي چي هر کله پر دوی باندي وقف وکړل سي. او که چیري د وروسته حرف سره یو ځای کړل سي نو بیا مد کول او نه کول دواړه جائز دي. لکه د سورة آل عمران په شروع کي چي الٓمٓ دئ، که چیري د "الله" د لفظ سره چي تر ده وروسته دي یو ځای کړل سي نو په مد کولو او نه کولو کي اختیار دئ.[3]

---

[1] د مد لازم لین مثال په ټول قرآن کي یوازي حرف عین دئ کوم چي دوه ځایه د سورة مریم او سورة شوری په مقطعاتو کي راغلی دئ.

[2] طول افضل دئ؛ د ابن مجاهد رحمه الله او اکثرو اکابرو علماوو همدا مذهب دئ. توسط هم جائز دئ بلکي ابن غلبون او مکي (رحمهما الله) او یو جماعت دا خوښوي. او قصر هم جائز دئ. (نهایة القول المفید، ص: ۱۳۰)

[3] طول او قصر یوازي دوې وجهي جائز دي، توسط نهایت ضعیف دئ. (نهایة القول المفید، ص: ۱۳۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه قاعده:

که چیري د حرف مده وروسته حرف ساکن وي چي د هغه سکون اصلي نه وي یعني پر هغه باندي د وقف له سببه سکون راغلی وي (او دا سکون مقابل دئ د هغه سکون کوم چي د دریيمي قاعدې په اول کي تېر سوی دئ)، نو پر داسی ساکن باندی مد کول جائز دئ او نه کول هم صحیح دئ خو مد کول یې ښه دئ. لکه په اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعَالَمِيۡنَ باندي او دې ته مد وقفي او مد عارض هم وایي او دا مد د درو (۳) الفو برابر دئ[1] او دې ته طول وایي.

دا هم جائز ده چي د دوو (۲) الفو برابر مد وکړل سي او دې ته توسط وایي.

دا هم جائز ده چي بالکل مد و نه کړل سي یعني د یوه الف برابر وویل سي. که چیري تر دې کم سي نو حرف به پاته نه سي (راتلونکې دریيمه یادونه وګورئ!) او دې اندازې ته قصر وایي په دې کي افضل طول دئ، بیا توسط، بیا قصر دئ.

دا هم په یاد ولرئ چي د دې درو (۳) طریقو څخه چي کومه طریقه اختیاره کړي د تلاوت تر ختمېدو پوري د هغې طریقې موافق روان سئ، داسي مه کوئ چي یو ځای طول، بل ځای قصر ځکه چي دا بې خونده یا بد معلومېږي او دا هم د مد جائزیو قسم دئ.

---

[1] یعني طول د شپږو (٦) حرکتو په اندازه، توسط د څلور حرکتو په اندازه او قصر د دوو حرکتو په اندازه. په یاد ولرئ چي په مد متصل او مد منفصل کي توسط کېږي او د مد لازم په څلورو اقسامو کي یوازي طول کېږي او په مد عارضي وقفي او مد لین عارض کي طول، توسطا و قصر درې سره جائز دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کوم ځای کې چې په خپله پر مده باندې وقف وي هلته دا مد نه کېږي. لکه بعضې خلک پر غَفُوْرًا او شَكُوْرًا باندې وقف وکړي نو مد کوي[1] چې دا بالکل غلط دئ.

(۱) یادونه:

مد عارض لکه څه ډول چې پر مده باندې جائز دئ همدا ډول په لین باندې جائز دئ یعنې واؤ ساکن چې د هغه مخکې زور وي او یاء ساکنه چې د هغې مخکې زور وي. (پنځمه روښنایي، دیارلسم صفت بیا وګورئ!) لکه: وَالصَّيْفِ یا پر مِنْ خَوْفٍ باندې چې وقف وکړل سي او څه ډول چې طول جائز دئ دا ډول توسط او قصر هم جائز دي، لیکن په دې کې افضل قصر دئ، بیا توسط، بیا طول دئ او دې مد ته مد عارض لین وایي.

(۲) یادونه:

د حرف لین متعلق یوه قاعده د یوولسمي روښنایي په پنځمه قاعده، لومړۍ یادونه کې هم تېره سوې ده و یې ګورئ! څکه چې په هغو حروف مقطعه وو کې چې عین دئ د هغه یاء حرف لین دئ.

(۳) یادونه:

تر دې ځایه پورې چې څومره اقسام د مد ذکر سوي دي دې ټولو ته مد فرعي ویل کېږي،[2] څکه چې د اصل څخه زائد دئ او په مد اصلي دئ چې و

---

[1] یعنې الف د خپل اصلي مقدار څخه ډېر کشوي کوم چې صحیح نه دئ. همدا ډول په یاد ولرئ چې پر داسې ځای باندې اکثره خلک د الف وروسته همزه یا ها زیاته وي کوم چې غلط دئ.

[2] د حروف مده بیان څنګه چې په سر کې راغلی دئ مصنف رحمه الله هغه وروسته بیان کړه، اصلاً هغه مخکې بیانول پکار وو. د مد اصلي یا مد ذاتي یا مد طبعي تعریف داسې=

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ته ذاتي، او طبعي هم ويل کېږي. يعني د الف، واؤ او ياء دومره اندازه چي که چيري د هغه اندازه څخه کم وويل سي نو هغه حرف به پاته نه سي، بلکي زور، يا زير يا پېښ به پاته سي او د دې له پاره يوه خاصه قاعده نه سته.

اوومه قاعده:

دا قاعده په حروف مده کي يوازي د الف متعلق ده؛ هغه دا چي الف په خپله باريک ويل کېږي ليکن که چيري د الف مخکي که يو حرف ډک وي يا د حروف مستعليه وو څخه يو حرف وي چي د هغو بيان د پنځمي روښنايي په پنځم صفت کي تېر سوی دئ، يا حرف را وي چي د فتحې په حالت کي ډکه ويل کېږي، يا ډک لام وي. لکه چي د "الله" د لفظ لام دئ چي د دې لام مخکي زور يا پېښ وي نو په دې صورت کي به الف هم ډک ويل کېږي.

پوهېدل پکار دي چي د دې حروفو په ډکوالي کي هم فرق سته،[1] نو همدغه ډول فرق به د الف په ډکوالي کي وي کوم چي د دې حروفو وروسته

=وکړئ: چي د حرف مد وروسته همزه يا سکون يا تشديد نه وي د همدې نه موجوديت په خاطر دئ، د خپل اصلي مقدار څخه نه زياتېږي يعني د خپلي اصلي مقدار مطابق به يې وايي. او مد فرعي دا دئ: چي د حرف مد وروسته د يو سبب (همزه، سکون او تشديد) په خاطر هغه د خپل اصلي مقدار څخه زيات کشېږي چي د هغه نهه (۹) اقسام تېر سول.

[1] حروف مُفخمه ټول لس حروف دي؛ اووه حروف مستعليه دي د کومو تفخيم چي اصلي دي. درې نور لام جلاله، را او الف د کومو تفخيم چي عارضي دي چي کله وي او که نه وي، لکه څنګه چي د درو سره قاعدې پر خپل خپل ځای بشاندي تيري سوي دي. حضرت مصنف رحمه الله چي د حروفو د ډکوالي کوم فرق بيان کړی دئ هغه په حروف مفخمه کي د "مراتب" په لفظ سره تعبير کېږي. بله مسئله چي دلته نه ده بيان سوې هغه د "تفخيم مراتب" دي د دې تشريح دا ده: چي د حروفو د تفخيم ظهور هغه وخت ډېر وي چي کله حرف مفخم مفتوح وي او د هغه وروسته الف وي. لکه: طَالَ. يا حرف مفخم مفتوح وي خود هغه وروسته =

(c) ketabton.com: The Digital Library

راسي، نو تر ټولو زيات ډک خو د "الله" د لفظ لام دئ، د هغه څخه وروسته طا ده، د هغه وروسته قاف دئ، د هغه وروسته غين او خا ده، د هغه وروسته را ده. [۱] (حقيقة التجويد)

=الف نه وي. لکه: ضَلَالٍ. يا حرف مفخم مضموم وي. لکه: قُرِئَ. يا حرف مفخم مکسور وي. لکه: ظِلِّ. او ساکن مفخم د ماقبل د حرکت تابع دئ.

[۱] وَفِيهَا فَإِذَا وَقَعَ بَعْدَهَا (اَىِ الْحُرُوْفُ الْمُفَخَّمَةِ) اَلِفٌ فُخِّمَ الْاَلِفُ. لِاَنَّهُ تَابِعٌ لِمَا قَبْلَهُ بِخِلَافِ اُخْتَيْهَا فَاِنَّهُ اِذَا وَقَعَ بَعْدَهَا وَاوٌ اَوْ يَاءٌ فَلَا يُؤَثِّرُ تَفْخِيْمُهَا فِيْهِمَا الخ. منه رح يعني که چيري تر حروف مفخمه وروسته الف راسي نو الف ډک ويل کيږي، په خلاف د واؤ او ياء ځکه د حروف مفخمه وروسته که دا دوه حروف راسي نو د حروف مفخمه تفخيم په دوی دوو کي اثر نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوولسمه روښنايي

(د همزه په قاعدو کي)

د همزه بعضي قاعدې د عربي کتابو د ويلو څخه ماسېوا په ذهن کي نه راځي. د دې له پاره دلته يوازي دوې (۲) قاعدې ذکر کوو ځکه چي د قرآن کريم د ټولو تلاوت کوونکو اړتيا ورته سته.

لومړۍ قاعده:

د څلورويشتمي (۲۴) سپارې په پای کي په يوه آيت کي داسي راغلي دي: ءَاَعۡجَمِیٌّ. نو د دغه حرف دا دوهمه همزه لږ په نرمي سره وايا ست[1] او دې ته تسهيل وايي.[2]

---

[1] يعني د الف او همزه په مابين کي يې ادا کړئ چي نه په ډېر شدت او سختي سره وي، چي هغه ته تحقيق وايي او نه د الف په ډول په نرمي سره ادا سي.

[2] دا تسهيل واجب دئ او شپږ نوري کلمې "آلۡئٰنَ" دوه ځايه په سورة يونس کي، "آللّٰهُ" يو ځای په سورة يونس کي او بل ځای په سورة النمل کي. او "ءَآلذَّکَرَيۡنِ" دوه ځايه په سورة الانعام کي، د دوهم همزه پر ځای الف په تسهيل سره بې له د مد د ادا کولو هم جائز دئ. په دې شپږو (٦) کلمو کي تسهيل جائز دي، پاته په ټول قرآن کي هر ځای همزه په تحقيق سره ويل ضروري ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه قاعده:

د سورة الحجرات په دوهمه ركوع كي داسي راغلي دي: بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوْقُ. نو دا داسي ووایاست چي د بِئْسَ پر سین باندي زور ووایاست او دغه بِئْسَ د وروسته حرف سره مه جنګوئ. (یو ځای یې مه وایاست) بیا لام چي د بِئْسَ د سین وروسته دئ هغه ته زیر ورکړئ او د آخرني سین سره یې وجنګوئ. (یو ځای یې ووایاست) بیا میم د وروسته لام سره یو ځای کړئ. خلاصه دا ده چي د اَلِاسْمُ مخکي او وروسته چي کومي دوې (۲) همزې د الف په شکل لیکل سوي دي هغه هیڅکله مه وایاست.

www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسمه روښنایي

(د وقف کولو[1] یعني پر یوې کلمې باندي د درېدلو په قاعدو کي)

[1] وقف په لغت کي اَلْحَبْسُ، وَالْکَفُّ، وَالْمَنْعُ ته وایي یعني بندول، درول، درېدل او د یوې کلمې آخر د بلي کلمې د اول سره د یو ځای کولو څخه منع کول. لکه عرب چي وایي: وَقَفْتُ الدَّابَّةَ وَاَوْقَفْتُهَا اِذَا حَبَسْتَهَا عَنِ الْمَشْيِ. یعني ما خپله دابه (چارپایه) د تګ څخه بنده کړه او مي وتړل. او د قرآوو په اصطلاح کي د وقف جامع تعریف دا دئ: قَطْعُ الصَّوْتِ مَعَ قَطْعِ النَّفَسِ (اَوْ قَطْعُ الصَّوْتِ زَمَنًا فِیْهِ عَادَةً) فِیْ آخِرِ الْکَلِمَةِ الْمَقْطُوْعَةِ عَمَّا بَعْدَهَا رَسْمًا بِنِیَّةِ اِجْرَاءِ التِّلَاوَةِ مَعَ اِثْبَاتِ کَیْفِیَّةِ الْوَقْفِ مِنْ اِسْکَانِ الْمُتَحَرِّکِ وَ اِبْدَالِ التَّاءِ الْمَرْبُوْطَةِ هَاءً وَ النَّصْبِ اَلِفًا وَ غَیْرِ ذٰلِکَ. (ژباړه): کومه کلمه چي د کتابت او رسم خط له مخي د وروستي کلمې څخه جلا وي، د دې کلمې پر آخري حرف باندي د تلاوت د جاري ساتلو په نیت (یعني د تلاوت د ختم کولو او بندولو څخه ماسېوا) آواز او ساه دواړه بندول (یا یوازي آواز دومره بندول په کوم کي چي عادتاً او معمولاً ساه اخیستل کېږي د کوم اندازه چي تقریباً د یو الف برابره ده) او همدا ډول پر آخري حرف باندي د وقف قاعده هم جاري کول یعني د متحرک ساکن کول، ګردی تا (ة) په ها بدلول، د دوو زورو تنوین په الف سره بدلول او داسي نور.

اوله خبره دا ده چي وقف د کلمې پر آخر باندي وي د کلمې په مابین کي وقف کول صحیح نه دئ. د مثال په ډول د قَالُوْا پر لفظ باندي وقف کول صحیح دئ خو پر قاف باندي وقف کول صحیح نه دئ. دوهم خبره دا ده چي په قرآن کي په بعضي ځایو کي ځیني لفظونه یو ځای لیکلي وي که څه هم د عربي ژبي په اعتبار سره جلا جلا الفاظ دئ لیکن د یو ځای د لیکل کېدو په وجه د یو لفظ په حکم کي دئ. د مثال په ډول اَیْنَمَا که څه هم د عربي په اعتبار سره دوه لفظه دي یو اَیْنَ او بل مَا دئ، خو د یو ځای د لیکل کېدو په سبب سره د اَیْنَمَا پر الف=

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم تجوید اصلي مقصد د مخارجو او صفاتو بحث دئ چي د خدای ﷻ په فضل سره د ضرورت په اندازه ولیکل سول او پاته دري (۳) علوم یعني علم اوقاف،[1] علم قرآئت،[2] علم رسم خط (عثماني)[3] د علم تجوید د تکمیل له پاره دي، لیکن د علم اوقاف یو بحث[4] د وقف کولو قاعدې دي.

=باندي خو وقف صحیح دئ لیکن د اَیْنَ پر نون باندي وقف صحیح نه دئ داسي کلمو ته موصول وایي.

[1] علم اوقاف پر دوو برخو وېشل کېږي یو دا چي وقف په اعتبار د معنا سره پر کوم ځای وکړل سي؟ د دې جواب په اوله قاعده کي را روان دئ. دوهم دا چي وقف څنګه وکړو؟ د دې جواب په راتلونکو دوهمه، دریمه او څلورمه قاعدو کي را روان دئ.

[2] د علم تجوید او علم قرآئت دواړو موضوع خو الفاظ قرآني دي، لیکن فرق دا دئ چي په تجوید کي د حروفو د مخارجو او صفاتو او د هغو د متفق علیها څخه بحث کېږي. او په علم قرآئت کي د احوال مختلف فیها څخه بحث کېږي. د مثال په ډول: حذف او اثبات، تحریک او تسکین، مد او قصر، فتح او اماله، تحقیق او تخفیف او داسي نور. (شرح سبعه قرآءات. ص: ۱۱۰)

[3] یعني د حضرت عثمان غني رضی الله عنه په زمانه کي چي د قرآن کریم د تحریر او الفاظو چي کوم شکل اختیار کړل سو او حضرت عثمان غني رضی الله عنه د قرآن د لیکلو بندوبست وکړي او ځای پر ځای یې ولېږل او پر دغه تحریر باندي د ټولو صحابه وو رضی الله عنهم اجماع وسوه. د دغه تحریر علم او د هغه قواعد او ضوابطو ته علم رسم خط وایي. قرآن کریم د دغه خاص رسم خط خلاف لیکل جائز نه دئ، د امت د ټولو علماوو پر دې باندي اجماع ده او دا یو وسیع او پراخه فن دئ کوم ته چي رسم خط وایي.

[4] وَالْبَحْثُ الْاٰخِرُ اَقْسَامُ الْوَقْفِ مِنَ الْحُسْنِ وَالْقَبِیْحِ وَالتَّامِ وَغَیْرِهٖ. (جهد المقل) لَمْ اَذْکُرْهُ کَالْبَاقِیْنِ لِاَنَّهَا لَا تَتَعَلَّقُ بِالتَّجْوِیْدِ. یعني بل بحث چي د وقف اقسام دئ لکه وقف حسن، وقف قبیح او وقف تام او داسي نور، ما دلته نه دي ذکر کړي لکه څنګه چي نورو ذکر کړي دي، ځکه چي دا په تجوید پوري اړه نه لري. منه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ قاعده:

کوم سړی چي د قرآن کریم په معنا نه پوهېږي هغه ته پکار ده چي پر هغه ځایو باندي وقف وکړي چي په قرآن کریم کي د وقف علامه وي، بې له ضرورته دي په مابین کي نه دريږي. [۱] خو که چیري یې په مابین کي ساه ختمه سي نو مجبوري ده، که چیري د مجبوري څخه داسي وسي نو پر کومه کلمه چي دریدلي وي د هغې کلمې څخه یا د هغه څخه مخکي دي شروع کړئ[۲] او د وروسته کلمې سره دي یو ځای کړئ.

په دې ځان پوهول چي د دې کلمې څخه یې ووایم او که د مخکي کلمې څه یې ووایم بې له دې چي د قرآن کریم په معنا پوهېږي مشکله ده، تر څو چي د معنا د پوهېدلو وړتیا و نه لري د شبهې په ځای کي دي د یوه عالم څخه پوښتنه وکړئ. او په داسي مجبوري وقف کي یو دا الحاظ کوئ چي د کلمې په مابین کي وقف مه کوئ بلکي د کلمې پر آخر باندي وقف کوئ.

دا هم وپېژنئ چي پر حرکت باندي د وقف کول غلط دئ لکه څنګه چي اکثره خلک یې کوي. د مثال په ډول د یوه سړي ساه د سورة البقرې په شروع کي د بِمَآ اُنْزِلَ اِلَیْکَ پر کاف باندي ختمه سي، نو په دې وخت کي کاف باید

---

[۱] یعني د دغو نښانو په مابین کي دي نه دريږي او د دې نښانو مطلب دا دئ چي یا خو دي پر ګول آیت (۝) باندي ودریږي چي و دې ته وقف منزل هم وایي. د آیت په مابین کي چي کوم "م"، "ط"، "ج"، "ز"وي دا ټول د وقف نښانونه دي او د دې نښانو څخه ماسېوا که چیري ودریږي نو د وروسته څخه دي بېرته را وګرځوي.

[۲] د کوم ځایه څخه چي جمله پوره کېږي یا بله جمله شروع کېږي د هغه ځای څخه دي بېرته را وګرځوي، ځکه نو د قاري له پاره لږ تر لږه ابتدایي عربي او د قرآن کریم د ترجمې زده کړه ډېره ضروري ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساکن کړئ، په زور وقف مه کوئ. همدا ډول بې له ساه اخیستو وقف نه کېږي لکه بعضي خلک د آیت پر ختمېدو باندي ساکن حرف ووایي، خو بې له نوي ساه اخیستو دوهم آیت شروع کړي دا هم د قاعدې خلاف دئ.

دا هم هم په یاد ولرئ چي د داسي مجبوري په وخت کي چي پر یوه کلمه باندي وقف وکړي، نو هغه کلمه چي څه ډول لیکل سوې ده د هغې موافق وقف وکړئ که څه هم هغه بل ډول ویل کېږي، د ویلو موافق وقف مه کوئ. د مثال په ډول د اَنَا په لفظ کي چي کوم الف د نون وروسته راغلی دئ هغه د وصل په حالت کي نه ویل کېږي، خو که چیري پر دغه کلمه باندي وقف وکړو نو دغه الف به هم وایو. هر کله چي دغه کلمه بېرته راګرځوو نو په دې وخت کي څنګه چي یې د مابعد یعني د وروسته کلمې سره یې یو ځای وایو د دې وجهي به الف نه وایو. په دې خبرو ځانونه ښه پوه کړئ او په یاد یې کړئ ځکه چي په دې کي لوی لوی حافظان تېروتني کوي.

یادونه:

د ذکر سوي قاعدې په آخر کي چي لیکل سوي دي "چي هغه کلمه چي څه ډول لیکل سوې ده د هغې موافق دي وقف وکړئ"[1] د دې قاعدې څخه دا الفاظ مستثنٰی دي:

---

[1] ځکه ویل سوي دي چي وقف د رسم الخط تابع دئ. د مثال په ډول ګردې یا ګول تا (ة) چي په صورت کي د ها وي دا په وقف کي په ها سره بدلېږي. د دوو زورو تنوین په صورت د الف لیکل سوی وي له دې سببه دا په وقف کي په الف سره بدلېږي ماسېوا د زیر او پېښ د تنوین څخه چي هغه د هیڅ حرف په شکل نه دي لیکل سوی، نو ځکه په وقف کي د تنوین نون حذف کېږي. د "کَاَیِّنۡ" په لفظ کي نون ویل کېږي په داسي حال کي چي نون تنوین دئ ځکه چي لیکل سوی دئ. دا لفظ په اصل کي "کَاَیٍّ" دئ. بِهٖ، لَهٗ او په داسي نورو لفظو کي=

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَوۡيَعۡفُوَا د سورت البقرې په يو دېرشمي (۳۱) ركوع كي، اَنۡ تَبُوۡءَا د سورة المائدې په پنځمي ركوع كي، لِتَتۡلُوَا د سورة الرعد په څلورمي ركوع كي، لَنۡ نَدۡعُوَا د سورة الكهف په دوهمه ركوع كي، لِيَرۡبُوَا د سورة الروم په څلورمي ركوع كي، لِيَبۡلُوَا د سورة محمد په اولي ركوع كي، نَبۡلُوَا د سورة محمد په څلورمي ركوع كي، ثَمُوۡدَا څلور ځايه؛ په سورة هود، سورة الفرقان، سورة العنكبوت او سورة النجم كي او بل دوهم قَوَارِيۡرَا د سورة الدهر په لومړۍ ركوع كي. (قَوَارِيۡرَا دوه ځايه دئ) په دې ټولو الفاظو كي الف په هيڅ حالت كي نه ويل كېږي نه د وصل په حالت كي او نه د وقف په حالت كي.

د "لٰكِنَّا" لفظ خاص په سورة الكهف كي، الظُّنُوۡنَا. الرَّسُوۡلَا. السَّبِيۡلَا دا درې سره په سورة الاحزاب كي، سَلَاسِلَا او اول قَوَارِيۡرَا دا دواړه په سورة الدهر كي او د "اَنَا" لفظ چي هر ځاى په قرآن كي راسي. په دې ټولو الفاظو كي الف د وصل په حالت كي نه ويل كېږي او د وقف په حالت كي الف ويل كېږي خو يوازي د "سَلَاسِلَا" لفظ د وقف په حالت كي بې له الف ويلو هم مروي دئ يعني سَلَاسِلۡ.

=وقف د ها په ساكنولو سره كېږي او د هغه ولاړ زور يا چپه پېښ څخه پيدا كېدونكى حرف مد په وقف كي نه ويل كېږي، ځكه چي دا حروف ليكلي نه دي. غرض دا چي دا اصول دي چي وقف د رسم الخط تابع دئ او د دې ډېر لوي اصول او قواعد دي چي د دې تفصيل په لويو كتابوكي دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه قاعده:

پر کومه کلمه چي وقف سوی وي که چیري هغه کلمه ساکنه وي نو په هغه کي د څه ویلو ضرورت نه سته،[۱] خو که چیري هغه کلمه متحرکه وي نو پر هغه باندي د وقف کولو دري (۳) طریقه دي:

یوه طریقه خو دا ده:

چي ټوله په پوهیږي چي هغه کلمه ساکنه کړل سي.[۲]

دوهمه طریقه دا ده:

چي پر هغه کلمه باندي چي کوم حرکت دئ د هغه حرکت ډېره لږ حصه ښکاره کړل سي او دې ته روم ویل کیږي، د روم اندازه د حرکت دریمه برخه ده. روم په زور کي نه جاري کیږي یوازي په پیښ او زیر کي جاري کیږي. لکه د بِسۡمِ اللّٰهِ د ختمېدو په وخت کي پر آخري میم باندي لږ زیر ویل چي یوازي نژدې کسان یې واوري. یا د نَسۡتَعِيۡنُ پر نون باندي لږ پېښ ووایي[۳] او د رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ پر نون باندي څنګه چي زور دئ نو دلته به داسي نه وي.

---

[۱] یعني دا ساکن به په وقف کي هم ساکن ویل کیږي، البته د وقف کولو اثر به دا وي چي ساه به ا خیستل کیږي. مثلاً: فَارۡغَبۡ. وَانۡحَرۡ. فَحَدِّثۡ. مِنۡهُمۡ. لَهُمۡ او داسي نور.

[۲] په وقف کي اصل او عامه طریقه همدا ده لکه څنګه چي ابتدا په ساکن سره نه کیږي همدا ډول وقف پر حرکت باندي نه کیږي. مخکي ذکر سول چي پر حرکت باندي وقف صحیح نه دئ. د وقف بالسکون په هکله د بعضي علماوو رایه دا ده چي دا واجب شرعي دئ چي پر فعل باندي ثواب او پر ترک باندي عذاب وي. بعضي علماوو فرمایلي دي چي دا یو فني او اصطلاحي خبره ده، د قاري له پاره د دې پرېښوول او پر کامل حرکت باندي وقف کول ډېر قبیح او لایق د تعزیر دئ. (نهایة القول المفید، ص: ۲۰۵)

[۳] د لږ زیر او لږ پېښ مطلب دا دئ چي د حرکت په ادا کي آواز کښته کړل سي. د صحیح ادا کولو طریقه د یوه مشاق استاد څخه په اورېدلو سره زده کولای سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريمه طريقه دا ده:

چي هغه حركت ته اشاره يوازي په شونډانو سره وسي. يعني حركت به كرسره نه وايو،[۱] بلكي د هغه حركت د ښكاره ويلو په وخت كي چي شونډان څه ډول جوړيږي هغه ډول دي شونډان جوړ سي او هغه حرف دي بالكل ساكن وويل سي، دې ته اشمام وايي او دا نژدې كسان هم نه سي اوريدلاى. ځكه چي په دې كي حركت په ژبه سره نه دي ادا سوى، خو ستركو والا (بينا) چي د تلاوت كوونكى شونډانو ته وګوري، نو پوهيږي چي ده اشمام وكړي او اشمام يوازي په پيښ كي كيږي په زور او زير كي نه كيږي. د مثال په ډول د نَسۡتَعِيۡنُ پر نون باندي پيښ دئ دا پيښ خو ګرسره مه واياست، نون ګرسره ساكن وواياست خو شونډان د نون د ادا كولو په وخت كي داسي جوړ كړئ لكه د پيښ د ويلو په وخت كي چي سره را ټوليږي يعني د شونډانو څخه د مشوكي شكل جوړ كړئ.

دريمه قاعده:

د كومي كلمې په آخر كي چي تنوين وي هلته هم روم جائز دئ، خو د حركت د ښكاره كولو په وخت كي دي د تنوين يوه برخه نه ښكاره كوي.[۲]
(تعليم الوقف. حضرت قاري عبدالله صاحب مكي رحمه الله)

---

[۱] يعني موقوف عليه حرف (د كلمې هغه آخري حرف پر كوم چي وقف كيږي) ساكن وويل سي او د هغه څخه وروسته ژر په انضمام شفتين سره د هغې ضمې و طرف ته اشاره وسي.

[۲] يعني په كښته آواز سره به يو پيښ يا يو زير ويل كيږي. د مثال په ډول: اَحَدٌ، بَصِيۡرٌ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورمه قاعده:

هغه تا چي د ها (ة) په شكل ګردی ليكل كېږي[۱] خو پر دې باندي تكي هم وي كه چيري پر داسي تا باندي وقف وسي هلته د دوو خبرو خيال كوئ؛ يو خو دا چي دا تا د ها په ډول وايا ست او دوهم دا چي هلته روم او اشمام مه كوئ.

پنځمه قاعده:

روم او اشمام پر عارضي حركت باندي نه كېږي. لكه پر وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ باندي چي يو سړی د وَلَقَدْ پر دال باندي وقف وكړي،[۲] نو دال ساكن ويل پكار دئ د دې پر زير باندي روم مه كوئ ځكه چي دا حركت عارضي دئ. (تعليم الوقف)

په دې باندي هم عربي پوه پوهېږي چي دا حركت اصلي دئ او دا حركت عارضي. كه چيري تاسي ته په يو ځای كي شک او شبه پيدا سي د يوه عالم څخه پوښتنه وكړئ.

---

[۱] ګول يا ګردی تا چي د ها په شكل (ة) ليكل كېږي هغه ته تاء مدوره وايي او كومه تا چي اوږده وي هغې ته تاء مجروره يا طويله وايي. د تاء مدوره مثالونه لكه: اَلْجَنَّةُ، اَلْمَلَائِكَةُ، اَلْقِبْلَةُ، اَلْبَرِيَّةُ او داسي نور. د تاء طويله مثالونه لكه: وَاذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللهِ، اِلٰى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللهِ، اِمْرَاَتُ الْعَزِيْزِ او داسي نور. تاء طويله په وقف كي تا ويل كېږي او روم او اشمام هم پر كېدای سي او تا مدوره په وقف كي په هاء ساكنه سره بدلېږي.

[۲] همدا ډول د "وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ" پر ميم باندي روم يا اشمام نه سي كېدای، ځكه په اصل كي ميم ساكن دئ او ضمه عارضي ده يوازي وقف بالاسكان كېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه قاعده:

پر کومه کلمه باندي چي وقف وسي که چیري د هغې کلمې پر آخر حرف باندي تشدید (شد) وي، نو په روم او اشمام کي به تشدید[۱] پر خپل حال باندي پاته وي. (تعلیم الوقف)

اوومه قاعده:

پر کومه کلمه چي وقف وسي که چیري د هغې کلمې پر آخر باندي د دوو (۲) زورو تنوین وي، نو د وقف په حالت کي به هغه تنوین په الف سره بدلیږي. [۲] د مثال په ډول یو څوک پر فَاِنۡ كُنَّ نِسَآءً باندي وقف وکړي نو داسي به یې وایي: نِسَآءَا.

اتمه قاعده:

د کوم مد وقفي بیان چي د یوولسمي روښنایي په شپږمه قاعده کي ذکر سوی دئ، که چیري په روم سره وقف وسي نو په دې وخت کي مد نه کیږي. د

---

[۱] هغه مشدد حرف چي په هغه کي غنه نه کیږي (ماسیوا د نون او میم څخه) د هغه د تشدید د ادا کولو په وخت کي سرعت وي. لکه: وَتَبَّ، بِالۡحَقِّ، اَلۡمَفَرُّ، فَطَلٌّ، صَوَآفَّ او داسي نور. پر دې موقوف علیه مشدد باندي د وقف په حالت کي دومره وخت تېرول پکار دئ لکه د وصل په حالت کي او په کوم مشدد کي چي غنه وي نو د غنې په سبب سره په هغه کي یو څه تراخي او ځنډ پکار دئ. لکه: مِنۡ بَعۡدِ الۡغَمِّ. وَلَا جَآنٌّ او داسي نور. همدا ډول واؤ مشدد او یاء مشدده چي موقوف علیه وي نو په وقف کي دا خیال ساتل پکار دئ چي مشدد ادا سي او مده نه سي. لکه: عَدُوٌّ، مِنۡ نَّبِيٍّ. (نهایة القول المفید)

[۲] د دوو زورو په تنوین کي هر ځای همدا قاعده ده. لکه: اَفۡوَاجًا، عَلِيۡمًا، جُزۡءًا، سَوَآءً او داسي نور. خو د دغه قاعدې څخه تاء مدوره یعني ګول تا مستثنیٰ ده، تاء مدوره په هر صورت کي په هاء ساکنه سره بدلیږي. لکه: حَسَنَةً، رَحۡمَةً، مَوۡعِظَةً او داسي نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثال په ډول الرَّحِيۡمِ یا نَسۡتَعِيۡنُ کي که چیري د پیښ یا زیر لږ څه حصه ښکاره کړل سي نو بیا مد مه کوئ. [۱] (تعلیم الوقف)

څوارلسمه روښنايي

(د مختلفو ضروري فایدو په بیان کي)

که څه هم د دې ځیني فایدې پورته هم ذکر سوی خو څنګه چي د نورو مضمونو په ضمن کي بیان سوی دي شاید فکر به مو نه وي ورته سوی، د دې له پاره مي هغه بیا ولیکلې او ډېري نوي فایدې هم پکښي سته.

لومړۍ فایده:

د سورة الکهف په پنځمه رکوع کي "لٰكِنَّاۡ هُوَ اللّٰهُ" یعني په لٰكِنَّاۡ کي الف لیکلی دئ خو نه ویل کېږي. خو که چیري څوک پر دې باندي وقف وکړي نو په دې وخت کي به دا الف ویل کېږي.

دوهمه فایده:

د سورة الدهر په اول کي "سَلَاسِلَاۡ" یعني د دوهم لام وروسته هم الف لیکلی دئ خو دا هم نه ویل کېږي، خو د وقف په حالت کي الف ویل او نه ویل دواړه

---

[۱] یعني د مد عارضي وقفي د اصولو سره سم په دې کي طول یا توسط کول صحیح نه دئ، بلکي د وصل په ډول به یوازي قصر کوو، ځکه چي د مد سبب سکون وي او د روم په سبب سره هغه پاته نه سو نو مد به هم نه کېږي. خلاصه دا سوه چي روم په حرکت کي داخل دئ او اشمام په سکون کي داخل دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحیح دي او د اول لام وروسته چي کوم الف لیکلی دئ[۱] هغه په هر حال کي ویل کېږي.[۲]

دریمه فایده:

په همدغه سورة الدهر کي مابین ته نژدي قَوَارِيْرَا. قَوَارِيْرَا دوه ځلي راغلی دئ او د دواړو په آخر کي الف لیکلی دئ، نو د دې قاعده دا ده چي په دوهم ځای کي الف په هیڅ حالت کي نه ویل کېږي که د وقف حالت وي او که نه وي.

او په اول ځای کي که چیري وقف وسي نو الف ویل کېږي او که چیري وقف نه وسي نو الف نه ویل کېږي، خو ډېر عادت دا دئ چي په اول ځای کي وقف کوي[۳] او په دوهم ځای کي وقف نه کوي. په دې صورت کي په اول ځای کي الف وایاست او په دوهم ځای کي الف مه وایاست.

څلورمه فایده:

په قرآن کي یو ځای اماله ده. یعني په سورة هود کي چي کوم "بِسْمِ اللهِ مَجْرِهَا" دئ. د دې بیان د اتمي روښنایي په څلورمه قاعده کي وګورئ!

پنځمه فایده:

په سورة حم السجدة کي یو ځای تسهیل دئ، هغه دا دئ: ءَاَعْجَمِيٌّ. د دې بیان د دوولسمي روښنایي په لومړۍ قاعده کي تېر سوی دئ و یې ګورئ!

---

[۱] د قرآن کریم په رسم الخط کي د اول لام وروسته الف لیکلی نه دئ، بلکي پر دې باندي ولاړ زور دئ، ګویا موصول لیکلی دئ داسي: سَلٰسِلَا.

[۲] ځکه چي دا د کلمې مابین دئ او د کلمې په مابین کي وقف کول صحیح نه دئ.

[۳] ځکه د وقف علامه یعني ګول د آیت علامه پر اول قَوَارِيْرَا (ۛ) باندي ده، نو وقف هم پر دې باندي کول مناسب دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه فايده:

په سورة الحجرات کي په بِئْسَ الاِسْمُ کي د اَلْاِسْمُ همزه نه ويل کېږي بلکي د دې لام به د دې سين سره يو ځای کړل سي. د دې بيان د دوولسمي روښنايي په دوهمه قاعده کي تېر سوی دئ.

اوومه فايده:

لَئِنْ بَسَطْتَّ، اَحَطْتُّ، مَافَرَّطْتُّمْ او مَافَرَّطْتُّ کي ادغام ناتمام (ناقص) کېږي. يعني طا او تا يو ځای کړئ او مشدد يې کړئ او داسي يې ووايا ست چي طا د خپل استعلاء او اطباق سره بې له قلقلې ډکه ادا سي او تا باريکه ادا سي.

په اَلَمْ نَخْلُقْکُّمْ کي ښه دا دئ[1] چي ادغام تام (پوره) وسي يعني قاف بالکل و نه ويل بلکي قاف دي په کاف سره بدل کړي او دواړه دي يو ځای کړي او مشدد دي وويل سي.[2]

اتمه فايده:

په نٓ وَالْقَلَمِ او يٰسٓ وَالْقُرْآنِ الْحَکِيْمِ کي د نون او سين وروسته چي کوم واؤ دئ د يرملون د قاعدې موافق چي د هغه ذکر د لسمي روښنايي په دريمه قاعده کي ذکر سوی دئ په دې واؤ کي ادغام کول پکار دئ، خو ادغام نه کېږي.[3]

---

[1] وَيَجُوْزُ النَّاقِصُ اَيْضًا وَهُوَ اَنْ يَبْقَىٰ بَعْضُ صِفَاتِ الْمُدْغَمِ. يعني ادغام ناقص هم روا دئ او ادغام ناقص دا دئ چي د مدغم بعضي صفات پاته سي. منه رح

[2] و دې ته ادغام تام ويل کېږي او ادغام ناقص په مثل د بَسَطْتَّ او نورو هم جائز دئ. يعني قاف بې له قلقلې کاف وويل سي او کاف باريک ادا سي.

[3] عِنْدَ حَفْصٍ رحمه الله. منه رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهمه فایده:

د سورة یوسف په دوهمه رکوع کي د لَا تَأۡمَنَّا لفظ دئ په دې کي پر نون باندي اشمام کوئ. (۱)

لسمه فایده:

په قرآن کریم کي به یو ځای ځای د سکتې لفظ لیکلی وویني؛ د دې مطلب دا دئ چي هلته لږ و دریږئ خو ساه مه کاږئ او د وقف پاته ټولي قاعدې په دې کي جاري کیږي. د مثال په ډول په سورة القیامة کي مَنۡ سکتة رَاقٍ کلمه ده، نو د یرملون د قاعدې سره سم د مَنۡ نون په را کي مدغم کول پکار دئ خو ادغام نه کیږي، ځکه هر کله چي سکته د وقف پر ځای وکړل سوه نو ګواکې هغه اتصال د نون او را په مابین کي نه سو پاته له دې وجهي ادغام نه کیږي.

---

(۱) اِخۡتِیَارُهٗ لِاَنَّهٗ سَهۡلٌ عَلَی الۡاَطۡفَالِ وَ یَجُوۡزُ الرَّوۡمُ اَیۡضًا لَا تَاۡمَنُنَا. وَ لَا یَجُوۡزُ الۡاِدۡغَامُ الۡمَحۡضُ. یعني د اشمام غوره کول ځکه چي دا پر ماشومانو باندي آسانه وي او روم هم جائز دئ او محضي ادغام روا نه دئ. منه رح

دلته یوه خبره یاد ساتل پکار ده هغه دا چي لَا تَأۡمَنَّا په اصل کي لَاتَأۡمَنُنَا وو لومړی نون مضموم او دوهم نون مفتوح دئ او لَا نافیه پر تَأۡمَنُنَا داخل دئ، نو په لَاتَأۡمَنَّا کي دوې (۲) وجهي روا دي؛ یو دا چي ادغام مع الاشمام وسي چي تر ادغام وروسته د نون د مشدد او د غنې د ادا کولو په وخت کي د لومړي نون د ادا کېدو په وخت کي شونډان را ټول سي او هغه اصل ته اشاره وسي، تر څو لیدونکی پوه سي چي دلته دوه نونان دي او پر اول نون باندي ضمه وه او دا د استاد څخه زده کولای سي. دوهمه وجه دا ده چي اظهار مع الروم وسي یعني د لومړي نون د ضمې درېیمه حصه ښکاره کړل سي په دې صورت کي بیا دوهم نون مشدد نه ویل کیږي. یعني یوازي ادغام او یوازي اظهار په لَاتَأۡمَنَّا کي غیر د ابوجعفر رحمه الله څخه د نورو امامانو په نزد په کوم کي چي حفص رحمه الله هم شامل دئ جائز نه دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا ډول په سورة الکهف کي د عِوَجًا ^سکتة^ قَيِّمًا کلمه ده که چيري پر عِوَجًا باندي وقف و نه سي او د وروسته لفظ سره يو ځای سي نو اخفاء نه کېږي، بلکي د دوو زورو تنوين به په الف سره بدل سي او سکته به وسي.

په ټول قرآن کريم کي د امام حفص رحمه الله پر روايت باندي ټولي څلور (۴) سکتې دي:

يوه په سورة القيامه کي، دوهمه په سورة الکهف کي چي ذکر سول، دريمه په سورة يس کي مِنْ ^سکتة^ مَرْقَدِنَا پر الف باندي چي کله د مابعد يعني د وروسته کلمې سره يو ځای وويل سي. او څلورمه په سورة المطففين کي د کَلَّا ^سکتة^ بَلْ پر ساکن لام باندي. بس دا څلور ځايه د دي څخه ماسېوا په سورة الفاتحه کي او نورو سورتو کي هيڅ ځای سکته نه سته.

يوولسمه فايده:

په قرآن کريم کي چي هر ځای پېښ راسي هغه به د معروف (معلوم) واؤ په ډول بُو ورکړئ او و يې واياست. او چيري چي زير راغلی وي هغه به د معروفي (معلومي) ياء په ډول بُو ورکړئ او و يې واياست.

زموږ په هيواد کي پېښ داسي ويل کېږي که چيري يې کش کړي نو واؤ مجهول ځني پيدا کېږي او زير داسي وايي که چيري يې کش کړئ ياء مجهوله ځني پيدا کېږي، دغه خبره د عربي ژبي خلاف ده داسي مه کوئ بلکي داسي يې واياست که چيري هغه پېښ کش کړي نو واؤ معلوم به ځني پيدا سي او زير داسي واياست که چيري هغه زير کش کړي نو ياء معلومه (معروفه) به ځني پيدا سي. د پېښ او زير داسي ادا کول د يوه ماهر استاد څخه زده کړئ، کېدای سي چي د دي ليکني په يوازي ويلو سره مو په ذهن کي را نه سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوولسمه فايده:

کله چې پر واؤ مشدد يا پر ياء مشدد باندي وقف وسي نو هلته تشديد (شد) يو څه په سختي سره ويل پکار دئ، تر څو تشديد پر خپل حال پاته وي.
لکه: عَدُوٌّ او عَلَى النَّبِيِّ.

ديارلسمه فايده:

په سورة يوسف کي د وَلَيَكُوْنًا مِّنَ الصّٰغِرِيْنَ کلمه ده. او په سورة اقرأ کي د لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ کلمه ده، که چيري پر لَيَكُوْنًا او لَنَسْفَعًا باندي وقف وکړي نو په الف سره يې وايا ست يعني تنوين مه واياست.[1]

څوارلسمه فايده:

څلور لفظونه په قرآن کريم کي ليکلي خو په صاد سره دئ او پر دغه صاد باندي يو کوچنی سين هم ليکلی دئ، نو د دې قاعده زده کړئ:

يو په سورة البقرة کي د يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ کلمه ده، دوهم ځای په سورة الاعراف کي د فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً کلمه، په دغه دواړو ځايو کي سين واياست.

دريم په سورة الطور کي د اَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُوْنَ کلمه ده، په دې کي که مو خوښه وي سين يې واياست او که مو خوښه وي صاد يې واياست.

څلورم په سورة الغاشية کي د بِمُصَيْطِرٍ کلمه ده په دې کي صاد واياست.

---

[1] وَاِنْ كَانَ خِلَافُ الْقِيَاسِ لِاَنَّهَا نُوْنٌ خَفِيْفَةٌ لٰكِنِ الْوَقْفُ يَكُوْنُ تَابِعًا لِلرَّسْمِ. يعني که څه هم دا خلاف القياس دئ ځکه دا دواړه تنوينونه په اصل کي نون خفيفه دئ، خو وقف د رسم الخط تابع وي ځکه نو اصل ته نه کتل کيږي او د وقف په حالت کي الف ويل کيږي. منه رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسمه فایده:

په قرآن کریم کي څو ځایه لیکلی خو لَا دئ او ویل کیږي لَ، د تلاوت کولو په وخت کي د دې ډیر خیال وساتئ.

❖ یو په سورة آل عمران کي د لَاْ اِلَی اللّٰهِ تُحْشَرُوْنَ کلمه ده.

❖ دوهم په سورة التوبة کي د وَلَاْ اَوْضَعُوْا کلمه ده.

❖ دریم په سورة النمل کي د اَوْلَاْ اَذْبَحَنَّهُ کلمه ده.

❖ څلورم په سورة وَالصّٰفّٰتِ کي د لَاْ اِلَی الْجَحِیْمِ کلمه ده.

❖ پنځم په سورة الحشر کي د لَاْ اَنْتُمْ اَشَدُّ کلمه ده.

همدا ډول د سورة آل عمران په پنځلسمه رکوع کي لیکلي دي اَفَاۡئِنْ خو ویل کیږي اَفَئِنْ. او په څو ځایو کي لیکلي دي مَلَاْئِهِ، خو مَلَئِهِ ویل کیږي.

د سورة الکهف په څلورمه رکوع کي لیکلي دي لِشَاْیْءٍ او ویل کیږي لِشَیْءٍ او په ځینو ځایو کي لیکلي دي نَبَأِیْ او ویل کیږي نَبَئِ.

یادونه:

دا ذکر سوي اکثره هغه قاعدې دي چي په هغو کي هیڅ اختلاف نه سته. او په کومو کي چي اختلاف سته په هغو کي ما یوازي د امام حفص رحمه الله [1] قاعدې لیکلي دي، چي زموږ خلک د هغه د روایت موافق قرآن کریم وایي.

---

[1] ابوعمرو حفص بن سلیمان بن مغیره اسدي کوفي بزاز (په دوو زاوو سره) په سنه ۹۰ هـ ق کي پیدا سوی دئ او په ۱۸۰ هـ ق کي وفات سوی دئ. د امام حفص رحمه الله د پلار تر وفات وروسته د ده مور د امام عاصم رحمه الله سره نکاح وکړه. د دې سببه د ده پالنه او تربیه د امام عاصم رحمه الله د شفقت تر سیوري لاندي وسوه. (نشر، ص: ۱۵٦) ابن معین رحمه الله فرمایي: =

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام حفص رحمه الله قرآن کریم د امام عاصم تابعي رحمه الله څخه حاصل کړی دئ، هغه د زِر بن حُبَیش اَسَدي او عبد الله بن حبیب سَلَمي (رحمهما الله) څخه حاصل کړی دئ، هغو دوو د حضرت عثمان، حضرت علي، حضرت زید بن

= چې حفص رحمه الله د امام عاصم رحمه الله په قرائت کې "اَعْلَمُ النَّاسِ" وو یعني د امام عاصم رحمه الله اصح قرائت هغه دئ کوم چې حفص رحمه الله یې روایت کړی دئ. علامه ذهبي رحمه الله فرمایي: چې په قرائت کې حفص رحمه الله ثقه، ضابط او ثابت وو. د امام عاصم رحمه الله څخه یې څو ځلې قرآن کریم ولوستی د ده څخه ماسېوا د نورو متعددو شیوخو څخه یې هم اکتساب کړی وو. د حضرت امام ابو حنیفه رحمه الله سره د ټوکرانو په تجارت کې شریک وو. که څه هم قرائتونه سبعه بلکې عشره متواتر دي او د قرائت سبعه خلاف خو هیڅ‌چا هم یو لفظ ویلی نه دئ، بلکې د حرمینو او بصري قرائت د خالص قرشي کېدو په وجه یو خاص امتیاز درلودي، خو دا قبولیت د الله جل جلاله ورکړه ده چې د پېړیو را په دې خوا په مدارسو او مکاتبو کې یوازې د امام حفص رحمه الله روایت ویل کېږي او د ځمکې پر مخ په زرو حافظانو کې د نهه سوه نهه نیوي (۹۹۹) حافظانو د امام حفص رحمه الله روایت په یاد دئ. او داسې شاید هیڅوک نه وي چې د امام حفص رحمه الله روایت یې ویلی نه وي. ﴿ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ﴾ پر دې سربېره نحویان وایي چې دغه قرائت مروج کول پکار نه وو ځکه چې نُحات د همزتینو د تحقیق په وجه د امام عاصم رحمه الله پر قرائت باندې اعتراض کوي. (مقدمه شرح سبعه قرائت. د قاري ابو محمد محی الاسلام پاني پتي، ص: ۳۸)

د امام حفص رحمه الله د قرائت د ډېر مروج کېدو سبب په اصل کې خو د خدای جل جلاله ورکړی مقبولیت او شهرت دئ او ظاهري سبب دا دئ چې زموږ په ښارو کې اکثره خلک د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله په مذهب دي او امام ابو حنیفه رحمه الله د حضرت حفص رحمه الله د سبق او تجارت ملګری وو، د دې سببه د امام ابو حنیفه رحمه الله مقلدینو هم د حضرت حفص رحمه الله روایت غوره کړي. بیا د آسانۍ او هوسایۍ په خاطر او همدا ډول د فتنې او اختلاف څخه د خلاصون په خاطر د ټولو مذهبو مقلدینو د دې موافق اعراب او نقطې ورکړې او دا روایت یې غوره کړي. والله اعلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثابت، حضرت عبدالله بن مسعود او حضرت أبی بن کعب رضي الله عنهما څخه حاصل کړی دئ او دغه ټولو حضراتو (اصحابو) د جناب رسول مقبول ﷺ څخه حاصل کړی دئ.

اللهم صل علی محمد و آل محمد

www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿خاتمه﴾

د سپوږمۍ پوره روښنايي هم په څوارلسمه شپه وي او دلته هم د څوارلسمي روښنايي په ختمېدو سره ټوله مضمونونه پوره سول، نو ځکه دلته دا رساله پای ته رسوم.

الله تعالی دي دا رساله ګټوره او مقبوله وګرځوي.

د طالبانو او خاص د ماشومانو او په خاص ډول د قدوسيانو[1] څخه د الله ﷻ د رضا د دعا غوښتونکی یم.

اشرف علي تهانوي عفی عنه

۵، صفر، ۱۳۳۴ هـ ق

شبير احمد غفرله الغفار

۲۸، جمادي الاول، ۱۴۳۲ هـ ق

---

[1] د قدوسيانو څخه مراد د حضرت شيخ عبدالقدوس ګنګوهي رحمه الله لمسيان دي. حضرت تهانوي رحمه الله هم د هغوی څخه دئ نو قدوسي حضرات د تهانوي رحمه الله د طريقت ورونه دي د کوم څخه چي تهانوي رحمه الله د خپل ځان له پاره په خاص ډول دعا غوښتې ده. او يو بل مناسبت يې دا هم دئ چي دا رساله مصنف رحمه الله د قدوسيانو په غوښتنه تاليف کړې ده، د دې سببه پر هغوی باندي د دعا حق ډېر دئ چي دعا ورته وکړي. وَاللّٰهُ اَعْلَمُ وَعِلْمُهُ اَتَمُّ!

"احقر" هم د ټولو لوستونکو څخه د دعا غوښتونکی دئ او الله ﷻ دي دا رساله ټولو لوستونکو ته نافعه او ګټوره وګرځوي.

هذا ما كتبه احقر العباد شبير احمد غفرله الباري و لوالديه و لاساتذه، و لمن سعى فيه و لجميع المؤمنين و المؤمنات. والله الموفق و هو المستعان و عليه التكلان.

(c) ketabton.com: The Digital Library

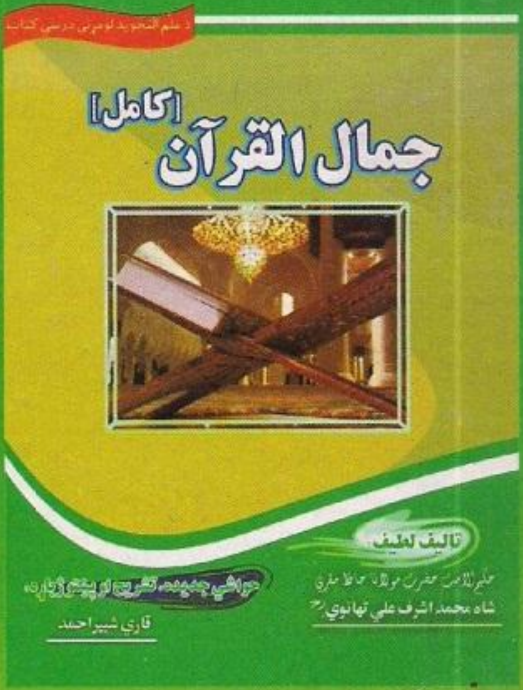

جمال القرآن [كامل]

د تعليم الاسلام راډيو ويب پاڼې له خوا :
www.Taleemulislam-Radio.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library